

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Tema politik och ekonomi i Norden 2022:
  - Guy Lindström
  - Arne Hardis
  - Tommy Westerlund
  - Orri Páll Ormarsson
  - Harald Stanghelle
  - Owe Nilsson
  - Jan Kløvstad
- Nordiska lyriker: Snorri Hjartarson
- Intervju med Merete Pryds Helle
- Översättarpriset till Arild Batzer och Jannie Jensen
- Bokessä om Jens Pauli Heinesen

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2023 • Häfte 1

NORDISK TIDSKRIFT 1/2023

INNEHÅLL

Artiklar

Tema politik och ekonomi i Norden 2022:

Nordisk solidaritet med Ukraina. Politik i Norden 2022. <i>Guy Lindström</i>	1
Afsked med blokpolitikken. Dansk politik 2022 <i>Arne Hardis</i>	5
En säkerhetspolitisk omvälvning. Finsk politik 2022. <i>Tommy Westerlund</i>	15
Hårda debatter om flyktingar och bankförsäljning. Politik på Island 2022. <i>Orri Páll Ormarsson</i>	23
Regjering i motbakke. Politikk og økonomi i Norge 2022. <i>Harald Stanghelle</i>	31
Nato-ansökan och ny borgerlig regering. Svensk politik 2022. <i>Owe Nilsson</i>	41
Dei sjølvstyrde områda i Norden. Politikk og økonomi i 2022. <i>Jan Kløvstad</i>	51

Nordiska lyriker. 4. Island. Snorri Hjartarson. Romantik och modernism.

<i>Sveinn Yngvi Egilsson</i>	59
--	----

NT-Intervjun

"Att skriva er én lang læreproces". Samtale med forfatteren Merete Pryds Helle.

<i>Lisbeth Bonde</i>	71
--------------------------------	----

* * *

För egen räkning

Opplevelser ved grensen i en pandemitid. <i>Hans H. Skei</i>	79
--	----

Krönika om nordiskt samarbete

Dags att omarbete Helsingforsavtalet? <i>Anders Ljunggren</i>	83
---	----

* * *

Letterstedtska föreningen

LF översättarpris 2022 tilldelat Arild Batzer och Jannie Jensen, Norge/Danmark.

<i>Lena Wiklund</i>	87
Kunsten at oversætte. <i>Marianne Krogh</i>	89
Mesterverk i det lille og store format: Litt om Vesaas og Fuglane og om Fosse og Septologien. <i>Hans H. Skei</i>	95
Seminarium: Så blev Island världens mest jämställda land. <i>Louise Hertzberg</i>	101

* * *

Bokessä

Den færøske Proust. Om Jens Pauli Heinesens hovedværk.

<i>Bergur Rønne Moberg</i>	105
--------------------------------------	-----

Kring böcker och människor

Förstoringsglasat på Kalevi kakkonen eller nationens tvåa. *Anja Kuusisto* 111
Äreräddningsförsök. Bok om Staffan Söderblom och Raoul Wallenberg.

<i>Mats Bergquist</i>	113
Nordiska samtal 1944-1955. Om Vera och Greta Oldberg. <i>Anders Johansson</i>	116
Media och bilden av gemensamheten Norden. <i>Bengt Lindroth</i>	118

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten	121
Sammanfattning	123
Tiivistelmä	124

GUY LINDSTRÖM

NORDISK SOLIDARITET MED UKRAINA Politik i Norden 2022

Inledning

Rysslands anfall mot Ukraina i februari 2022 kom att prägla det politiska året i alla nordiska länder. Särskilt i Finland och Sverige, men också i Danmark, resulterade läget i nya beslut i syfte att stärka ländernas säkerhet och integration i Natos och EU:s strukturer. I alla länder ledde det nya läget till olika yttringar av solidaritet med Ukraina. Allt från en omfattande vapenhjälp och humanitär hjälp, till täta resor på högsta politiska nivå till Ukraina, både enskilt och gemensamt, för att visa upp en enad front och ett starkt stöd för Ukraina. På nordisk nivå intensifierades det militära samarbetet. I maj beslöt Finland och Sverige att söka medlemskap i Nato. Man väntade sig då att snabbt bli medlemmar, eftersom länderna, efter år av nära Nato-samarbete, uppfyllde alla medlemskriterier. I slutet av året stod emellertid länderna fortfarande kvar i väntrummet, 28 av 30 länder hade då ratificerat anslutningsfördragen, men Turkiet och Ungern hade gått in för att försvåra och förhala processen.

Det politiska året har emellertid inte enbart handlat om Ukraina. Vi har haft parlamentsval i Danmark och Sverige. I Norge och Finland har det varit en del oenighet i regeringspolitiken men regeringarna har i varje fall lyckats hålla ihop. Coronapandemin, och de stora förändringarna i energipolitiken, som måste genomföras snabbt efter Rysslands anfall mot Ukraina, har också påverkat den ekonomiska politiken.

Skribenterna och tecknarna

En erfaren och kunnig grupp av skribenter står också i år för de sex politiska översikter som följer i detta nummer av *Nordisk Tidskrift*. Arne Hardis som är politisk redaktör för *Weekendavisen* deltar med sin tjuogoandra danska översikt i följd. Tommy Westerlund, ledarskribent vid *Hufvudstadsbladet*, står i år för översikten över politiken i Finland. Orri Páll Ormarsson skriver i år sin andra isländska politiska redogörelse. Han är journalist på *Morgunblaðið*. Harald Stanghelle från Norge står för sin tjugonde politiska översikt. Den svenska översikten har i år för första gången skrivits av Owe Nilsson som är journalist och tidigare reporter på nyhetsbyrån *TT*. De nationella politiska översikterna kompletteras av en rapport om den politiska utvecklingen i våra tre självstyrande områden, Färöarna, Grönland och Åland. Den har också i år skrivits av Jan Kløvstad, sekreterare för Letterstedtska föreningens avdelning i Norge.

Nordisk Tidskrift har förmånen att samarbeta med många rutinerade tecknare som står för illustrationerna av våra översikter. Jens Hage syns i *Berlingskes* spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar i *Hufvudstadsbladet*. Ívar Valgarðsson bidrar med teckningar från Island och Inge Grødum tecknar i *Aftenposten*. Magnus Bard som står för karikatyerna från Sverige är mångårig tecknare i bl.a *Dagens Nyheter*. Jens Klæmint Jacobsen har bidragit till översikten över de självstyrande områdena.

Hela Norden i Nato

De gamla nordiska Nato-länderna Danmark, Island och Norge hoppas snart få sällskap av Finland och Sverige trots att Turkiet och Ungern fortsätter att förhålla anslutningsprocessen.

Under våren 2022 gick det i varje fall raskt undan. Redan veckorna före, och direkt efter det ryska anfallet på Ukraina blev det i Finland klart att folkopinionen nu ville att landet löser in den Nato-option som man hade haft i närmare trettio år, men som, med några få undantag, ingen egentligen tidigare hade drivit särskilt aktivt. Den utrikespolitiska ledningen var i början mera försiktig med att direkt säga ut sin åsikt, men agerade samtidigt kraftfullt för att säkra att ett medlemskap kan få acceptans av Nato, och att landet kan få de säkerhetsgarantier som är nödvändiga från centrala Nato-länder som USA och Storbritannien, under tiden mellan det att medlemsansökan lämnas in och landet blir full medlem. I ett tidigt skede blev det också klart att Finland och Sverige ville ha ett nära samarbete i Nato-frågan. I april avgav den finska regeringen en ny och uppdaterad säkerhetspolitisk redogörelse till riksdagen. Det ansågs mycket viktigt att riksdagen skulle ha en central roll i hur en Nato-ansökan skulle utformas och förankras hos de folkvalda för att skapa en så bred enighet som möjligt. Vid den historiska omröstningen om Nato-medlemskap den 18 maj avgavs 188 ja röster och 8 nej.

Både i Finland och Sverige var startskottet för debatten om den utrikes- och säkerhetspolitiska linjen de ryska kraven i slutet av 2021 om intressesfärer som i praktiken också skulle ha hindrat en finsk och svensk Nato-anslutning. I Sverige lyfte den dåvarande borgerliga oppositionen upp Nato-frågan till debatt, men den socialdemokratiska regeringen ansåg till en början att det inte fanns tillräckliga skäl för en omorientering. En stor förändring inträffade emellertid redan i slutet av februari när den svenska regeringen beslutade om omfattande vapenleveranser till Ukraina. En parlamentarisk kommitté tillsattes också för att se över konsekvenserna för Sveriges del av det försämrade säkerhetspolitiska läget. Efter ett par månaders arbete presenterade kommittén sin rapport som utgick från att ett Natomedlemskap skulle minska riskerna för att det uppstår konflikter i norra Europa. Två dagar efter rapporten, den 15 maj, beslutade den socialdemokratiska partistyrelsen att Sverige bör ansöka

om medlemskap i Nato. Den 18 maj lämnade Finland och Sverige samtidigt in sina ansökningar vid en gemensam ceremoni i Bryssel.

I Danmark tog regeringen också upp de säkerhetspolitiska lösningarna till diskussion snabbt efter den ryska aggressionen mot Ukraina. Den 6 mars presenterades en så kallad säkerhetspolitisk kompromiss som bestod av två pelare. Dels skulle Danmark binda sig till att höja försvarsanslagen till 2 procent av BNP, dels skulle en folkomröstning hållas för att upphäva Danmarks förbehåll om att inte medverka i EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik. Vid folkomröstningen den första juni upphävdes så det gamla förbehållet. Beslutet var kanske inte så dramatiskt som i Finland eller Sverige, men ett klart uttryck för att alla Europas länder måste samarbeta och stå militärt starka. Kriget mot Ukraina har visat att både EU och Nato är betydelsefulla aktörer. En majoritet av den nordiska befolkningen anser att båda behövs när det gäller att skapa säkerhet och gemensam trygghet, och för att bistå ett europeiskt land under attack.

Den ryska invasionen av Ukraina har också klart förändrat Norges inställning till Ryssland. I början av 2023 antog stortinget det så kallade ”Nansenprogrammet för Ukraina”, ett omfattande ekonomiskt hjälpprogram som sträcker sig över fem år. Det isländska stödet till Ukraina har också varit starkt. Samtidigt har Island, delvis som ett resultat av kriget, fått en debatt om flykting- och invandarpolitiken. Närmare 5000 personer, flera än någonsin tidigare och ett mycket stort antal i relation till folkmängden, har sökt skydd i Island. En stor del av flyktingarna kommer från Ukraina, många också från Venezuela.

Parlamentsval i Sverige och Danmark

Riksdagsvalet i Sverige hölls den 11 september. Valutgången var mycket jämn, men ledde till ett maktskifte från socialdemokraterna till det borgerliga blocket. På den borgerliga sidan inträffade en klar förändring genom att sverigedemokraterna nu för första gången fick flera platser i riksdagen än moderaterna. Efter en dryg månads förhandlingar kunde en regeringsöverenskommelse mellan moderaterna, kristdemokraterna och liberalerna, Tidöavtalet, presenteras i mitten av oktober. Det blev en minoritetsregering under ledning av moderaternas Ulf Kristersson. Tidöavtalet har tolkats som en stor framgång för sverigedemokraterna. Trots att partiet inte kom med i regeringen fick det stort genomslag för sin linje på områden som kriminalpolitik, invandring och integration.

I Danmark hölls val till Folketinget den första november. Valet blev en knapp seger för statsminister Mette Fredriksen och socialdemokraterna som tillsammans med venstre och moderaterna kunde skapa en knapp majoritet på 90 platser i Folketinget. I mitten av december kunde den nya regeringen

presentera sitt program. Regeringsbildningen har redan karaktäriserats som historisk. För första gången på närmare 30 år fick Danmark en majoritetsregering, och dessutom en regering över de två traditionella blocken.

Energipriser skapar problem, och ger intäkter

Under 2022 tog inflationen ny fart i alla nordiska länder. Kriget i Ukraina och behovet av att i Europa göra sig oberoende av rysk energi var en starkt bidragande faktor. I Norge ledde de höga energipriserna också till starkt ökade intäkter för staten. På kort tid blev Norge den viktigaste och mest pålitliga leverantören av naturgas till den europeiska kontinenten. Trots att statens intäkter ökade kunde man emellertid inte värja sig för elpriserna som på den europeiska energimarknaden snabbt mångdubblades. Olika former av stödordningar måste tas i bruk för att hjälpa privathushållen, inte bara i Norge utan också i flera av de andra nordiska länderna. I Finland hade upplåningen varit betydande redan tidigare under coronapandemin och ökade ytterligare på grund av de nya satsningar som måste göras på försvaret. I Sverige debatterades både de höga energipriserna och de ökade matkostnaderna. I Island förde riksbanken en aktiv kamp för att hålla inflationen under kontroll. Färg på den ekonomiska debatten satte också den isländska regeringens beslut att sälja en del av sitt aktieinnehav i en bank. Oppositionen ifrågasatte om försäljningen hade skett till ett tillräckligt högt pris för staten, och diskussionen blev inte mindre inflammerad av att en av köparna visade sig vara finansministerns far. Under 2022 höjdes även räntenivåerna i länderna, och detta orsakade oro särskilt i Danmark där privathushållen skuldsättning ofta är hög. Privatkonsumtionen och hushållens bostadsskulder har påtalats också i Island och Sverige.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådets 74:e session, tillika Nordiska rådets 70-årsjubileum, arrangerades i Helsingfors den 31 oktober till 3 november. President i Nordiska rådet under 2022 var Erkki Tuomioja från Finland. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster, och gruppen nordisk frihet. Kristina Háfoss från Färöarna är direktör för Nordiska rådet.

Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Norge. Ordförandeskapsprogrammet fokuserade på de tre prioriterade områdena i det nordiska samarbetet, ett grönt, konkurrenskraftigt och socialt bärkraftigt Norden. Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare är Karen Ellemann från Danmark.

ARNE HARDIS

AFSKED MED BLOKPOLITIKKEN

Dansk politik 2022

2022 blev et af de virkelige vendepunkter i dansk politik, et af de år, som vil blive husket, når den moderne politiske historie skal skrives. For første gang i næsten 30 år fik landet en flertalsregering, men vigtigere: Danmark skal nu regeres uden afsæt i de to blokke, som magten plejer at lejre sig omkring. Hvorfor det skete? Forklaringen skal søges ude i Europas sydøstligste hjørne den februar dag, da Rusland invaderede Ukraine. Invasionen satte en større kædereaktion i gang i dansk politik.

Arne Hardis er politisk redaktør ved *Weekendavisen*.

Bagefter meget store politiske strøm-kæntninger er det som oftest let nok at tegne en sti, som man kan følge bagud, mens man genser alt det, som ser kaotisk og tilfældigt ud, mens det foregår, men som kan gengives som en simpel årsagskæde. Skal man forklare, hvorfor Danmark pludselig regeres af noget så politisk naturstridigt som en flertalsregering hen over midten, som gør de gamle arvefjender Socialdemokratiet og Venstre til bedste venner, kan ruten opridses således:

24. februar 2022 blev en brat opvågning ikke bare for Ukraine, men for hele Europa og også for dansk politik. Pludselig kunne alle se det, som var antydnet allerede i 2014 med Putins annektering af Krim og næsten et årtis lavintens krig i det østlige Ukraine. Gamle sandheder måtte kasseres, og nye læresætninger blev lært, mens det russiske militær satte kurs mod Kyiv: Europa grænser op til en upålidelig, magtsulten stormagt i øst, som ikke kan passiviseres med fromme ønsker og snildt diplomati. Ingen fred kan sikres gennem omfattende handel. Sikkerhed opnås kun gennem oprustning og samarbejde mellem Europas demokratier. Der er ingen fredsdividende at høste, den mark er pludselig gold og tør at stirre ud over og arret af dybe bombekrater.

Et par uger efter den russiske aggression gav det politiske Danmark et svar på aggressionen. Mest til sig selv, men også til omverdenen. Det var de fem ældste og mest magtbærende partier herhjemme, som leverede svaret. De kunne med den socialdemokratiske statsminister Mette Frederiksen i spidsen den 6. marts præsentere et såkaldt nationalt sikkerhedspolitisk kompromis hvilende på to søjler: Dels skal Danmark endelig forpligte sig til at bruge to procent af bruttonationalproduktet på Nato-medlemskabet, dels skal det danske forsvarsforbehold for den europæiske union ophæves ved en folkeafstemning.

Danmarks forbehold for EU-samarbejde om forsvar og sikkerhed var en af betingelserne for, at danskerne sagde ja til Maastrichttraktaten i 1993. I 2022 afskaffede de forsvarsforbeholdet med massivt flertal under indtryk af Putins overfald på Ukraine. Tegning: Jens Hage.

Det lyder ikke slet så dramatisk som de parallelle finske og svenske beslutninger om at opgive alliancefriheden og søge optagelse i Nato og er det naturligvis heller ikke. Men tankegangen bag er den samme: Drømmens tid er forbi, de europæiske lande må være militært stærke, stå sammen og stå sammen med USA. Tidligere tiders ideer om lavspænding i Norden, atomvåbenfri zoner og andet tankegods fra Sovjetunionens tid er smidt på historiens mødding.

Tanken bag det nationale kompromis var, at det danske Natobidrag skulle sikres i 2033 - langsommeligheden til trods er der tale om en anelig milliardudskrivning til skatteyderne. Ophævelsen af forsvarsforbeholdet skulle til gengæld gå stærkt, regeringen udskrev folkeafstemning herom til afholdelse 1. juni - knap tre måneder efter det nationale kompromis.

Deltagerne i det nationale kompromis var foruden det regerende Socialdemokratiet støttepartiet SF, støttepartiet De Radikale samt de to ledende oppositionspartier, Venstre og Konservative.

Meget interessant kan noteres fra det umage samarbejde: Det tidligere så pacifistiske parti SF født med parolen "afrust vort land" gik med i det nationale kompromis anført af partiets stærke leder, Pia Olsen Dyhr, som konsekvent søger ansvar og indflydelse for sit parti. De selvbevidste Radikale Venstre var også med trods en begyndende politisk frigørelse fra Mette Frederiksen; partileder Sofie Carsten Nielsen kunne se gode takter i et samarbejde hen over midten, og De Radikale har i øvrigt længe været et meget EU-begejstret parti, som har ivret for afskaffelse af EU-forbehold. Venstre og Konservative, som

førte en hård kampagne mod statsministerens såkaldte magtfuldkommenhed på den indenrigspolitiske scene var også med på en oprusningsdagsorden og tilhængere af Danmark placeret tættere på EU's kerne. Det er klassisk borgerlig politik, som det ville være svært at stille sig uden for.

Alle fem partier havde særinteresser, men alle var også besjælet af den alvor, som Putins invasion udløste.

I forhold til den regering, Danmark fik ved udgangen af 2022 efter et dramatisk folketingsvalg, var det mest afgørende, at Mette Frederiksen blev inspireret til at overveje, om hun skulle søge sit mandat fornyet på bredere basis end det, som havde sikret hende magten i 2019: Skulle hun forsøge at blive chef for en regering hen over midten?

Det åbnede hun for i en tale grundlovsdag - 5. juni - idet hun understregede, at hendes favoritregering var en fortsættelse af den mindretalsregering, hun havde stået i spidsen for de seneste tre år. Dens parlamentariske grundlag var de røde partier og de Radikale. Men måske skulle der tænkes nyt? De fleste så det som ren taktik, de færreste så det som en reel politisk åbning.

Mink og magtfuldkommenhed

Skepsissen var logisk nok. Den hjemlige politiske dagsorden var præget af et stadig skarpere opgør mellem Mette Frederiksen og en samlet blå blok: Frederiksen var ikke alene magtfuldkommen, hun havde også uden lovhjemmel ødelagt hele det danske minkerhverv, da regeringen i efteråret 2020 i en slags resolut panik beordrede alle mink slået ihjel grundet angsten for voldsom udbredelse af coronasmitte.

Et centralt element i den borgerlige kritik var, at Mette Frederiksen ansås for at have forbrudt sig så meget mod sine statsministerforpligtelser, at hun måtte for Rigsretten - en ganske sjældent anvendt foreteelse i Danmark. Kritikken samlede samtlige blå partier - og de er mange i disse tider - og fik stigende tilslutning fra De Radikale, som brugte sagen til at begrunde frigørelsen fra afhængigheden af Socialdemokratiet.

De Radikale havde ført an i nedsættelsen af en såkaldt granskningskommission, som med en landsdommer i spidsen fik i opdrag at endevende, hvad der egentlig skete de første dramatiske dage af november 2020. Partiets leder, Sofie Carsten Nielsen, fastslog blandt andet med henvisning til minksagen, at hendes parti ikke efter det næste folketingsvalg ville støtte en socialdemokratisk mindretalsregering. Regeringsforvaltningen blev for udemokratisk, for lukket om sig selv og for centralistisk, anførte Sofie Carsten Nielsen. Hun ville gerne selv i regering, og hun appellerede til, at et eller flere borgerlige partier også gik med. Socialdemokraterne kunne ikke tåle at have så megen magt alene, lød den radikale analyse.

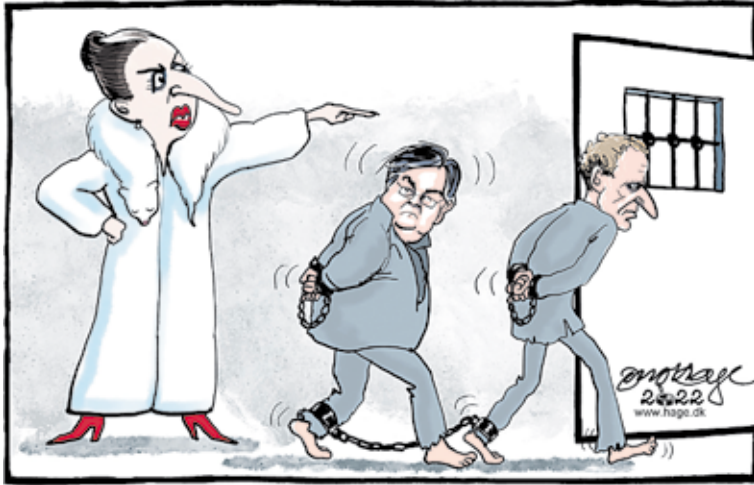
I den borgerlige lejr var minksagen blot det fremmeste eksempel på regeringens løbende magtfuldkommenhed. Hun havde ifølge den borgerlige kritik straks fra corona-epidemiens start i det tidlige forår 2020 samlet magten på usund vis i Statsministeriet.

Men der var også parallelt med corona-epidemien en spektakulær sag mod den tidligere chef for FE, Forsvarets Efterretningstjeneste, Lars Findsen, som man efter hjemsendelse og aflytning forberedte en retssag mod for videregivelse af tophemmelige oplysninger. Endvidere stod en af Venstres veteraner, tidligere minister Claus Hjort Frederiksen, i fare for at blive tiltalt for at have talt over sig i medierne i sagen om FE-chefen. Striden handlede - blandt andet, meget er jo i sagens natur hemmeligholdt og mørkelagt - om et kabelsamarbejde med amerikanerne, som tillader dem at aflytte telekommunikation med afsæt i de danske kabler. Hjort Frederiksen var ganske hjælpsom i spredningen og valideringen af denne information, som har floreret i offentligheden på mere usikkert grundlag gennem nogle år.

Helt direkte blev det aldrig formuleret, men mere end underforstået i den borgerlige kritik var det, at regeringen misbrugte anklagemyndigheden til at genere politiske modstandere og forfølge usaglige hensyn i embedsværket. En gennemgående figur i denne skyggeanklage, som fyldte meget i medierne, var det, at statsminister Mette Frederiksens departementschef, Barbara Bertelsen, havde uafsluttede opgør med Lars Findsen af mindre saglig karakter. Der var og forblev alt i alt en ganske giftig stemning i dansk indenrigspolitik trods det nationale kompromis af 6. marts.

Da granskingskommissionens betænkning forelå midt på sommeren, udtrykte den voldsom kritik af regeringens håndtering af minkaflivningerne i november 2020. Man havde ikke sikret sig lovhjælp til at udrulle masseaflivningen af de mange mink og havde ageret stærkt kritisabelt. Men kommissionen anført af en landsdommer tildelte ikke statsministeren et direkte ansvar. Formuleret i korthed blev statsminister Mette Frederiksen reddet af, at hun havde modtaget elendig rådgivning fra embedsværket i de paniske dage, da man frygtede voldsom smittespredning og betydelige omkostninger for danske eksporterhverv.

De Radikale benyttede minkredegerelsen til midt i sommerferien at kræve regeringens afgang, men noget specielt med indbygget forsinkelse. Formuleringen var, at man ville vælte Mette Frederiksen, hvis ikke hun senest ved Folketingets åbning i starten af oktober selv havde udskrevet valg. Det forpestede klimaet mellem Socialdemokratiet og Radikale yderligere - meningsmålingerne gjorde det ikke sandsynligt, at Frederiksen kunne fortsætte i Statsministeriet.

Statsminister Mette Frederiksen sender ikædt mink Venstremanden Claus Hjort Frederiksen og efterrettingschef Lars Findsen i fængsel. Minskandalen og diskussionen om hemmeligt dansk kabelsamarbejde med USA fyldte meget i den politiske debat. Tegning: Jens Hage.

Åreladning af Venstre

To gamle aktører i helt nye roller på dansk politiks ikke-socialistiske side bidrog til at gøre 2022 til et spraglet og uforudsigeligt år under opmarchen til det folketingsvalg, som kunne rense luften. Dels Lars Løkke Rasmussen, tidligere statsminister og formand for Venstre, som havde dannet sit eget parti, Moderaterne. Dels den tidligere Venstre-næstformand og minister Inger Støjberg, som også dannede et nyt parti, Danmarksdemokraterne. Venstre har været storleverandør af dygtige, men forsmåede toppolitikere, som mente at kunne gøre det bedre end partiets uprøvede formand, Jakob Ellemann-Jensen, som efterfulgte Løkke Rasmussen som formand i efteråret 2019.

Løkke definerede sit moderate parti som en helt ny måde at tænke politik på: man skulle holde fløjene ude og regere hen over midten. Gøre op med blokpolitikken, kort sagt. Løkke Rasmussen var og er vel stadig borgerligt liberal, men placerede sig demonstrativt uden for blå blok. Det var selve meningen med Moderaterne og baggrunden for partinavnet. Denne idé om nye samarbejdsmonstre havde han fået og fremført allerede under valgkampen i 2019, hvad der siden førte til voldsom uro i blå blok i almindelighed og i Venstre i særdeleshed. I starten fængede ideen bag Moderaterne ikke rigtig, meningsmålingerne tildelte hyppigt Løkke Rasmussen en opbakning omkring de to procent, som er spærregrænsen for repræsentation i Folketinget.

Baggrunden for Inger Støjbergs parti skriver sig lidt længere tilbage, til den tid, da hun var integrations- og udlændingeminister i Løkke Rasmussens

I valgkampen placerede den tidligere statsminister og Venstreformand Lars Løkke Rasmussen sig mellem de to blokke. Det viste sig at være et gunstigt sted. Løkkes nye parti stormede ind i Folketinget. Tegning: Jens Hage.

regering. Her stod hun i 2016 bag så alvorlige brud på ministeransvarlighedsloven i forbindelse med adskillelse af unge asylpar, at hun fik en af de som omtalt meget sjældne domme i Rigsretten. Som konsekvens forlod hun Venstre og dannede, så snart Rigsrettens alvorlige dom var afsonet, sit nye parti, Danmarksdemokraterne. Det blev et parti præget af folkelighed, kærlighed til den jyske provins, udlændingestramninger og en for så vidt forståelig vrede vendt mod Støjbergs gamle partifæller.

Støjberg dannede en slags land-Venstre med snusfornuft, respekt for landbruget og formuleret uvilje mod de såkaldt københavnske saloner. Det viste sig at være en efterspurgt politisk profil. Da Moderaterne blev stiftet sommeren 2022, fik partiet straks meningsmålt opbakning omkring ti procent. Man tiltrak ikke mindst politikere og vælgere fra det tidligere så magtfulde Dansk Folkeparti, som syntes på vej ud i en døds kamp. Opbakningen var stærkest i det jyske, naturligvis.

Den radikale undsigelse af Mette Frederiksen, Løkkes angreb på fløjene, Støjbergs angreb på Venstre, Dansk Folkepartis deroute; dansk politik var virkelig på vej mod et opbrud af de større. Opmarchen til opbruddet fik offentligheden til at mindes det såkaldte jordskredsvalg i 1973, som gav Folketinget fem ekstra partier, mest spektakulært Mogens Glistrups Fremskridtspartiet med næsten 16 procent af stemmerne.

Konservativt kollaps

Man skulle ikke tro, dansk politik kunne blive mere broget, mens nedtællingen til folketingsvalget var i gang, men der skete også omvæltninger internt i blå blok. Blokkens partier havde forsøgt at holde sammen og så at sige modbevise Lars Løkkes påstand om, at blokpolitikken var ubrugelig grundet uregerlige fløjpartier. Man mødtes, sleb kanter af, droppede stejle og ultimative krav og var i det mindste enige om, at Mette Frederiksen skulle sættes fra magten, og det er dog noget.

Men så besluttede De Konservative efter årtiers lillebrorrolle i relationen til vennerne og konkurrenterne i Venstre, at man ville udnytte Venstres trængsler med to afskallede partidannelser og egen konservativ rygvind i meningsmålingerne: Den konservative, meget populære leder, Søren Pape Poulsen, proklamerede i august, at han gerne ville være statsminister.

Man havde en blå statsministerkandidat i forvejen - Venstre plejer at stille med fælleskandidaten - men nu havde man to. Den konservative Søren Pape overhalede også politisk Venstres Jakob Ellemann-Jensen indenom og stillede krav om en mere effektiv offentlig sektor og lettelse af skatten for de mest velstillede. Det lød mest som en gave til den socialdemokratiske valgkamp i den klassiske rolle som forsvarer af velfærdsstaten, og det kunne vel næsten kun gå galt for den borgerlige blok. Det gjorde det også, men ikke på den måde, nogen havde forestillet sig.

Til den politiske kritik af Papes økonomiske politik føjede sig en farverig historie om Pape Poulsens kæreste, som er fra Den dominikanske Republik og gennem årene har givet oplysninger om sin herkomst og personlige historie, som ikke var sande - men som Pape i god tro har viderebragt. Vigtigst havde kæresten sagt, at den tidligere præsident i Den dominikanske Republik var hans onkel, men der var også en historie om, at han kom fra en jødisk familie, hvad der var lige så usandt som det med onklen. Bedre blev det ikke af, at Pape Poulsen viste sig at være ganske elendig til at håndtere de vanskelige sager, som pludselig ramlede ned over ham.

Var kærestens historier for små at bore i? For private? Sagen fik uanset svaret på det spørgsmål fuld og accelererende behandling i medierne, den konservative leder kunne slet ikke finde ud af at håndtere mediestormen, og korthuset vaklede såvel politisk som personligt. Pape og kæresten gik fra hinanden, Konservative undsagde deres egen plan om at ville lette skatten for det højest lønnede, og vælgerne forlod i hast det konservative parti, formentlig i en form for sort synergi mellem det politiske og det personlige.

Konservative endte med at tabe to mandater ved Folketingsvalget i stedet for at vinde de par gode håndfulde, som var i udsigt, da det gik bedst.

Tabere og vindere

Valget blev udskrevet i starten af oktober - statsministeren kunne ikke sidde den radikale trussel om at ville vælte hende overhørig - til afholdelse 1. november. Ved valgudskrivelsen slog Mette Frederiksen den dør op på vid gab, som hun kun havde åbnet på klem tidligere på året. Nu var en regering hen over midten ikke bare en option, men statsministerens proklamerede førstehensigt. Blokkene skulle have mindre indflydelse, fløjene i sagens natur ligeså - til gengæld skulle den attråede midte regere Danmark. Det lød som virkeliggørelsen af Lars Løkkes drøm fra 2019-valget, som endte med at hærge Venstre og blå blok, men aldrig blev til noget.

Mange troede ikke på invitationen, de så den stadig som et taktisk fif, som skulle sikre Socialdemokratiet midtervælgere, inden partiet vendte tilbage til sine røde venner for at regere på deres mandater.

Denne opfattelse prægede naturligvis valgkampen. Venstres formand forsikrede, at han aldrig ville gøre Mette Frederiksen til statsminister. Han stolede ikke på hende, han ville ikke have noget med hende at gøre. Alle øvrige blå partier sagde det samme, omend med knap så højstemt stemmeføring. Lars Løkke Rasmussen formåede omvendt at slippe gennem hele valgkampen uden at fortælle, hvem man fik som statsminister, hvis man satte sit kryds ved Moderaterne.

Valgets resultat blev den snævrere mulige sejr til Mette Frederiksen. Hun kunne akkurat skabe et flertal på 90 mandater, men viste sig at mene det med hen over midten. Hun brugte sit røde flertal til at tvinge Venstre og andre partier til forhandlingsbordet; Moderaterne kom frivilligt.

Så efter ugers forhandlinger endte det hele med, at Mette Frederiksen blev statsminister igen, men nu i en regering, hvori også indgik Venstres 23 mandater og Moderaternes 16. Blokpolitikken er suspenderet, nødlidende, måske endda døende? Socialdemokratiet fik 50 mandater - en lille fremgang.

Den regeringskonstellation betød, at Venstreformanden måtte erkende at have brudt vigtige valglofter for at gå i regering, samtidig med at hans parti tabte 20 mandater. En ganske vanskelig sag for Venstreformanden, som blev den nye trepartiregerings forsvarsminister. Respekten for ham blandt de blå partier efterladt uden for indflydelse er ikke overvældende.

Lars Løkke Rasmussen skulle ikke erkende noget, hans regeringsmodel fra 2019 blev til virkelighed - med ham selv i rollen som udenrigsminister og en folketingsgruppe med 16 ganske uprøvede medlemmer. En kolossal sejr for Løkke Rasmussen, som bekræftede sit ry som dansk politiks helt suveræne og forbløffende overlever.

Inger Støjbergs parti fik også en spektakulær succes med 14 mandater til det nye parti Danmarksdemokraterne, således at Venstre afleverede i alt 30 mandater til de to udbryderpartier. Mange af de nye folketingsmedlemmer i Støjbergs

parti er gamle kendinge fra Dansk Folkeparti, som tabte stort og endte med kun fem mandater. Ved valget i 2015 fik Dansk Folkeparti 37 mandater.

Tabere var i øvrigt som nævnt konservative (10 mandater) og Radikale, som gik fra 16 til 7 mandater. Det kostede partileder Sofie Carsten Nielsen hendes ledelsespost, hun blev erstattet af Martin Lidegaard. Han deltog længe, meget længe, i forhandlingerne om dannelsen af regeringen hen over midten, men endte med ikke at ville være med alligevel. Det undrede hele det politiske Danmark - Radikale har ivret for en regering hen over midten gennem år. Den nye leder, Lidegaard, har endda skrevet en bog om midterprojektets fortræffeligheder.

Formentlig var den reelle begrundelse for ikke at gå med, at man frygtede at blive tromlet af og usynlig blandt tre markant større partier, mens de ministerposter, som kunne dulme uroen, ikke var talrige nok. De radikale mandater var ikke nødvendige for at skaffe regeringen flertal, og derfor ville Lidegaard ikke have så meget at true med internt i sådan en regering.

På den røde side gik SF lidt frem, Alternativet oplevede en egentlig genkomst efter at have været tæt på at dø helt, og Enhedslisten gik tilbage. Måske havde enkelte svært ved at glemme Enhedslistens besvær med at kritisere Putin under optakten til invasionen i Ukraine. I dag er Enhedslistens erklærede mål om at komme ud af Nato ikke øverst på partiets politiske dagsorden. Ønsket om et nordisk forsvarssamarbejde er i sagens natur også blevet overhalet af virkeligheden.

I blå blok var det Liberal Alliance, der var den helt store succes - ud over Støjbergs Danmarksdemokraterne. Liberal Alliance fik med den nye, unge partileder Alex Vanopslagh i spidsen en fremgang fra 3 til 12 mandater. Ganske godt klaret af et parti, som var på nippet til at ryge ud af Folketinget ved det forrige valg.

Den helt store taber var naturligvis blokkene som sådan, måske især blå blok, som ikke er vant til at se akser mellem Venstre og Konservative brudt og de politiske hensigter spredt for mange vinde. I blå blok er nu fem partier - Konservative, Danmarksdemokraterne, Liberal Alliance, Dansk Folkeparti og Nye Borgerlige - foruden de to partier, som har søgt alliance med Socialdemokratiet.

De første mange måneder efter valget var det svært for de blå partier uden for regeringen at finde en retning for deres oppositionsgerning. En del kræfter blev brugt på at beklage, at det ikke lykkedes at finde flertal for en advokatvurdering af muligheden for at få Mette Frederiksen for Rigsretten. De nødvendige mandater for den vurdering var gået i regering med samme Frederiksen og frafaldt naturligvis forsøget på at få den statsminister, de støtter og danner regering med, skubbet i retning af Rigsretten.

Selv hvis der havde været flertal for advokatvurderingen, ville der næppe være kommet noget som helst ud af det. Ledende jurister har for længst fastslået,

at der ikke er basis for at søge statsministeren stedt for Rigsretten. Hele forløbet om minkaf livningerne fra 2020 efterlader samlet set indtrykket af en monumentalt elendig håndtering fra regeringens side og en konsekvent armodig forfølgelse af sagen fra borgerlig blok i fraværet af et fælles blå politisk program.

For partiet Nye Borgerlige fik det skuffende valgresultat følger. Den hidtidige formand, som bragte partiet i Folketinget i 2019, bebudede sin afgang, og i stedet fik man en formand, Lars Seier Christensen, som er mindre optaget af realpolitisk tilpasning til de øvrige blå partier og mere af at tale til den del af vælgerkorpset, som mere fundamentalt mangler tillid til det politiske system.

Formand med stress

Den nye regering blev præsenteret midt i december og fremstillede sig som en slags kriseregering, som vil løse store, sammenhængende udfordringer: De helt nye vilkår med krig i Europas sydøstlige hjørne, grasserende inflation, energikrise, klimakrise og en velfærdsstat med stadige problemer - ikke mindst med at skaffe kvalificeret arbejdskraft og tilstrækkeligt med penge til en nødlidende sundhedssektor. Samtidig skal der skaffes penge til at fremrykke Danmarks Nato-bidrag yderligere, så vi hurtigere når de lovede to procent af bruttonationalproduktet. Det mål skal nu nås i 2030 i stedet for 2033, som blev aftalt i det nationale kompromis af 6. marts.

Den helt dominerende slagmark og styrkeprøve mellem regeringen og den kløvede opposition blev i regeringens første måneder beslutningen om at afskaffe en helligdag som fridag. Den hedder store bededag og falder om foråret. Danskerne skal arbejde mere, men den slags er aldrig populær politik. En meget bred opinion anført af en indigneret fagbevægelse mobiliserede mod bededagens afskaffelse som fridag, som også blev besluttet på et ganske klodset tidspunkt: Slaget stod, mens der var overenskomstforhandlinger på det private arbejdsmarked. Det var endda på tale at forsøge at bringe forslaget til folkeafstemning, men den nødvendige opbakning (det kræver 60 mandater i Folketinget) udeblev.

Initiativet har især kostet Socialdemokratiet opbakning, man har jo vanligtvis et tæt samarbejde med fagbevægelsen, men alle tre regeringspartier oplevede ved periodens start massiv modvind. Ganske symbolsk for regeringens manglende popularitet måtte Venstres formand, Jakob Ellemann-Jensen, sygemelde sig med stress efter et meget hektisk og dramatisk politisk forløb efter folketingsvalget. Han er indtil videre erstattet af partiets stærke nummer to, Troels Lund Poulsen, som foruden økonomiminister nu også passer opgaven som forsvarsminister.

Regeringen kan trøste sig med, at der formentlig er lang tid til næste valg - den har jo sit eget flertal, hvis de tre regeringspartier kan holde sammen på sig selv og deres samarbejde. Det udestår således stadig at få afklaret, om den nye regeringskonstellation er en mere varig foreteelse eller en undtagelse fra den politiske normaltilstand.

TOMMY WESTERLUND

EN SÄKERHETSPOLITISK OMVÄLVNING

Finsk politik 2022

Frågan om ett finländskt Natomedlemskap på grund av det ändrade säkerhetspolitiska läget dominerade politiken i Finland år 2022.

Tommy Westerlund är ledarskribent på *Hufvudstadsbladet*.

Finlands politiska år inleds alltid tolv timmar efter årsskiftet. Då håller presidenten sitt traditionella televiserade nyårstal. 2022 höll president Sauli Niinistö ett tal som väckte mer uppmärksamhet än normalt, inte bara på hemmaplan utan även i utlandet.

– De ukaser som Ryssland framförde för Förenta staterna och Nato i december (2021) gäller Europa. De står i strid med den europeiska säkerhetsordningen. Intressesfärer hör inte till 2020-talet. Suverän jämlikhet mellan alla stater är en grundläggande princip som alla bör respektera, sade presidenten med tydlig adress.

Niinistö avsåg de orimliga krav som Rysslands president Vladimir Putin redan vid flera tillfällen hade framfört, om att den militära infrastrukturen i de östeuropeiska länder som redan är medlemmar i Atlantpakten måste begränsas, och att Nato inte ska utvidgas längre österut. Niinistö upprepade vad han så många gånger tidigare sagt: till Finlands rörelse- och valfrihet hör möjligheten att alliera sig militärt och ansöka om medlemskap i Nato, om vi själva så beslutar.

Han såg det som viktigt att understryka möjligheten och Finlands suveräna rätt att fatta beslut, men vad han egentligen själv ansåg var fortfarande höljt i dunkel. Niinistös tal tolkades i alla fall på sina håll som att han såg ett behov av en justering av den säkerhetspolitiska linjen. I en sällsynt kommentar till sitt eget nyårstal några dagar senare underströk Niinistö att “om situationen eller hans åsikt ändras så hör han av sig”.

Några månader senare var allting tydligt och förändrat.

Liksom i övriga Europa blev 2022 ett omvälvande år även i Finland. Rysslands anfallskrig mot Ukraina ändrade finländarnas och de finländska beslutsfattarnas syn på Ryssland över en natt. Samtidigt insåg man att det krävs nytänkande inom säkerhets- och försvarspolitik. Samma dag som Ryssland inledde sitt angrepp fällde president Niinistö de senare många gånger citerade orden: “Ryssland har tagit av sig masken och blottat krigets

En uppdaterad säkerhetspolitisk redogörelse behandlades av riksdagen under våren. Teckning: Wilfred Hildonen.

kalla ansikte.” Det var samtidigt den slutliga vändningen i Finlands tidigare syn på relationen till det östra grannlandet.

Samma dag konstaterade statsminister Sanna Marin (SDP) att “vi ska visa Ukraina och dess folk full solidaritet.” Hennes uppbackning av Ukraina och fasta beslutsamhet om att Ryssland inte kan tillåtas vinna kriget var från första början stark.

Klarspråk och tydlighet i uttalanden kring Ryssland blev plötsligt framträdande på ett helt annat sätt än vad fallet har varit genom historien.

Bara några dagar efter Rysslands första attacker anslöt sig Finland till samma linje som de övriga nordiska länderna och skickade krigsmateriel till Ukraina. De följdes av flera nya paket och vapnen blev längs med året allt mer avancerade.

Före Rysslands anfall inleddes var 40 procent av finländarna mot ett Natomedlemskap och endast 26 procent för. Den stora majoriteten var nöjd med vissheten om att Finland har en Natooption. Men vad den egentligen innebar hade knappast så många funderat på.

Samlingspartiet och Svenska folkpartiet hade de facto flaggat för ett Natomedlemskap många år tidigare. Under månaderna före Rysslands anfall framhöll också allt fler tongivande gröna politiker att Finlands säkerhet skulle öka som Natomedlem.

Omedelbart efter Rysslands anfall hade det finländska folkets syn på ett Natomedlemskap förändrats markant. En enkät som gjordes dagarna efter visade att över hälften av finländarna skulle vilja att Finland gick med i försvarsalliansen Nato. Bara 28 procent var längre emot medlemskap. Ett par veckor senare var siffrorna redan 62-16 i Natos favör.

Natodiskussionen var livlig redan veckorna före Rysslands inmarsch och kom upp i varv omedelbart efter. Folket visade sig snabbt veta vad man vill ha - medlemskap i en militärallians. Politikerna skyndade lite långsammare och statsledningen var noga med att inte avslöja sin synpunkt förrän det stod helt klart vad en stor majoritet ville.

Tiden efter Rysslands anfall försäkrade sig Finland i händelse av en attack om stöd från starka västmakter.

– Finland har rört sig klart mot ett närmare samarbete med USA, sa president Sauli Niinistö på en presskonferens i Washington DC, efter ett möte i Vita huset med den amerikanska presidenten Joe Biden. Kort därefter kunde också statsministrarna i Finland respektive Sverige, Sanna Marin och Magdalena Andersson, efter ett möte i Helsingfors berätta om ett ytterligare intensifierat försvarssamarbete mellan de två länderna. De träffades igen i Stockholm några veckor senare. Statsminister Sanna Marin sade då att hon föredrar att Finland och Sverige fattar samma beslut om ett Natomedlemskap.

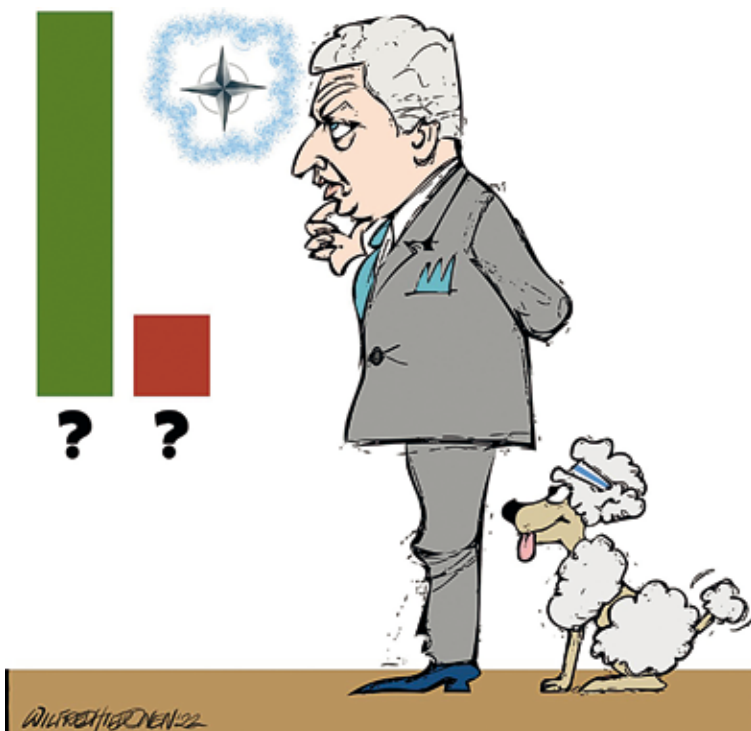
En uppdaterad säkerhetspolitisk redogörelse till riksdagen började snabbt förberedas och regeringen gav i april en redogörelse om Finlands åtgärder i det nya säkerhetsläget. Redogörelsen listade för- och nackdelar med att alliera sig militärt och utgjorde bas för en fortsatt analys, diskussion och det slutliga linjevallet. Det betonades tydligt att regeringen inte ska diktera allting, utan partierna ska få ge synpunkter. Målet var att skapa konsensus kring en stor fråga och för det ville man ge tid och utrymme för diskussion.

När redogörelsen presenterades (13.4) påminde utrikesminister Pekka Haavisto (Gröna) om att Finland länge har haft en Natooption, och att det nu gäller att begrunda om kriget har förändrat säkerhetsmiljön så mycket att det är läge att lösa in optionen.

Redogörelsen tog inte ställning till det, men på många punkter betonades ett medlemskap i positiva termer samtidigt som riskerna med ett Natomedlemskap fick mycket litet utrymme.

Regeringen visade i alla fall stor förståelse för att riksdagen ska få forma sin ståndpunkt. Det ansågs viktigt för att en eventuell Natoansökan ska vara hela Finlands ansökan med förankring hos en så stor del av de folkvalda som möjligt.

Partierna gick in i en process där de granskade sina egna tidigare ståndpunkter och förberedde sig för att revidera dem.

President Niinistö fick klara besked om vad Finlands folk vill efter Rysslands anfall på Ukraina. Teckning: Wilfred Hildonen.

I slutet av mars meddelade Sannfinländarnas ordförande Riikka Purra att hon stöder ett finländskt medlemskap i militäralliansen Nato och några dagar senare hade hon en stor majoritet av riksdagsgruppen på samma linje.

I början av april kom Centern med ett gult ljus för Natomedlemskap. Partifullmäktige slog fast att Centern stöder statsledningens agerande i den förändrade säkerhetsomgivningen och befullmäktigar Centerns ledning och ministrar i händelse av alla slags säkerhetsbeslut – ”inklusive att ansöka om Natomedlemskap”.

Ett par veckor senare flaggade De Grönas partidelegation grönt för ett Natomedlemskap.

Vänsterförbundet var det parti som hade svårast att omfatta tanken på att Finland skulle bli ett Natoland. Liknande problem fanns också hos en del socialdemokrater på partiets vänsterfalang. Det var svårt att omfatta att Finland går med i en försvarsallians som leds av USA – det eviga spöket för många på vänsterkanten. Politiskt avdramatiserades det i alla fall rätt så tidigt under våren efter att VF:s partiordförande Li Andersson gjorde klart att hon inte tycker att ett medlemskap ska ses som en regeringsfråga. Partifullmäktige välsgnade den inställningen i början av maj.

Den 10 maj meddelade Centrerns ordförande, finansminister Annika Saarikko att hon stöder ett Natomedlemskap.

Då både president Sauli Niinistö och statsminister Sanna Marin den 12 maj slutligen gav sina positiva besked om Nato skedde det i ett gemensamt pressmeddelande, Marin befann sig då i Tokyo. Att det blev ett positivt besked överraskade ingen, så klara antydningar hade båda gett redan en längre tid. De konstaterade att ett medlemskap i Nato skulle stärka Finlands säkerhet och att Finland utan dröjsmål måste göra en ansökan. Samtidigt hoppades de att de nationella åtgärder som ännu krävdes för att fatta detta beslut vidtas skyndsamt under de närmaste dagarna.

Därefter var det endast Socialdemokraterna som parti som inte hade sagt sitt officiellt, men ett planenligt ja kom bara två dagar senare.

Remissdebatten om den redogörelse som regeringen godkände om att Finland bör ansluta sig till Nato, visade hur stor enigheten kring en ansökan var. Den historiska omröstningen 18 maj talade sitt tydliga språk: Ja 188, Nej 8. Några timmar senare undertecknade utrikesminister Pekka Haavisto medlemsansökan.

På bara några månader skedde en stor förändring i Finlands säkerhetspolitiska linje. Finland – landets ledning, en överväldigande majoritet av riksdagsledamöterna, partierna och folket – var redo för en ny era och ville lämna den militära alliansfriheten.

Att det gick så snabbt att byta säkerhetspolitisk kurs i Finland innebar inte att man struntade i en Natodebatt. En sådan hade redan de facto förts från och till i decennier med argument om fördelar och nackdelar som fortfarande gäller. Men den stora förändringen var den nya situationen med Ryssland. Det krävde en justering av finländsk säkerhets- och försvarspolitik.

Under hela den säkerhetspolitiska debatt som gick upp i helt nya varv efter den 24 februari påpekades det hur önskvärt det vore om Finland och Sverige kommer fram till liknande slutsatser och att länderna kan lämna in en medlemsansökan samtidigt. Så blev det.

Genast efter att det blev klart att Finland kommer att ansöka om Natomedlemskap trädde Turkiets president Recep Tayyip Erdogan fram och förklarade att hans land inte ställer sig positivt till Finland och Sverige som Natomedlemmar. Skandinaviska länder är som ett gästhem för terrororganisationer, sade han.

Vid Natos toppmöte i Madrid undertecknade Finland, Sverige och Turkiet i alla fall ett avtal där Turkiet gick med på att stödja att Finland och Sverige ansluter sig till Nato. Det jublades över överenskommelsen, men det visade sig vara lite för tidigt.

Enligt avtalet förbinder sig Finland och Sverige att visa solidaritet och samarbeta med Turkiet i bekämpningen mot terrorism.

Implementeringen av och diskussionen kring avtalet fortsatte hela året och Turkiet kom med fortsatta krav och missnöjda påpekanden om Finlands och Sveriges agerande i fråga om speciellt kurder. Turkiet höll fast vid sitt motstånd och var vid årsskiftet det enda landet tillsammans med Ungern som inte hade ratificerat Finlands och Sveriges medlemsansökan.

Välfärdsområdesvalet

En vårdreform har varit aktuell i Finland under nästan hela 2000-talet. Regering efter regering har haft som mål att reformera vårdsystemet, men ändå gått bet av olika orsaker. Regeringen Marin lyckades äntligen föra en reform i mål och landet delades in i 21 administrativa enheter, så kallade välfärdsområden. All vård placeras under samma hatt: primär-, special- och socialvård. Finansieringen står staten för.

Det skapades förvaltning på en ny regional nivå och då krävdes även val av beslutsfattare för den nya nivån. Den 23 januari 2022 hölls det första så kallade välfärdsområdesvalet.

I valrörelsen talades det bland annat om arbetsvillkoren för de vårdanställda, inte minst lönenivån för de lägst betalda och bristen på vårdpersonal. En debattfråga var också hur stor roll de privata företagen ska få genom så kallade servicesedlar och så fördes en livlig debatt om centralisering kontra decentralisering av vårdservicen.

Samlingspartiet segrade i det första välfärdsområdesvalet i Finlands historia. Partiet fick 21,5 procent av rösterna, medan Centern och Socialdemokraterna båda landade på 19,3 procent. För C var det en framgång med tanke på vad opinionsmätningarna hade pekat mot. Sannfinländarna gjorde ett överraskande dåligt val och samlade endast 11,1 procent av rösterna. Vänsterförbundet fick 8,0 och slog knappt De Gröna som fick nöja sig med 7,4. SFP stannade på ett normalt resultat från de senaste riksdagsvalen, 4,9 procent.

Man räknade inte med att finländarna skulle gå man ur huse och rösta i det här valet, men ett valdeltagande på 47,5 procent blev ändå en besvikelse. Finländarna säger att vården är den viktigaste samhällsfrågan, men när de fick rösta om den var intresset det lägsta någonsin i ett nationellt val. Valet engagerade helt enkelt inte de finländska väljarna, i endast 3 av de 21 välfärdsområdena klättrade röstningsprocenten över 50.

Målet med vårdreformen är att kunna ge god och jämlik vård åt alla till en ekonomiskt hållbar kostnad. Inledningen vittnar om stora svårigheter

åtminstone beträffande de ekonomiska målen. Innan verksamheten ens kom igång årsskiftet 2022-23 tvingades staten sticka till budgetpengar då en del välfärdsområden visade sig ha kassakris redan innan de inledde sin egentliga verksamhet.

Turbulens i regeringen

I decennier hade Finland tre stora partier, SDP, Centern och Samlingspartiet. Sannfinländarnas frammarsch i riksdagsvalet 2011 skapade en ny situation med fyra stora, eller kanske närmare bestämt medelstora, partier. Det höll i sig i de följande valen, men nu antyder opinionsmätningarna att Finland igen är tillbaka i en situation med tre stora partier. Men nu är det Saml, SDP och Sannf, inte C. Centern har halkat efter rejält. Kommunalvalet 2021 och det nya välfärdsområdesvalet 2022 innebar små glädjeskutt för C, men på riksplan har det varit mollstämning redan länge.

I slutet av 2022, bara några månader före riksdagsvalet våren 2023, hade C:s väljarstöd sjunkit till under tio procent. De dåliga opinionssiffrorna har varit ett faktum redan en längre tid och hösten 2022 nådde de nya bottennoteringar. Det skapade än större panik än den som redan tidigare hade kunnat skönjas inom Centern och det resulterade i sin tur i turbulens inom regeringen.

Speciellt mot slutet av 2022 var regeringen rejält i gungning på grund av Centerns ständiga motstånd även till frågor som regeringen redan kommit överens om. Då de togs upp i riksdagen betedde sig Centern i flera frågor närmast som ett oppositionsparti.

Alla kriser kunde i alla fall ridas ut, men de inverkade starkt på stämningen under regeringens sista halvår. Det enda som höll ihop den skakiga koalitionen var den kollektiva rädslan för att det vore ännu sämre för alla om regeringen föll och alla skulle gå mot val i ett öppet kaos. Statsminister Marin sade då det stormade som mest att hon kunde tänka sig att dra andra slutsatser, det vill säga lämna in regeringens avskedsansökan, om tiderna var andra. Men i kristider behöver Finland en politisk regering som kan agera snabbt.

Ny lag om samers rättigheter

En förnyad samesamingslag har visat sig bli ett evighetsprojektet och hörde också till de frågor som orsakade splittring inom regeringen under hösten. Utkastet till ny lag har varit klart i över ett år, men har ännu inte getts till riksdagen. Det är framför allt Centern som sätter sig på tvären, så också hösten 2022. Orsaken är en rädsla för att icke-samers rättigheter skulle försämrats om samernas rättigheter förbättras. Enligt jurister är den här rädslan helt ogrundad.

Statsminister Sanna Marin sade sig under hösten vara väldigt ledsen för detta och bad samerna om ursäkt för dröjsmålet.

Budgetförhandlingarna

De så kallade budgettramförhandlingarna som förs under våren och som spikar ramarna för kommande budgetar har under hela regeringsperioden bjudit på dramatik och politiska krisungar. 2021 handlade grälet om att återgå till en normal budgettram efter coronakrisen, men 2022 skrevs manuset hastigt om på grund av kriget i Ukraina. Eniga och allvarliga ministrar presenterade en verklighet där satsningar på beredskapen, försvaret och en energiomställning kommer att kräva mer lån under de kommande åren och för 2022 skulle underskottet växa till ungefär åtta miljarder euro.

Före riksdagsvalen brukar Finansministeriets tjänstemän måla upp sina siffror för kommande år. Det som nu gäller är att ekonomin borde balanseras med nio miljarder, varav sex miljarder nästa valperiod.

Statsministerns privatliv

Justitiekanslern fick ta emot flera klagomål om statsminister Sanna Marins krogkväll i december 2021. Det visade sig att Marin inte hade haft sin ministertjänstetelefon på sig och missat ett meddelande till alla ministrar. Avgörandet kom i mars 2022: Marin bröt inte mot tjänsteplikten när hon lämnade ministertelefonen hemma.

Precis som året innan skapade också 2022 statsminister Sanna Marins privatliv rubriker och debatt.

I sociala medier spreds i slutet av sommaren en video där statsministern festar med kändisar. Tillsammans med de andra gästerna dansar och sjunger Marin vilt på videon. Det antydde också att det skulle ha använts droger på festen och därmed vädrades det en ny skandal. Sannfinländarnas ordförande Riikka Purra uppmanade statsministern att drogtesta sig, vilket hon även gjorde och fick rena papper. En vecka senare dök en ny partybild upp som spreds på sociala medier. Där syns Marins festglada kompisar vid statsministerns tjänstebostad Villa Bjälbo. På bilden uppträder två lättklädda unga kvinnor som kysser varandra.

Marin sade att det här inte är den första och "knappast sista" skandalen hon står i centrum för.

– Det hör till den position jag är i. Allting blir tiotals eller hundratals gånger större än det verkligen är. Men jag tar lärdom.

Hon har tidigare sagt att hon vill skaka om statsministerinstitutionen. Det fortsätter hon göra, kanske mot en mer mänsklig utformning.

ORRI PÁLL ORMARSSON

HÅRDA DEBATTER OM FLYKTINGAR OCH BANKFÖRSÄLJNING

Politik på Island 2022

Efter den politiska stiltjen under covidåren blåste vindarna åter upp i den isländska politiken 2022. Och de mest osannolika personer hamnade i motvind. Alla ledarna för de tre regeringspartierna fick utstå hårda attacker, om dock av olika skäl, och en omtvistad bankförsäljning, flyktingfrågan och en rejäl inflation hotade friden i regeringskvarteren. Icke desto mindre går det lika dåligt som förr för oppositionen att få ordning på sina styrkor, med undantag för Samfylkingin (Socialdemokraterna) som bytte ledare under året.

Orri Páll Ormarsson är journalist på *Morgunblaðið*.

”Jag drar tillbaka min medverkan i festivalen Iceland Noir 2022 eftersom jag inte kan delta i den isländska statsministerns kulturskrymteri. Iceland Noir låter henne ställa upp som kulturperson utan att säga ett ord om hennes regerings grymma behandling av asylsökande.”

Dessa skarpa ord på Twitter från den ansedde författaren Sjón, som fick Nordiska rådets litteraturpris 2005, väckte stor uppmärksamhet hösten 2022.

För statsminister Katrín Jakobsdóttir som hittills har kunnat glädja sig åt en lyckosam ämbetsstid och som i många år varit Islands populäraste politiker, måste denna hälsning ha svidit rejält, i synnerhet som hon är ledare för ett parti grundat på solidaritetsideologi; Vinstrihreyfingin – Grænt framboð (Vänstern – de gröna), som länge har påstått sig värna om mänskliga rättigheter. Och mycket riktigt var Katrín snabb med att dra sig ur Iceland Noir. Dit hade hon visserligen blivit inbjuden som författare och inte som minister, eftersom hon under året gav ut sin första kriminalroman, *Reykjavík*, tillsammans med en av landets populäraste deckarförfattare, Ragnar Jónsson. Boken sålde bra.

Strax innan Sjón twittrade hade femton asylsökande avvisats ur landet i skydd av mörkret på ett sätt som vissa fann brutalt. Bland de avvisade fanns en rullstolsburen man, och någon lyckades filma avresan från Reykjavík när han blev intryckt i ett fordon som inte var specialbyggt för att transportera rörelsehindrade. Till råga på allt gav polisen därefter order till Isavias personal på Keflavíkflygplatsen om att hindra media från tillträde, varför det inte fanns

Fort till kassan innan
allt blir ännu dyrare!
Konsumentprisindex
stiger.
Teckning:
Ívar Valgarðsson.

filmer eller foton av vad som sedan utspelade sig där. Det väckte ont blod och det ordnades demonstrationer mot händelsen, både mot avvisningen av de asylsökande och polisens inblandning i medias närvaro.

”Om vi menar något som helst allvar med att en fri press är en av demokratiens hörnstenar och att dess kontrollerande roll är viktig, är det inte sådant här vi vill se. Det stämmer helt enkelt inte med grundvärderingarna i ett demokratiskt samhälle”, sa Valgerður Anna Jóhannsdóttir, lektor i journalistik vid Islands universitet i en intervju med *Ríkisútvarpið*.

Isavia bad senare om ursäkt för sin del av händelsen och framförde att det inte åligger företaget att hindra medias arbete.

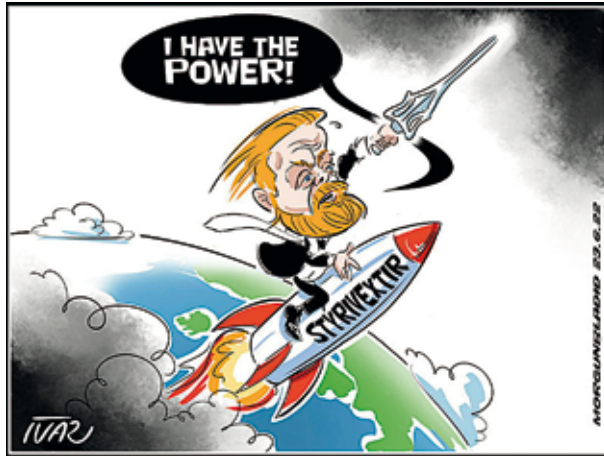
Hårda strider om invandrarfrågan

Debatten om invandringen har varit extra framträdande sedan drygt ett år tillbaka, men så har heller aldrig så många sökt om internationellt beskydd på Island som ifjol, 4 518 personer, jämfört med 875 året innan. Det hänför sig i stor utsträckning till kriget i Ukraina och krisläget i Venezuela. Justitieminister Jón Gunnarsson, Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet), lade i Alltinget fram en omtvistad proposition om invandrarfrågan. Den fick fart på aktiviteterna i kammaren och de konflikterna sträckte sig långt utanför den lagstiftande församlingens väggar.

De högsta rösterna har hörts från alltingsmän i de två största oppositionspartierna; Miðflokkurinn (Centerpartiet) tyckte att ministern gått alltför mjukt fram i sin proposition och att saken behandlats tusan så mjäkigt i vårt parlament, Píratar (Piratpartiet) tyckte att han gått alldeles för långt – att allt vad mänsklighet heter saknas i propositionen. Övriga partier står någonstans däremellan. Propositionen klubbades i mitten av mars 2023.

*Riksbankchefen sitter
på raketten Styrränta
som flyger rakt upp till
himlen.*

*Teckning:
Ívar Valgarðsson.*

Frågan är till sin natur eldfängd, för den handlar ju om en grupp människor som utsatts för stort lidande. Medan vissa finner det självklart att vi ska göra allt som står i vår makt för att hjälpa människor på flykt, pekar andra på att vårt lilla samhälle inte tillnärmelsevis kan ta emot så många som har sökt sig hit, och att vi dessutom kan dra på oss allsköns problem.

Flera ministrar än Katrín Jakobsdóttir och Jón Gunnarsson var föremål för folklig palaver under året. Infrastrukturminister Sigurður Ingi Jóhannsson, Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) ledare, blev tvungen att be om officiell ursäkt i början av april efter att ha låtit ”otillbörliga ord fällas” om Vigdís Häsler, Bondeorganisationens ordförande, under en middagsbjudning anordnad av Framsóknarflokkurinn för deltagare i Lantbrukarföreningens årsstämma. Uttalandet ska ha rört sig om Vigdís hudfärg. Hon är född i Indonesien men adopterades till Island som barn. Vigdís bekräftade själv att ”ganska sårande saker” hade sagts, och det var fler än hon själv som hörde dem. ”Underliggande fördomar är ett oerhört samhällsgissel och de frodas på samhällets alla nivåer. De reducerar individens handlingar till en fråga om hudfärg eller kön”, sa Vigdís bland annat i sitt uttalande om saken. Sigurður Ingi insåg misstaget och bad så mycket om ursäkt för sina ord.

Konst eller vetenskap att sälja en bank – eller ingetdera?

Attackerad blev också Bjarni Benediktsson, finansminister och ledare för Sjálfstæðisflokkurinn, men de påhopp han hade att handskas med var av ett helt annat slag. Statens försäljning av en knapp fjärdedel av aktieinnehavet i Íslandsbanki, vilket var hans åliggande, gick nämligen helt på tok i mars, enligt vad många ansåg, och det rådde delade meningar om huruvida försäljningen alls hade gått lagligt till. Saken debatterades hårt i och utanför Alltinget, bland

annat ifrågasatte man om försäljningen hade varit lönsam nog för statskassan. Man ifrågasatte också köparna, för när en lista över dem lades fram visade det sig att bland dem som köpte aktier i banken fanns Bjarni Benediktssons far. Bjarni hävdade att han inte hade vetat något om saken förrän han såg listan och att inget oegentligt hade skett; samma rättigheter rådde för alla.

Riksrevisionen inkallades för att skriva en rapport om försäljningen och därmed inleddes en stunds vapenvila. Publiceringen av rapporten förhalades dock och när den äntligen kom i november vore det en underdrift att påstå att den lyckades gjuta olja på vågorna. Där kom ändå fram att försäljningsprocessen uppvisade ett antal brister, men att det inte var riksrevisionens uppgift att utvärdera de juridiska aspekterna. Därefter öste man galla över Alltinget, och Riksrevisionen gav sig på en annan institution, Bankasýsla ríkisins (ung. ”Statens investeringsråd”), som hade förberett försäljningen. Smutskastningen gick åt båda håll.

Lárus Blöndal, ordförande i Bankasýsla ríkisins, gav inte mycket för rapporten i en intervju i nättidningen *Vísir*: ”Det finns många brister och vi anser att några av dem kanske är befogade men ändå rätt lättviktiga och att man här försöker göra en höna av en fjäder.” Bankasýslans kommentar att det inte var en vetenskap att sälja en bank, utan en konst, blev snabbt ett bevingat uttryck.

Riksrevisorn Guðmundur Björgvin Helgason fällde hårda ord om Bankasýsla under Alltingets konstitutionsutskotts möte i början av december och talade bland annat om det han kallade ”excel-missen”. Han hävdade att det fanns papper som bekräftade att Bankasýslan inte alls hade haft översikt över all efterfrågan på statens aktier i banken den kväll som aktieavyttringen ägde rum. Alltså hade Bankasýslan skickat felaktig och otydlig information till finansminister Bjarni Benediktsson om förloppet i försäljningen denna kväll. ”Ni får ursäkta jämförelsen”, sa riksrevisorn. ”Men det här är som att gå med fel barn hem från lekplatsen och därefter presentera det för familj och vänner som sitt eget. Det här är en allvarlig sak.”

Man kan knappast beskylla Guðmundur för att prata kanslispråk här.

I januari visade det sig att FME, Fjármálaeftirlit Seðlabankans, (Finansinspektionen) preliminära bedömning kunde ha brutit mot vissa lagar och regler gällande banken vid försäljningen. Íslandsbanki inledde sedan en förlikningsförhandling med FME.

Saken var besvärande för regeringen och både Katrín Jakobsdóttir och Sigurður Ingi Jóhannsson uttryckte tvivel på att allt hade gått rätt till. ”Jag tror kanske att det här möjligen är ingetdera. Varken konst eller vetenskap”, sa Katrín i en intervju i radiostationen *Bylgjan* om processen kring försäljningen av aktierna. ”Och jag tror att vi måste beflita oss om en god statsförvaltning när vi säljer statens egendom.” I samma intervju erkände hon att det värsta var att allmänhetens förtroende för försäljning av statens egendom hade urholkats.

Bjarni Benediktsson utträttade stordåd på flera fronter under året. En tungviktare inom Sjálfstæðisflokkurinn, miljø- energi- och klimatminister Guðlaugur Þór Þórðarson bjöd honom motstånd i partiledarvalet på partiets landsmöte. De två har länge varit ledarfigurer för två stora grupperingar inom Sjálfstæðisflokkurinn och det var kanske ofrånkomligt att det skulle bli en uppgörelse mellan dem.

Guðlaugur Þór förklarade bland annat sin kandidatur med att han inte tyckte att partiet skulle nöja sig med en fortsatt siffra på 20 % stöd i riket och dessutom ville han förankra partiet bättre på gräsrotsnivå.

Spänningen var stor på landsmötet som var ovanligt välbesökt. Bjarni vann ändå till slut en rätt övertygande seger, han fick 59,4 % av rösterna jämfört med 40,4 % för Guðlaugur Þór. Det här var tredje gången sedan Bjarni tog över partiet 2009 som han fick en motkandidat. Bara det är anmärkningsvärt för en sittande ledare, och han är visserligen inte oomtvistad men å andra sidan har han klarat sig ur alla dessa attacker och efter segern nu har han utan tvekan stärkt sin ställning i partiet. Guðlaugur Þór fortsätter som minister.

Fot-on från Teneriffa

Det finns verkligen behov av starka ledare, för det händer mycket, inte bara i maktens korridorer. Det gamla spöket inflationen har hemsökt landet Island en längre tid nu. Människor tar skada och det går åt fanders med att försöka trycka tillbaka spöket. Problemen började under 2021 och under det gångna året nådde inflationen nästan ända upp till 10 %.

Centralbanken har höjt styrräntan tolv gånger i rad i avsikt att försöka dämpa inflationen och bankchefen Ásgeir Jónsson talar regelbundet i faderlig ton såväl till makthavare som allmänhet. Han har bland annat sagt att staten underblåser situationen med alltför stora utgifter och i oktober tog han folket i örat för att de vistades för mycket utomlands. ”Alla tar foton av sina tår när de solar på Teneriffa eller nån liknande plats”, sa Ásgeir på ett möte med pressen. Det var en indikation på stor privat konsumtion, ansåg han. Efter det spred sig ”fot-on från Teneriffa” som en löpeld i media och blev utan tvekan årets fras.

Om det blåste på den politiska arenan så gick det en virvelstorm över fackföreningsrörelsen. Drífa Snædal, ordförande för ASI, Alþýðusamband Íslands (motsv. LO) avgick från sin post i augusti med förklaringen att kommunikationen med olika valda representanter inom organisationen jämte uppkomsten av blockbildningar inom densamma gjorde det omöjligt för henne att fortsätta. Det var ingen som inte förstod att Drífa i synnerhet syftade på Ragnar Þór Ingólfsson, ledare för ASI:s största fackförening VR (Verzlunarmannafélag Reykjavíkur), och Sólveig Anna Jónsdóttir, ledare för Efling, en annan stor förening. Dessa två tillhör rörelsens radikala fraktion. Tillförordnad ledare för ASÍ blev viceordföranden Kristján Þórður Snæbjarnarson, ledare för elektrikernas fack.

Ragnar Þór kandiderade till ordförandeposten i ASÍ vid årsmötet i oktober men drog tillbaka sin kandidatur under pågående möte och lämnade salen efter hårda strider och våldsam böljegång i församlingen. Mer hovsamma krafter inom rörelsen bjöd radikalerna stort motstånd. Ólöf Helga Adolfsdóttir, Eflings sekreterare, stod då ensam kvar som kandidat, men det är känt att hon och Sólveig Anna Jónsdóttir inte drar jämnt. Men hon övertog alltså inte ordförandeposten eftersom man kom överens om att skjuta fram årsmötet till våren och att Kristján Þórður skulle sitta som ordförande till dess. Tanken var att komma fram till någon sorts förlikning under tiden. Någon sådan syns dock inte på horisonten.

Journalist tar hem politisk seger

Kommunfullmäktigevalen genomfördes under våren. Som vanligt var det huvudstaden som tilldrog sig det största intresset därvidlag. Sedan 2014 har Reykjavíks kommunalråd hetat Dagur B. Eggertsson. Hans parti Samfylkingin förlorade i stöd och blev av med två ledamöter, men Dagur behöll ändå sin plats som kommunens ledare, tack vare att Einar Þorsteinsson, den nye ledaren på Framsóknarflokkurinn lista i Reykjavík, valde att inleda samarbete med den gamla majoriteten. Einar, som länge har arbetat som journalist för *Ríkissjónvarpið* men är grönöling i politiken, kammade hem en storseger och tog med sig tre ledamöter in i fullmäktige. Tidigare hade Framsóknarflokkurinn inte ett enda mandat där. Detta är partiets bästa val någonsin – det har tidigare haft svårt att slå igenom i huvudstaden. Einar blev kommunstryrelsens ordförande och tar över posten som kommunalråd från Dagur nästa år. Han har fått svettas rejält under sina första månader i kommunfullmäktige, eftersom missnöjet sjuder bland stadens medborgare, bland annat gällande förskolesituationen, mögelproblem i många grundskolor och byggfusk. Sedan visade det sig dessutom att snösvängen var dåligt organiserad när första snön föll i vintras. Sötebrödsdagarna blev kortvariga för kommunalrådspretendenten och stora arbetsinsatser kommer att krävas.

Förtroende ordförandena emellan

Åter till nationell nivå. Regeringssamarbetet anses allmänt ha gått bra sedan det inleddes 2017 och de tre partiledarna Katrín, Bjarni och Sigurður verkar ha förtroende för varandra. Partierna är å andra sidan mycket olika varandra både i fråga om idé och handling. Särskilt gäller det Sjálfstæðisflokkurinn och Vinstrihreyfingin – Grænt framboð som länge har stått på helt olika sidor i isländsk politik. Det är ingen hemlighet att inte alla sympatisörer till dessa partier är lika nöjda med arrangemanget, och möjligtvis kommer det tvivlet och i vissa fall missnöjet att tillta efter hand som samarbetet pågår. Nuvarande mandatperiod upphör 2025.

Statsminister Katrín Jakobsdóttirs parti och utrikesminister Bjarni Benediktssons parti står på helt olika sidor i politiken vilket gör att Katrín här kommer att tänka på Framsóknarflokkurins slogan i senaste valet: *Det vore nog klokast att rösta på Framsóknarflokkurinn, partiet i mitten.*
 Teckning: Ivar Valgarðsson.

Före detta ministern och alltingsledamoten för Vinstrihreyfingin – Grænt framboð, Ögmundur Jónasson, framförde en kylig hälsning till regeringen i en intervju i *Morgunblaðið* ifjol. ”Denna regeringsammansättning hade varit helt okej under nödår eller världskrig, men nu fungerar det inte”, sa Ögmundur. ”Nu hör man att de tänker nå förlikning om kvotsystemet. Förlikning om vad då och med vem? Och vilket fokus ska vi ha i utrikespolitiken? Om folk ska vara trogna sig själva och de ideal de påstår sig ha så går det inte ihop längre. Man proklamerar mål som går stick i stäv med varandra, vilket måste betyda att någon av dem sviker sina väljare grundligt. Sådant är mycket ohälsosamt för politiken och för ett samhälle som ska vevas igång och få fart efter en svår period. Den här regeringen känns inte särskilt stimulerande.”

Utrikesminister Þóráð Kolbrún Reykjalá Gylfadóttir (också Sjálfstæðisflokkurinn vice ordförande) ser saken i ett annat ljus. ”Trots att vi självständighetspartister förstås anser att vår egen ideologi är bäst, är det den kreativa dragkampen mellan bildade och välmenande individer med olika livssyn som har störst sannolikhet att föra samhället åt rätt håll”, skrev hon i en krönika i *Morgunblaðið* i slutet av 2022. ”Därför är det uppenbart att det är till gagn för alla som är politiskt aktiva att sådana människor ägnar sig åt politiskt arbete. Detta tål att tänka på i dessa tider när politiken runt om i världen blir mer hatfylld än vi sett på länge. Människor som tidigare kunde erkänna att också andra menar väl trots olika åsikter målar nu varandra i de svartaste färgerna. Och det tycks som om denna utveckling på en del ställen har haft den trista och farliga – men sannerligen förutsägbara – konsekvensen att politiken drar till sig fler hatiska och maktgalna individer som njuter av att söndra istället för att förena.”

Det var många som tyckte att detta var en uppmuntrande och mogen attityd hos en ung politiker som möjligen kan bli Sjálfstæðisflokkurinnns första kvinnliga ordförande.

Socialdemokrati i medvind

”Och vad skulle det vara?” frågar sig folk när en annan sorts regering kommer på tal. Oppositionen i Alltinget kan nämligen knappast anklagas för allmän endräkt och att gå i perfekt takt. Miðflokkurinn är stukad efter förlusten i det senaste valet och vissa tycker att Píratar fortfarande är för radikala för att anses regeringsfäähiga. Flokkur fólksins (Folkets parti) håller fortfarande på att lära sig att finna sig till rätta på den politiska arenan och det tycks inte råda någon entusiasm för Viðreisins (Renässans) EU-vänliga budskap.

Kvar står Samfylkingin som inte har kunnat hämta sig efter det omtvistade regeringssamarbetet från 2009 till 2013, där partiet gjorde ett hederligt försök att placera den isländska nationen i förstaklasskabinen till Europeiska unionen. Med ny partiledare, Krístrún Frostadóttir, har den inriktningen tonats ner, och om det nu är anledningen eller bara den unga ledarens väljartycke, har Samfylkingin plötsligt skjutit i höjden i opinionsundersökningarna. I början av februari förra året hade partiet dryga 25 % stöd enligt en gallupundersökning och hade blivit landets största parti. Sjálfstæðisflokkurinn fick 23,5 % stöd. I valet 2021 fick Samfylkingin 9,9 % av rösterna och Sjálfstæðisflokkurinn 24,4 %.

Enligt samma undersökning har Vinstrihreyfingin – Grænt framboð nu halkat ner till 6,8 %, vilket innebär att partiet är landets sjätte största. Det är uppenbarligen fler än Sjón som är missnöjda med statsministerns agerande.

Vinden tilltar igen i den isländska politiken.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

REGJERING I MOTBAKKE

Politikk og økonomi i Norge i 2022

Skyhøye strømpriser og økende inflasjon har satt preg på den politiske debatten i et Norge som fikk enorme ekstrainntekter grunnet gassprisene. Velgerne har sviktet regjeringspartiene og funnet en ny havn i Høyre.

Harald Stanghelle er tidligere politisk redaktør i *Aftenposten*.

Et stramt budsjett

Gjennom tiår har norske regjeringer tatt seg det privilegium å løse eksterne og interne problemer ved økt bruk av oljepenger. Det har "smurt" samarbeidet innad i koalisjonsregjeringene. Dessuten har økt oljepengebruk dempet kritikken mot regjeringer av ulik politisk farge. Ikke minst under pandemien ble den statlige pengerikeligheten effektivt brukt til å dempe de negative effektene av nedstegningen av Norge.

I 2022 ble plutselig alt dette historie. For første gang på flere tiår dukket inflasjonsspøkelset opp igjen som en av de viktigste faktorene i norsk økonomi. Norges Bank foretok en rekke rentehevinger fra et nivå der styringsrenten i hele 2021 hadde ligget på null. Og det første statsbudsjettet Støre-regjeringen hadde utarbeidet helt på egenhånd ble samtidig det strammeste budsjettet i manns minne. Nærmest over natten ble mantraet at den statlige pengebruken måtte ned for å hindre økt inflasjon og enda høyere rente. Utviklingstrekk som ville bli svært negative for både næringslivet og den enkeltes lommebok.

Dette er et bilde som kan gjenkjennes i de fleste vestlige land, også de nordiske. Det uvanlige med Norge er at de enorme olje- og gassinntektene gjør staten svært rik. Og det er en gammel visdom at det er lett å få aksept for innstramminger når det ikke er noe å fordele, men tilsvarende vanskelig når man har mye penger. Penger man ikke kan bruke.

Et av den rødgrønne regjeringens dilemma ligger nettopp her. Så ble da også fjoråret et år der prisstigningen oversteg lønnsveksten, altså reallønnsnedgang. Det er helt unikt i nyere tid. Slikt er ikke nordmenn vant til.

Den russiske strategien med å bruke gassleveranser som pressmiddel mot en rekke EU-land – med Tyskland som det viktigste og tydeligste eksemplet – førte til økte energipriser. I Norge førte det til mer spesielle konsekvenser enn i de aller fleste andre land.

Med store gevinster på olje- og gassalg mener mange at statsminister Støre kunne bidratt mer til å hjelpe et Europa i energikrise. Tegning: Inge Grødum.

På plussiden medførte de økende gassprisene enorme ekstraintekter for gassleverandøren Norge. I løpet av oppsiktsvekkende kort tid ble vårt land den viktigste – og definitivt den mest pålitelige – leverandør av gass til land på kontinentet. I internasjonal presse ble Norge til og med kalt "krigsprofitør" – en betegnelse som falt statsministeren tungt for brystet. Et faktum er det likevel at sjefen for Equinor – der staten er majoritetseier – erkjente at det var med blandede følelser han presenterte rekordresultater for selskapet. Forklaringen lå jo nettopp i en prisgalopp som er en følge av Russlands aktive forsøk på å svekke støtten til ukrainerne.

Strømsjokket

Mye mer diskutert ble de negative følgene av energikrisen. I Norge har vi tradisjon for billig strøm. Vi er et kraftproduserende land og tradisjonelt er det fornybar vannkraft som sørger for det aller meste av strømforsyningen. Men over tid har vi også knyttet oss til det europeiske strømmarkedet, blant annet gjennom overføringskabler til både Storbritannia og kontinentet. Helt siden 60-tallet har det dessuten vært kraftoverføring mellom Sverige og Norge. Stort sett har dette tjent Norge godt.

Regjeringspartiet Senterpartiet – med innbitt EU- og EØS-motstand som en politisk bærebjelke – har imidlertid vært motstander av utenlandskablene. Og Fremskrittspartiet – som satt med olje- og energiministeren da de siste og

viktigste kablene ble etablert – bråsnudde og etablerte seg raskt som utenlandskablens mest høyrøstede kritiker. Men også innad i Arbeiderpartiet ble det tatt til orde for å reforhandle avtaler som nå har ført til en priseeksplasjon på strøm til både husholdninger og bedrifter.

Temperaturen i debatten har vært svært høy, men statsminister Støre har nektet å slå inn på en politisk kurs som kunne medført stopp i krafteksporten. Han har snakket om solidaritet med resten av Europa, men også om betydningen av en EØS-avtale regjeringen er livredd for å sette i spill. Til det er betydningen for avgjørende for norsk næringsliv og landets økonomi. Nøyaktig samme resonnement bygger Høyre sin politikk på.

Tross alt dette er de høye strømprisene det største og mest konkrete problemet for den sittende regjering. Det er utviklet en til dels raus strømstøtteordning for private husholdninger, men den hindrer likevel ikke at prisene er langt over det vi nordmenn er vant til å betale. Dessuten klager næringslivet på altfor dårlige ordninger og det snakkes stadig høyere om et mulig konkursras. Så langt har vi imidlertid ikke sett noe til dette.

Økonomisk lykkeland

De nakne økonomiske fakta forteller at historien også har en annen og mye mer positiv side:

Statistisk Sentralbyrå la midt i februar frem foreløpige tall til bruk i nasjonalregnskapet for 2022. Som ventet viser det at statens inntekter fra olje og gass steg kraftig. I kroner betyr det at Finansdepartementet i fjor overførte rekordhøye 1085 milliarder til Oljefondet. Og det etter å ha brukt 300 milliarder på statsbudsjettet.

Også overskuddet i næringslivet på fastlandet steg kraftig. Dessuten viser tallene at veksten i husholdningenes forbruk ikke har vært høyere siden 1996. Den er på hele 6.5 prosent, noe som forklares med oppsparte midler etter to pandemiår. Prisene på Norges eksport økte med 67 prosent, mens importprisene økte med bare 15. Med andre ord solgte vi dyrt og kjøpte billig.

Arbeidsløsheten er lav og sysselsettingen økte med 3.9 prosent (110 000 personer). Dette er blant de høyeste vekstratene noensinne, men dette må ses i sammenheng med fall under pandemien. Aldri tidligere har så mange nordmenn hatt jobb. Ved utgangen av 2022 var 3 millioner av oss sysselsatte.

Upopulær regjering

Det er likevel ikke et slikt økonomisk bilde de fleste ser for seg når regjeringens innsats vurderes. For Jonas Gahr Støres topartiregjering er bortimot historisk upopulær. Høsten 2021 var Arbeiderpartiet og Senterpartiet blant valgvinnerne. Nå har de to partiene rast nedover på meningsmålingene.

Fra et valgresultat på 13,5 prosent ligger Senterpartiet nå på et nivå på 5-6 prosent, på noen målinger enda lavere. Og Ap har lenge ligget på rundt 20-prosent, mens det i stortingsvalget fikk 26,3 prosent. Det skremmende – sett med Ap-strategenes øyne – er at sosialdemokratene en rekke ganger er målt til 14-15-prosent. Slikt tyder på en dyp krise mellom velgerne og det en gang så stolte statsbærende Arbeiderpartiet.

Selv med en internasjonal krise rundt oss får ikke statsminister Jonas Gahr Støre og hans parti noe såkalt "styringstillegg". Det er ingen "rally round the flag"-effekt å spore.

Forklaringen kan ligge i den strammere privatøkonomien mange opplever. Kanskje kombinert med et stadig større sinne over at regjeringen ikke har tatt grep når det gjelder strømprisene. I det hele tatt har det – noe urettferdig – fått feste seg et inntrykk av en regjering som ikke er handlekraftig. Regjeringens svar er at et stramt budsjett og diverse støtteordninger må få tid til å virke. Tålmodighet er imidlertid ikke nordmenns fremste nasjonale egenskap. I mange tiår har vi jo levd i en økonomi der oljeformuen vår har løst de fleste problemer.

Finansminister Vedum prøver å stenge ute alle som gjør krav på ekstra bevilgninger. Rikelig med penger og stramt budsjett er et dårlig budskap. Tegning: Inge Grødum.

Før jul ble det i tillegg utløst en debatt som var svært skadelig for en sosialdemokratisk ledet regjering. Da ble det synliggjort – ikke minst gjennom *NRK* – at kombinasjonen av økende prisstigning, høyere renter og rekordhøye strømpriser hadde ført mange under fattigdomsgrensen. Mange av disse var mennesker som frem til nå greide seg i hverdagen, men som med et nytt kostnadsbilde falt gjennom. Også fordi ulike trygdeytelser og sosialhjelp ikke holder følge med de økte kostnadene.

Debatten om dette ble intens og følelsesladd, og regjeringen hadde store problemer med å svare for seg. Kanskje også fordi løsningene er sammensatte og kompliserte å formidle. Det ble imidlertid skapt et inntrykk av en regjering som ikke hadde effektive løsninger på problemene.

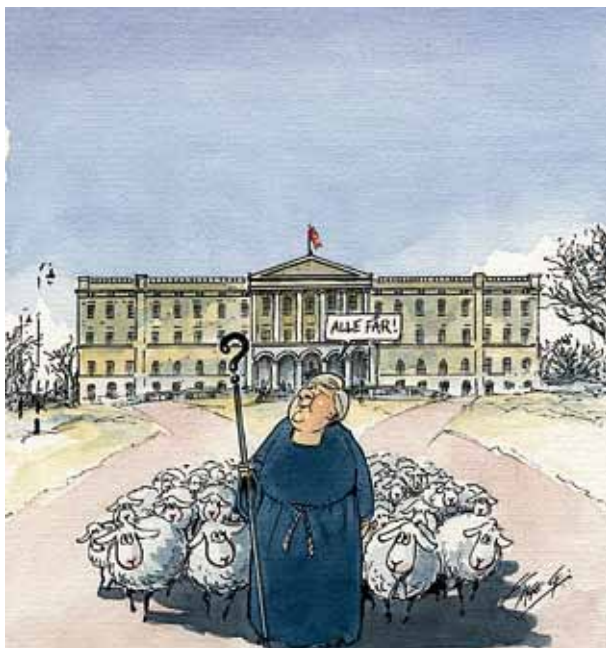
Erna er stjerna

Gjennom mange måneder nå har velgerne forlatt statsminister Jonas Gahr Støre og de to partiene i hans regjering. Det er liten tvil om at vi er vitne til en manglende tillit til den politikk som føres. I tillegg ser vi at det protesteres mot den.

Det nesten paradoksale ligger i når vi ser hvor velgerne da tar veien. Man skulle kanskje tro de gikk til Rødt og Fremskrittspartiet. To partier på hver sin ytterkant som alltid har mer penger å bruke enn alle andre. Det er imidlertid ikke hos disse partiene vi finner igjen størstedelen av de velgerne som har flyktet fra Ap og Sp. Mange har "satt seg på gjerdet", som det heter, men interessant nok er en god del å finne hos de konservative i Erna Solbergs Høyre.

Etter åtte år i regjeringsposisjon fikk Høyre bare drøyt 20 prosent ved siste stortingsvalg. De fleste – ikke minst innen Høyre – regnet med det ville ta lang tid å bygge opp igjen et større velgergrunnlag. Men så viste det seg at dette skjedde på rekordtid: Nå ligger oppslutningen på godt over 30 prosent og Høyre har vært oppe i 36,9 prosent på enkeltmålinger. Det er historisk høyt; også ved at Høyre er større enn Ap og Sp til sammen. Noen målinger viser til og med et Høyre som er større enn det de to regjeringspartiene samt støt-tepartiet Sosialistisk Venstreparti samlet kan mobilisere av velgeroppslutning.

Et interessant moment er at dette har skjedd uten at Høyre når det gjelder strømpriser og inflasjonsbekjempelse har presentert en markant alternativ politikk til den regjeringen fører. Partiet anklages for "å sitte stille i båten". Det betyr selvsagt ikke at det største opposisjonspartiet er enige i alle regjeringens grep. Høyre kritiserer Støres mannskap for å være for lite handlekraftige. Men Erna Solberg har svart et klart og ærlig "nei" på spørsmål om strømprisene ville vært lavere med henne som statsminister.

*Erna Solberg og Høyre gjør det usedvanlig godt på alle meningsmålinger, og hun er fremdeles partiformann og statsministerkandidat.
Tegning: Inge Grøddum.*

Et spørsmål om ledelse?

Likevel er det henne velgerne foretrekker som statsminister. På noen av de såkalte statsministermålingene får Erna Solberg dobbelt så stor oppslutning som Jonas Gahr Støre. Og avstanden mellom de to er økende – i Solbergs favør.

Det har fått politiske analytikere til å reflektere over om Arbeiderpartiets kritisk lave oppslutning har å gjøre med manglende tillit til Støres lederegenskaper i en vanskelig tid. I så fall kan det ha noe med en slags "covid-nostalgi" å gjøre. For Erna Solberg ledet landet gjennom pandemien. Også den var en både internasjonal og nasjonal krise. Nordmenn flest kjente på frykt og uro, ikke minst når vi så dramatikken på overfylte sykehus i enkelte europeiske land og de høye dødstallene som derfra ble rapportert. Sett i ettertid kan det konstateres at vi i Norge slapp nokså lett fra det. Også fordi våre store statsfinansielle muskler gjorde det mulig å kompensere for økonomiske tap som nedstegningen medførte.

Erna Solberg, helseminister Bent Høyre og de faglige helsetoppene var meget flinke til å kommunisere sine budskap. De var tilstedeværende og klare; noen av dem ble en form for idoler for resten av samfunnet. Og det til tross for at det stort sett var nedslående budskap som ble formidlet. Pandemien var dessuten slik at ved å følge helserådene kunne den enkelte selv gjøre noe for ikke å bli rammet.

Det kan spekuleres i om det er dette som nå fremstår som ledelse til etterfølgelse. Og at man ikke ser det samme hos Jonas Gahr Støre som man i ettertid ser hos Erna Solberg. Siden dagens krise skiller seg så dramatisk fra den forrige, kan en slik sammenligning være nokså meningsløs. Det er imidlertid mager trøst hvis det er slik mange opplever det, og derfor vender tommelen ned for Støres lederskap.

Etter valgnederlaget i 2021 ble det spekulert i om Erna Solberg i løpet av denne stortingsperioden kom til å trekke seg som Høyre-leder. Slike spekulasjoner gjorde hun effektivt til skamme da hun for kort tid siden varslet valgkomiteen i Høyre at hun igjen stiller til valg som partileder. Det er nå hele 19 år siden hun i 2004 for første gang overtok lederklubben i partiet. Ingen tidligere Høyre-leder har sittet så lenge. På vårens landsmøte kommer hun til å bli valgt til stor begeistring – et valg som også innebærer at Erna Solberg blir Høyres statsministerkandidat i 2025.

AP i krise

Jonas Gahr Støre har meget stor internasjonal erfaring. Han føler seg hjemme på den internasjonale parketten og kan bedre enn noen representere Norge i en turbulent tid. I mange år har han dessuten hatt et respektert navn på den storpolitiske arena. Ingen lot seg forbause da Støre i et intervju nylig fortalte at han i 2008 av toneangivende land ble spurt om å være kandidat til stillingen som Natos generalsekretær. Da svarte han nei, og Danmarks Anders Fogh Rasmussen fikk posisjonen. Som kjent ble den tidligere danske statsministeren avløst av Jens Stoltenberg i 2014. Det var dette som åpnet døren for at Jonas Gahr Støre overtok som leder for de norske sosialdemokratene.

Det har vist seg å være en vanskelig posisjon. Med jevne mellomrom diskuteres da også om nettopp Støre er rett mann på rett plass. Ikke minst velgerflukten etter at partiet i 2021 igjen fikk regjeringsmakt, stimulerer til slike spekulasjoner. Under "normale" omstendigheter kunne en slik krise medført krav om skifte av partileder, og dermed også statsminister.

Slike krav er imidlertid fullstendig ikke-eksisterende. Det gir Støre arbeidsro på dette frontavsnittet og er derfor en fordel for ham. Men grunnen til at det er intern fred er foruroligende for Ap. Det enkle faktum er at det i partiets sentralstyre ikke finnes en eneste troverdig kandidat til å overta etter dagens partileder. I Aps historie har det alltid vært mulige kronprinsener eller kronprinsesser som sto mer eller mindre klar til å overta partitronen. I dagens situasjon er det ingen. Det sier mye om hvor dyp Arbeiderpartiets krise er.

Støres to nestledere, Hadia Tajik og Trond Giske, ble begge presset til å gå av. Den første grunnet et påstått misbruk av en raus pendlerboligordning som stortingsrepresentanter og politikere i regjeringsapparatet har adgang til. Den andre grunnet Metoo-skandalen.

Trond Giskes videre skjebne er noe av det mest spesielle vi har vært vitne til i norsk politikk. Han mislyktes i flere forsøk på å bli tatt inn i varmen igjen. Fortiden – med en rekke anklager om seksuell trakassering av unge jenter – forfulgte ham. Men så ble han leder av Nidaros Sosialdemokratiske Forum – et lite partilag i Giskes hjemby Trondheim. Da eksploderte antall medlemmer og er nå oppe i 4.000. Det gir makt. Intet annet lokallag er i nærheten av et slikt medlemstall. Nidaros-medlemmene kommer for øvrig fra hele landet. Blant disse er to tidligere LO-ledere samt sosialdemokrater som helt fra EU-stridens dager har markert seg på partiets venstre fløy.

Med sin retoriske begavelse og velutviklede sans for strategi har Trond Giske igjen skapt seg sin egen maktbasis. Budskapet er at Ap igjen må finne tilbake til sine røtter. Og kampsakene er lavere strømpriser, bedre pensjoner og en verdig eldreomsorg. Overfladisk sett ikke annet enn det resten av partiet ønsker seg, men dypest sett står Giske med sine politiske krav i opposisjon til partileder og statsminister Støre.

Alt Giske sier og gjør får enorm nasjonal oppmerksomhet. Typisk er det at da han på et benkeforslag ble valgt til 4. varamedlem i Trondheim Arbeiderparti, ja, så var det hovedsaken på Dagsrevyen, *NRKs* nasjonale nyhetssending. Det spekuleres vilt rundt hva den detroniserte Ap-nestlederen egentlig vil med sitt nye engasjement. Samtidig er det – i alle fall på kort sikt – utenkelig at han igjen vil få plass i partiledelsen.

Sikkert er det imidlertid at det skaper store problemer for en allerede presset Jonas Gahr Støre å ha en slik slagkraftig indre opposisjon.

Kampen om storbyene

I september er det lokalvalg i Norge. Da skal det velges by- og kommunestyrever i samtlige av landets kommuner. Det skal også velges fylkesting for en ny fireårsperiode.

Dette vil også sette sitt preg på det politiske klimaet de kommende månedene. For fire år siden tapte Høyre kampen om makten i viktige byer som Oslo, Stavanger og Bergen. I år er målet for de konservative å vinne nettopp disse storbyene tilbake. Ap-bastionen Trondheim er også en by der kampen vil bli hard og Ap kan komme til å miste makten.

Ap, men i enda større grad Senterpartiet, får imidlertid høyere oppslutning på målinger der det spørres om hva man vil stemme ved lokalvalget enn der stortingsvalg er tema. Evnen til både å få lokal oppslutning og til å bygge koalisjoner gjør at Sp ofte kalles "ordførerpatriet". Partiet har et mye større antall ordførere enn oppslutningen skulle tilsi. I større grad enn ved stortingsvalg stemmer da også velgerne i lokalvalg på politikere man har tillit til og gjerne personlig kjennskap til.

Også Kristelig Folkeparti - som ved stortingsvalget for første gang i partiets moderne historie endte under sperregrensen – står tradisjonelt noe sterkere ved lokalvalg. KrF har imidlertid hatt store problemer med å reise seg igjen etter katastrofevalget for snart to år siden.

Miljøpartiet De Grønne (MDG) er et parti som de siste valgene har stått sterkt i noen av de største byene våre, med Oslo som det fremste eksemplet. Der sitter MDG på åttende året i bystyret. Til stor skuffelse for partiet maktet det ikke å klatre over sperregrensen ved stortingsvalget og målingene etterpå har ikke gitt noen opptur.

I august trakk Une Bastholm seg overraskende som partileder grunnet manglende motivasjon og en vanskelig håndterbar skvis mellom det å være partileder og småbarnsforelder. Med knapt flertall ble hun erstattet av Arild Hermstad – en kunnskapsrik og saklig, men nokså fargeløs politiker med lang fartstid i MDG.

Også Sosialistisk Venstreparti får ny leder i løpet av våren. Audun Lysbakken går av, og den 41 år gamle finnmarkingen Kirsti Bergstø er eneste kandidat til å overta. Store deler av 2022 fungerte hun som SV-leder mens Audun Lysbakken var i pappapermisjon. Bergstø er en markert politiker som noe forenklet ofte plasseres på partiets venstre fløy. Det samme gjaldt for øvrig Audun Lysbakken da han i 2012 overtok lederklubben i SV. Hans ledertid har vært svært god for SV. Partiet maktet å reise seg igjen fra den lave oppslutningen etter åtte regjeringsår. Så valgte man å stå utenfor Støre-regjeringen – også fordi SV var uønsket som koalisjonspartner av Senterpartiet. Aps primære mål var en flertallsregjering, men det fikk altså Jonas Gahr Støre ikke til.

Gjennom en samarbeidsavtale har SV sørget for flertall for regjeringens statsbudsjetter, men i forhandlingene har partiet fått viktige og synlige seire. Det har gitt uttelling, og partiet har maktet å holde skansen i konkurranse med partiet til venstre for seg, altså Rødt.

Ukraina i norsk politikk

Også Rødt har en stortingsgruppe som er dyktige til politiske egenmarkeringer, men har opinionsmessig slitt med å være det eneste partiet på Stortinget som er motstander av å gi våpenhjelp til Ukraina. Det er et standpunkt som er blitt stadig vanskeligere å forsvare. Og som det er påpekt i *Klassekampen* – en avis som står Rødt svært nær – er det nokså meningsløst å støtte Ukrainas kamp mot den russiske okkupasjonsmakten, men si nei til å gi landet våpen til å føre denne kampen med.

En rekke toneangivende Rødt-politikere har tatt til orde for at partiet må skifte standpunkt. Debatten pågår for fullt. Resultatet av den vil bli klart på landsmøtet i april. Mange av partiets støttespillere håper nok at Rødt der skal komme seg ut av en pinlig politisk situasjon.

Senest ble denne situasjonen tydeliggjort da alle partiene på Stortinget bortsett fra Rødt i februar samlet seg om det såkalte "Nansen-programmet for Ukraina". Det er en hjelpepakke på totalt 75 milliarder kroner som skal strekke seg over fem år. På link fra Kyiv hilste president Volodymyr Zelenskij de norske partilederne som stilte seg bak et program som omfatter både sivil og militær hjelp. Rødt sørget selv for å holde seg utenfor da man ikke kunne støtte militær hjelp til et Ukraina som kjemper for å overleve som et selvstendig demokrati.

Krigen i Ukraina er en sentral del av referanserammen for både beslutningsprosess og debatt i dagens Norge. Forsvars- og sikkerhetspolitikk er skjøvet stadig høyere på dagsordenen, og var da også det prioriterte området i statsbudsjettet for 2023. I juni legges det frem to viktige kommisjonsrapporter innenfor dette feltet – en fra Forsvarskommisjonen og en annen fra Totalberedskapskommisjonen. Den brutale invasjonen av Ukraina har forandret Norges forhold til Russland dramatisk. Det er dessuten en stadig sterkere erkjennelse av at det ikke kommer til å bli som i årene etter den kalde krigen. Vi fornermer at vi står midt i paradigmeskifte, men uten at vi vet hvilken retning utviklingen tar.

Støre-regjeringen har fått noe spredt kritikk for sin håndtering av den utenrikspolitiske situasjonen, men i det store og hele er det et bredt politisk flertall som stiller seg bak regjeringens politikk. Til grunn for denne enigheten ligger en ekte forståelse av det skjebnedrama som nå utspiller seg på vårt eget kontinent.

En parentes er kanskje illustrerende for dette: Den norske oversiktsartikelen her i *Nordisk Tidskrift* for 2021 ble avsluttet med å konstatere at utnevnelsen av Jens Stoltenberg til ny direktør for Norges Bank vakte kritikk hos opposisjonen. Grunnet hans tette bånd til Arbeiderpartiet ble det stilt spørsmål ved hans uavhengighet.

Bare få uker senere trakk Jens Stoltenberg seg fra lederjobben i Norges Bank. De viktigste Nato-landene insisterte på at forsvarsalliansen ikke kunne skifte generalsekretær like etter krigsutbruddet. Og Stoltenberg satte sine egne personlige ønsker til side og fortsatte. Det betyr at han med sine ni år som generalsekretær i hele Natos historie er den som har sittet nest lengst i denne krevende stillingen. Men parentesen med Norges Bank-jobben viser dessuten hvordan krigen på så mange måter griper inn også i det norske samfunnslivet.

OWE NILSSON

NATO-ANSÖKAN OCH NY BORGERLIG REGERING

Svensk politik 2022

Det svenska politikåret 2022 kommer att gå till historieböckerna. Efter 200 år slopades alliansfriheten med en ansökan om medlemskap i Nato. Och ett högerpopulistiskt parti blev näst största parti och fundamentet i en ny borgerlig regering.

Owe Nilsson är journalist och tidigare politisk reporter på nyhetsbyrån *TT*.

Året inleddes liksom tidigare år med kraftigt ökad smittspridning av covid efter jul- och nyårshelgerna och återinförda restriktioner från Folkhälsomyndigheten.

Försvarexperter, politiker och militärer kunde inte mingla i Sälen på den traditionsenliga Folk och försvarskonferensen. I stället fick man nöja sig med digitala framföranden. I centrum för konferensen kom att stå Rysslands krav strax före årsskiftet på en ny säkerhetsordning med utgångspunkt i stormakternas intressesfärer.

Ryssland hade krävt ett bilateralt avtal med USA vilket i praktiken var ett upphävande av den europeiska säkerhetsordningen. Nato skulle förbjudas att expandera österut, vilket bland annat innebar ett förbud mot svensk och finsk Natoanslutning.

Samtidigt rapporterades om stora truppsammandragningar vid gränsen till Ukraina.

Den borgerliga oppositionen lyfte återigen frågan om en Natooption, liksom Finland redan hade, som ett svar på de ryska kraven.

– Sverige bör nu i bred politisk enighet göra samma sak som Finland. För Finlands sak är också vår, sade moderatledaren Ulf Kristersson i sitt tal.

Men den socialdemokratiska regeringen såg ingen anledning till att ändra säkerhetspolitiken, trots det nya läget.

– Jag tror inte att man i situationer som är tillspetsade ska inleda med att säga att nu ändrar vi våra säkerhetspolitiska grundvalar och doktriner, sade försvarsminister Peter Hultqvist.

Samma sak upprepades en knapp månad senare i regeringens utrikespolitiska deklARATION.

– Regeringen avser inte att ansöka om Natomedlemskap. Den säkerhetspolitiska linjen ligger fast. Vår militära alliansfrihet tjänar oss väl och har bidragit till stabilitet och säkerhet i Europa, deklarerade utrikesminister Ann Linde.

18 dagar senare invaderade Ryssland Ukraina.

Moderatledaren lyfte nu snabbt frågan om ett svenskt Natomedlemskap.

– Jag tror att alla förstår allvaret i den frågan, den är inte längre hypotetisk eller akademisk. Det är en fråga på liv och död, sade han.

Regeringen fortsatte dock att hålla fast vid sin säkerhetsdoktrin. Statsminister Magdalena Andersson sade till och med att frågan om ett svenskt Natomedlemskap skulle “destabilisera läget”, något som väckte uppståndelse i Finland, där Natodiskussionen kommit igång på allvar.

Men att en fundamental omprövning var på gång visade sig redan i slutet av februari när regeringen beslutade om vapenleveranser till Ukraina. Något motsvarande hade inte skett sedan stödet till Finland 1939.

Och det skulle bli fler både vapen och omprövningar.

Febrila diskussioner startade på båda sidor av Östersjön. Redan i början av mars kom finska tidningsuppgifter om att de finska socialdemokraterna var på väg att ompröva sin hållning till Nato.

De svenska socialdemokraterna hade så sent som i november slagit fast på sin kongress att Sverige inte skulle gå med i Nato.

Försvarsminister Peter Hultqvist satte sin heder i pant.

– Det blir inga ansökningar om något medlemskap så länge vi har en socialdemokratisk regering. Jag kommer definitivt aldrig så länge jag är försvarsminister att medverka i en sådan process. Det kan jag garantera alla, sade han.

Men bollen var nu i rullning och Hultqvist skulle få äta upp sina ord många gånger. Och med tanke på alliansfrihetens långa historia gick det nu rasande fort.

Den 10 mars beslutade regeringen att försvarsanslagen skulle höjas till 2 procent av BNP.

Den 16 mars tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté som skulle se över konsekvenserna för Sverige av det försämrade säkerhetspolitiska läget.

I slutet av samma månad sade Magdalena Andersson att hon inte längre utesluter ett Natomedlemskap.

I april omprövade Sverigedemokraterna sin negativa inställning till Nato. I maj inledde Socialdemokraterna en säkerhetspolitisk dialog i partiet för att “lyssna in rörelsen”, något som av de flesta uppfattades som en förankring av vad partiledningen redan kommit fram till. Kända Natomotståndare som Margot Wallström började svänga mot ett ja och skickades ut för att leda “dialogen”.

En dag efter att den var klar, den 13 maj, presenterade den parlamentariska kommittén sina slutsatser att ett Natomedlemskap skulle “höja tröskeln för militära konflikter och därmed ge en konfliktavhållande effekt i norra Europa”.

Alltså raka motsatsen till vad Magdalena Andersson sagt några månader tidigare.

Alliansfriheten lagd till handlingarna. Teckning: Magnus Bard.

Två dagar efter att rapporten offentliggjorts och tre dagar efter att man lyssnat klart på rörelsen beslutade den socialdemokratiska partistyrelsen att Sverige bör ansöka om medlemskap i Nato, dagen efter att de finska partikamraterna beslutat samma sak.

Förutom att S ville att Sverige skulle gå i par med Finland, ville man för allt i världen få bort Natofrågan från höstens valrörelse.

Efter en riksdagsdebatt dagen efter beslutade regeringen på ett extra regerings-
sammanträde att ansöka om svenskt medlemskap i Nato, vilket offentliggjordes på en presskonferens med Magdalena Andersson och Ulf Kristersson. Bara Vänsterpartiet och Miljöpartiet var emot.

Sveriges 200-åriga alliansfrihet var nu lagd till handlingarna.

Den 18 maj lämnade Sverige och Finland in sina ansökningar vid en ceremoni i Natohögkvarteret i Bryssel. Men problemen kom i stort sett samtidigt.

Dagen före sade Turkiets president Erdogan att Turkiet inte skulle släppa in Sverige och Finland eftersom de skyddade kurdiska terrorister.

Men i juni på Natotoppmötet i Madrid välkomnades Sverige och Finland in i försvarsalliansen, och efter en överenskommelse med Turkiet blev beskedet att även Turkiet accepterade de nya medlemmarna.

Det skulle emellertid inte gälla särskilt länge.

Både Magdalena Andersson och Ulf Kristersson började nu svara svävande på om Turkiet är en demokrati. Till hösten öppnade Inspektionen för strategiska produkter, ISP, för vapenexport till Turkiet som hade stoppats tre år tidigare efter Turkiets invasion i nordöstra Syrien.

Kritiken mot att den svenska linjen gentemot Turkiet innebar för mycket eftergifter skulle tillta och fortsätta in på det nya året.

Vid årets slut hade 28 av Natos 30 medlemmar ratificerat medlemskapet men frågan om inträde i försvarsalliansen hängde fortfarande i luften på grund av den turkiske presidentens ständiga kritik och nya krav.

* * *

Trots att det brutala ryska militära angreppet mot Ukraina slukade det mesta av syret under hela våren hände även andra saker.

Efter två år av pandemi med nästan 17 000 coviddödsfall och kritik mot bristande skyddsutrustning, testning och skydd av vården och äldreomsorgen väntade alla på Coronakommissionens slutrapport.

Den landade i svidande kritik mot regeringen för svagt ledarskap. Regeringen borde ha agerat mer kraftfullt och direkt tagit ledningen i alla delar av krishanteringen, enligt kommissionen.

– Vi anser att 2020 års regering och förre statsministern Stefan Löfven bär ett ansvar för att långt fram i pandemin i huvudsak okritiskt ha godtagit Folkhälsomyndighetens bedömningar och för att inte ha gett direktiv till myndigheten att korrigera den inslagna kursen, konstaterade kommissionens ordförande Mats Melin.

Men rapporten kom dagen efter den ryska invasionen av Ukraina och fick aldrig det genomslag som nog annars varit fallet, trots att oppositionen gjorde stor sak av att regeringen skulle ha försökt mörka information för kommissionen.

I början av sommaren kritiserade också riksdagens konstitutionsutskott regeringen för att inte ha bistått kommissionen tillräckligt och för brister i krishanteringsorganisationen i Regeringskansliet.

Men trots den hårda kritiken blev det aldrig någon fråga i valrörelsen till hösten.

* * *

I början av april kastade Liberalernas ledare Nyamko Sabuni in handduken vid en hastigt inkallad presskonferens.

– Jag är den jag är. Med styrkor och med brister. I juni 2019 valde partiet hela mig. Men hela mig är inte det som nu behövs. Samtal om mig ska inte skymma samtal om de problem som finns i Sverige, förklarade hon.

Sabuni hade misslyckats med att förbättra partiets usla opinionssiffror. Mitt i den nya säkerhetspolitiska diskussionen i Sverige hade hon även väckt uppståndelse genom att prata om att fly till Norge om det skulle bli krig.

Vice ordförande Johan Pehrson trädde in som tillförordnad partiledare och försäkrade att han skulle stanna i landet i händelse av krig.

* * *

Samma månad rasade vad som skulle bli känt som påskkravallerna i en rad städer med våldsamma konfrontationer mellan polis och stenkastande demonstranter. Bakgrunden var den danskfödde populisterna Rasmus Paludans brännande av koranen under den muslimska högtiden Ramadan.

KD-ledaren Ebba Busch fick hård kritik för sin reaktion på kravallerna och de skadade poliserna.

– Vi har alltså minst 100 skadade poliser och den stora frågan som borde ställas nu är: varför har vi inte minst 100 skadade islamister, 100 skadade kriminella, 100 skadade upprorsmakare, sade hon och undrade varför det inte sköts skarpt.

* * *

Till sommaren ansågs pandemin vara på en sån nivå att Almedalsveckan återigen kunde hållas på plats i Visby efter två års uppehåll. Nu bantad till fem dagar med framträdanden av två partiledare per dag.

En Almedalsvecka ett valår har alltid en särskild laddning. Och löften leverades. Moderatledaren utlovade ett plånboksval med skattesänkningar och stopp för skattehöjningar.

Han överraskade också med beröm av Sverigedemokraterna för att de tidigare än alla andra insåg de effekter en för stor invandring skulle få för integrationen. Förvåningen kom både av berömmet och att SD inte gjort sig kända för att bry sig särskilt mycket om integrationen.

KD-ledaren Ebba Busch lovade villa, Volvo och vovve åt fler medan S-ledaren Magdalena Andersson utlovade ett förbud mot vinster i friskolor.

Men hela veckan överskuggades till slut av mordet på psykiatrisamordnaren Ing-Marie Wieselgren några timmar innan C-ledaren Annie Lööf skulle hålla sitt tal. Senare framkom det att mördaren Theodor Engström även hade planerat att mörda henne.

* * *

Två månader före valet, mitt i sommaren, kom Sverigedemokraternas länge utlovade vitbok om partiets historia. Boken var skriven av en forskare och tidigare partimedlem som partiet själva valt. Han konstaterar att “en betydande del av grundargenerationen hade sin bakgrund inom nazistiska, rasistiska eller odemokratiska sammanhang”.

Några politiska följderna blev det dock inte av boken. Partierna som öppnat för samarbete med SD – M, KD och L – konstaterade alla att partiet har en “problematiserad historia” men att det som framkommit redan var känt och att det ju var positivt att SD öppnat upp sina arkiv för granskning.

– Liberalerna har en annan ideologisk grund, men samtidigt måste vi kunna prata med alla partier i riksdagen, och Liberalerna och Sverigedemokraterna är överens om att vi behöver en ny regering, sade Liberalernas gruppleddare Mats Persson.

Statsminister Magdalena Andersson framhöll i sin kommentar de “djupa rötterna ned i den svenska nynazismen”.

* * *

När valrörelsen väl kom igång efter semestrarna började det med ett avslöjande som hade kunnat bli valrörelsens stora skandal.

TV4:s Kalla fakta avslöjade att fem av de åtta riksdagspartierna varit beredda att på olika sätt kringgå gällande regler för partibidrag.

Orsaken till att det aldrig växte till någon skandal och påverkade valrörelsen var sannolikt att av de fem partierna var både Socialdemokraterna och Moderaterna med på att föreslå olika sätt att kringgå reglerna.

Socialdemokraterna lyfte bort sin kommunikationschef medan Moderaternas partisekreterare som också förekom i avslöjandet senare skulle bli justitieminister.

I själva valrörelsen var det varken kriget i Ukraina eller Natomedlemskapet och försvarsfrågan som kom att stå i centrum. Inte heller blev sjukvård och välfärd dominerande, trots pandemin och de brister i svensk sjukvård den avslöjat, och trots att det är väljarnas viktigaste fråga.

Den höga inflationen och den stundande lågkonjunkturen fick heller inte upp den ekonomiska politiken till något centralt tema.

Ett mord i köpcentret Emporia i Malmö mitt i sommaren, där en 15-åring häktades, väckte stor uppmärksamhet och såg till att hålla frågan om lag och ordning högt på dagordningen.

Förutom det kom de höga el- och drivmedelskostnaderna att dominera stort.

Den borgerliga oppositionen och SD lyckades ganska väl sätta dagordningen och bilden av att de höga priserna på energi och drivmedel inte bara berodde på kriget och den energikris i Europa det skapat utan även på regeringens förda politik.

Det Magdalena Andersson kallade Putinpriser, kallade den andra sidan envist för Magdapriser.

Energifrågan reducerades till kritik mot S och MP:s nedläggningar av kärnkraften och de höga bensin- och dieselpriiserna till reduktionsplikten och skatter.

Socialdemokraterna skulle själva i sin valanalys konstatera att det var en debatt man inte var beredd på och klarade av att parera.

Den borgerliga oppositionen utlovade ett högkostnadsskydd för elpriserna till 1 november.

”Om vi vinner valet och Sverige får en ny regering, så kommer vi se till att högkostnadsskyddet för hushåll och företag mot de extrema elpriserna, finns på plats den 1 november. Hushållens ekonomi ska räddas i god tid före jul. Det är ett gemensamt vallöfte”, lovade moderatledaren.

– En familj i villa kan i stället för en rödgrön vinter med elräkningar på 16.000 kronor i månaden fira en blå jul med max 4.000 – 5.000 kronor i kostnad. Det är väl goda nyheter, sade Ebba Busch.

Även snabba sänkningar av drivmedelspriserna på allt mellan 5-10 kronor ”vid pump” utlovades. Andra löften var sänkt energiskatt och att amorteringskraven skulle pausas.

En annan återkommande fråga i valrörelsen var regeringsbildningen och vilka partier som skulle ingå i en regering oavsett vilken sida som vann.

De dagliga opinionsmätningarna visade på närmast dött lopp mellan regeringsalternativen. Fast två tydliga regeringsalternativ fanns egentligen inte. ”På min sida av politiken” som moderatledaren gärna upprepade, fanns en uttalad vilja att bilda regering, även om det ända tills efter valet var oklart exakt vilka partier som skulle ingå eller inte ingå i regeringen.

Beskedet från såväl Ulf Kristersson som Ebba Busch var att M och KD skulle bilda regering. SD skulle inte ingå och L helst inte heller, var intrycket.

Liberalernas enda röda linje som var kvar var att man inte skulle acceptera en regering där SD ingick. Och SD-ledaren beskrev L som ett onödigt och opålitligt parti.

– Problemet med Johan Pehrson är att han har partikamrater, som Åkesson uttryckte saken.

På den andra sidan fanns över huvud taget inte något uttalat löfte om vilka som skulle bilda regering, även om de andra partiledarna uttalat sitt stöd för Magdalena Andersson, inklusive centerledaren Annie Lööf sent omsider.

Huruvida V och C skulle kunna komma överens i eller som underlag för en S-regering reddes aldrig ut.

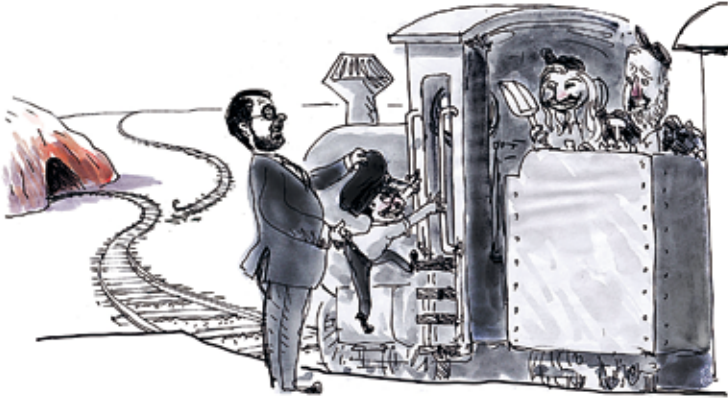
Valrörelsen fick mycket dåligt betyg av väljarna. Dåligt och osakligt, blev omdömet. DN/Ipsos som ställt samma frågor de fem senaste valen konstaterade att det här valet fick lägst betyg av väljarna.

Läget var jämnt mellan de båda sidorna ända in på valkvällen. Inledningsvis såg det ut som om Socialdemokraterna skulle få en tredje mandatperiod, men mot slutet av kvällen hade det svängt till det blåa blockets fördel.

Sverige hade fått ett maktskifte.

Och detta trots att de tre borgerliga partier som sagt sig vilja bilda regering backade jämfört med 2018. Det var enbart tack vare att SD ökade med tre procentenheter till 20,5 procent och att den nye L-ledaren Johan Pehrson lyckades lyfta partiet över riksdagsspärren som det projektet kunde ros i land.

De enda partier som gick framåt i valet var SD, S och MP.

Regeringståget. Från vänster Jimmie Åkesson, Ulf Kristersson, Ebba Busch, Johan Pehrson. Teckning: Magnus Bard.

Maktskiftet var historiskt på flera plan. För första gången sedan 1979 var nu Moderaterna inte längre näst största parti i landet. Och ett högerpopulistiskt parti som ingen ville ha något att göra med bara några år tidigare skulle nu bli det helt avgörande och största partiet i regeringsunderlaget.

Före valet viftades frågor om motsättningarna och spänningarna mellan de fyra partier som ville ta över makten bort. "På min sida i politiken" var man överens om de stora frågorna, försäkrade moderatledaren.

Fullt så enkelt skulle det inte bli. Först efter en dryg månad lyckades de fyra partierna presentera en överenskommelse. Det är den näst längsta regeringsbildningen sedan rösträttens införande, men eftersom den efter 2018 års val tog 134 dagar, reagerade ingen nämnvärt över detta.

Den 14 oktober presenterade partierna överenskommelsen, som kom att få namnet Tidöavtalet efter en sista förhandlingshelg på Tidö slott, som uppfördes på 1600-talet av den svenska statsapparatus grundare Axel Oxenstierna.

Först vid den presskonferensen stod det klart att SD hade gett med sig och låtit Liberalerna ingå i regeringen. Själva hamnade de utanför men med egna tjänstemän i Regeringskansliet, något som viftats bort under valrörelsen av de andra partierna när journalisterna frågade.

Tidöavtalet omfattar förutom budgetsamarbete direktiv och överenskommelser på sex områden:

Hälso- och sjukvård. Klimat och energi. Kriminalitet. Migration och integration. Skolan samt tillväxt och hushållsekonomi. Därtill ingår direktiv kring några andra områden, såsom medier, kultur, stärkt aborträtt, djurskydd, arvsrätt, tjänstemannaansvar och folkbildning.

Den blivande statsministern Ulf Kristersson var nöjd.

– Vi har gjort precis det vi sade att vi skulle göra. Vi har enats om en överenskommelse som vi tycker är bra för Sverige, sade han.

Tidöavtalet tolkades som en stor framgång för Sverigedemokraterna, både av kritikerna och av dem själva.

– Det är otroligt faktiskt, i princip har vi fått igenom Sverigedemokraternas migrationspolitik, sade SD:s huvudförhandlare Gustav Gellerbrant.

– Jag är på det hela taget mer än nöjd, sade partiledaren Jimmie Åkesson.

Det är framför allt på områdena kriminalitet och invandring och integration som SD anses ha fått stort genomslag.

Det stundtals hårda språkbruket på dessa områden tolkades också som SD:s avtryck.

Författaren Lena Andersson beskrev det som “ i vissa delar så rödglödga konfrontatoriskt att hela den öppna samhällsandan i vårt land sluter sig i vända och obehag”.

Enligt företrädarna för överenskommelsen tar den sin utgångspunkt i ett antal parallella kriser i Sverige som måste lösas samtidigt: kriminaliteten, sjukvården, energikrisen, skolan, ekonomin – och detta samtidigt som den värsta säkerhetskrisen sedan Andra världskriget pågår i Europa.

Kritikerna sköt in sig både på innehållet och SD:s roll. Trots ett avgörande inflytande och med tjänstemän i regeringskansliet förblir ansvarsutkrävandet av deras roll oklart.

– Det är obegripligt att de högerkonservativa gett SD detta guldläge. Det är ett problem inte bara för oss utan för hela landet att SD får bestämma politiken och sedan bara ta ansvar för det man vill medan de kan opponera när de inte är nöjda, sade Socialdemokraternas nya gruppleadare i riksdagen Lena Hallengren.

Andra noterade att Socialdemokraterna inte hade några större invändningar på just de områden där SD haft störst inflytande, kriminalitet och invandring. Tvärtom framhöll man att det i huvudsak var en fortsättning av deras egen politik.

Centerledaren Annie Lööf kallade avtalet för en “liberal kraschlandning” och kritiserade just skrivningarna på områdena kriminalitet och invandring.

– Jag tycker det är oerhört hur Johan Pehrson och Liberalerna har kunnat sälja sin politiska själ för några ministerposter, när de ska administrera SD:s migrations- och kriminalpolitik, sade hon.

Själv hade Annie Lööf redan några dagar efter valet hunnit meddela att hon lämnar som partiledare efter 11 år på posten

– Jag står med rak rygg. Jag är övertygad om att det finns flera krafter som säger ifrån när anständighetens gräns passeras. Jag har gjort min del, jag vet att vi är fler som inte kommer låta hatet vinna, sade hon och medgav att mordplanerna mot henne hade bidragit till beslutet.

Måndagen den 17 oktober godkände riksdagen Ulf Kristersson som ny statsminister med rösterna 176 mot 173. Dagen efter presenterade Kristersson sin nya regering med 13 moderata ministrar, 6 kristdemokratiska och 5 liberala.

De tre regeringspartierna utgör en minoritetsregering och har färre mandat tillsammans än Socialdemokraterna i riksdagen. S och SD har tillsammans majoritet i kammaren, vilket kommer att utgöra en press på regeringen att komma överens med SD under mandatperioden även på områden som ligger utanför Tidöavtalet.

Regeringens första tid månaderna före årsskiftet kom att upptas av de fortsatta problemen med att få Turkiet att godkänna Sverige som Natomedlem, problem som man till dags dato ännu inte har löst – och av kritik för svikna vallöften.

En vanlig uppfattning är att politiker lovar runt men håller tunt. Den statsvetenskapliga forskningen visar emellertid att politiker i regel håller sina vallöften. Man utgår då från valmanifest och beaktar hela mandatperioden.

Skillnaden den här gången var att flera av oppositionens vallöften var tidsangivna. Framför allt högkostnadsskyddet för elpriserna som skulle vara på plats 1 november, eller åtminstone ge pengar till hushållen före jul.

Det blev varken högkostnadsskydd eller pengar före jul.

Kritiken kom inte bara från oppositionen utan även från de egna leden.

“Vi var flera skånska moderater som både höjde på ögonbrynet och behövde lyssna om innan vi insåg att det som presenterades var något helt annat än det vi blivit lovade”, skrev flera ledande Skånemoderater i en debattartikel.

I stället för ett högkostnadsskydd blev det återbetalning för året som gått. Några pengar före årsskiftet kom inte till vare sig hushåll eller företag.

Ulf Kristersson försvarade regeringen.

– Det var det som var möjligt att göra på mycket kort sikt, men det säger inte vad vi kommer att göra under 2023. Det får vi återkomma till, sade han.

Även den förhållandevis låga sänkningen av bensin- och dieselpriiset vid pump med 14 respektive 41 öre mötte kritik och missnöje från flera håll.

Samtidigt kom kritiken från andra hållet för att man över huvud taget ville gå den vägen. Den nya klimatministern Romina Pourmokhtari (L) fick det genast hett om öronen. Oppositionen var redan kritisk till att det självständiga miljödepartementet försvann, och näringslivsföreträdare ifrågasatte det ensidiga fokuset på kärnkraft i Tidöavtalet och regeringsförklaringen.

I samband med det stora klimatmötet cop 27 ifrågasattes också hur Sverige skulle klara sina miljömål för utsläppsminskningar med den utlovade kraftiga sänkningen av reduktionsplikten för biobränsle i bensin.

Men den nya klimatministern försäkrade att Sverige står fast vid sina klimatmål. Ifrågasättandet av hur det ska gå till och kritiken för svikna vallöften skulle dock följa med regeringen in på det nya året.

Liksom president Recep Tayyip Erdogan.

JAN KLØVSTAD

DEI SJØLVSTYRDE OMRÅDA I NORDEN

Politikk og økonomi i 2022

Alvorlege tal frå klimaforskarane og auka politisk spenning i Arktis har ført til nye utfordringar for Færøyane og Grønland, særleg for Grønland. Det har også vore val eller endringar i det politiske leiarskapet i alle tre områda.

Jan Kløvstad er sekretær i den norske avdelinga av Letterstedtska föreningen, og har tidlegare vore direktør for Nordens Hus på Færøyane og Katuaq – Grønlands kulturhus.

Færøyane

Nå er også kvinnene med i den politiske leiinga

Aksel V. Johannessen, Javnaðarflokkurin, er ny statsminister, lagmann, på Færøyane etter at Bárður á Steig Nielsen frå den liberale Sambandsflokkurin skreiv ut nyval. Til slutt gjekk á Steig Nielsen lei av solospelet til utanriksminister og kulturminister Jenis á Rana i Miðflokkurin. Etter valet 8. desember blei det eit litt meir likestilt lagting med ti kvinner av dei 33 representantane. Javnaðarflokkurin, Tjóðveldi og Framsókn danna landsstyre, med fire kvinner og fem menn. Den avgåtte regjeringa var Europas einaste med berre menn. Med Bjørt Samuelsen frå Tjóðveldi som lagtingsforkvinne ser vi nå den jamnaste kjønnsfordelinga i historia på toppen av færøysk politikk. Samuelsen er utdanna i ernæringsvitskap og journalistikk, og har blant anna arbeidd i *Aftenposten* og *NRK* i Norge før ho flytta heim til Færøyane i 2000. Partileiar Ruth Vang i liberale Framsókn er ny finansminister, og Høgni Hoydal i lausrivingspartiet Tjóðveldi får ansvar for utanriks- og næringspolitikken. Nytt er også eit eige Miljødepartement, med Ingilín Didriksen Strøm, Javnaðarflokkurin, som minister.

Redusert overføring frå Danmark, meir ansvar

Først leia Aksel V. Johannessen forhandlingar der Sambandsflokkurin var med. Men den avgåtte statsministeren Bárður á Steig Nielsen takka nei fordi kravet om reduksjon av dei årlege overføringane frå Danmark var for stort til at partiet fann det forsvarleg. Dermed kom ein av valtaparane, Tjóðveldi, inn i regjeringa. Nå skal det såkalla blokktilskotet bli redusert med 25 millionar

kvarter år i komande fireårsperiode. I 2001 gjorde Lagtinget vedtak om ein reduksjon frå 954 mill DKK til 628 mill DKK, og tok over ansvaret for helse- og omsorgsbudsjettet. Nå vil dei bli enda mindre avhengige av dansk økonomisk støtte. I regjeringsgrunnlaget står det at Færøyane skal ta over ansvaret for fyrvesenet, epidemi-lovgivinga og luftrommet. Det vil seie at Færøyane får inntekter av flytrafikk i færøysk luftrom. Råderett over luftrommet vil etter mange si meining også omfatta spørsmålet om radar. Færøyane vil ha større råderett i utanrikspolitikken.

Store saker i 2022 var gjenoppbygging av ein radar som del av det vestlege forsvars- og etterretningssystemet, ny fiskeritavtale med Russland og harde verdidebattar om barn av lesbiske par skal kunne få namn etter begge mødrene sine. Det første den nye justis- og innanriksminister Bjarni Kárason Petersen gjorde, var å be biskop Jógvan Fríðriksson nå inkludere medforeldre i den del av kyrkjeboka som handlar om etternamn. – «Eg er glad for og letta over, at vi nå endeleg har fått løyst dette», sa biskopen til *Kringvarp Føroya* (færøysk radio og fjernsyn).

Det blir varmare utan bloktilskud (overføring- ar) frå Danmark, seier den nye finansministeren Ruth Vang frå Framsokn. Med i julegryta er den nye regjeringsssjefen, sosialdemokraten Aksel V. Johannessen, mens utanriksminister Høgni Hoydal, Tjóðveldi, er klar til å hoppe oppi. Teikning Jens Klæmint Jacobsen.

To nye politiske stjerner

Som nemnt i artikkelen om 2021 blei den konservative Folkaflokkurin nesten sprengt på ultimatumet frå á Rana og Miðflokkurin om å seie nei til likeverdige rettar for homofile. Folkaflokkurin gjekk til val med den tredje partileiaren på mindre enn eitt år. Men den 25 år gamle Beinir Johannessen klarte å samle partiet såpass at det slapp unna med eit langt mindre tap enn alle trudde, mindre enn ein månad etter at han tok over leiinga av partiet. Beinir blei berre slått av den nyvalde statsminister Aksel V. Johannessen og fekk nest flest personlege stemmer. 19 år gamal blei Beinir Johannessen kommunestyremedlem i Klaksvík, og 22 år gamal den yngste i historia som lagtingsmedlem i 2019. Den andre store personlege vinnaren av valet er Ruth Vang, leiari i Framsókn, som gjekk fram frå to til tre mandat. Vang blei sittande på vippen og kunne diktere regjeringsforhandlingane.

Også i folketingsvalet 31. oktober blei kvinnene styrka. Sambandsflokkurin blei største parti med 30,2%, og 26 år gamle Anna Falkenberg fekk 2973 personlege stemmer. Det er fleire stemmer enn bestefar Edmund Joensen, som ho tok over folketingsplassen frå. For første gong sidan 2001 fekk ei færøysk kvinne plass i Folketinget. Anna Falkenberg er medlem i den viktige utanrikskomiteen, som den første færøying. Ho har fleire års erfaring frå Ungdommens Nordiske Råd og Nordens Liberale Ungdom. Sjurður Skaale blei attvalt for Javnaðarflokkurin, med imponerande 3804 personlege stemmer.

Kraftig vekst, men mørke skyar

Det meste går framover på Færøyane. Samfunnet kom seg godt gjennom koronapandemien med 28 døde. Det er nest best i Norden. Berre Grønland hadde færre dødsfall i forhold til folketalet. Det er sterk vekst i økonomien, med overskot på 138 millionar DKK i landskassa i 2021. I 2022 har det gått enda betre kunne Bárður á Steig Nielsen fortelje i ein samlande og optimistisk tale da Lagtinget opna under Olsok 29. juli. Han tok utgangspunkt i eit høgsommardikt av Ismar Joensen for å illustrere kor godt det står til, med rekordhøg eksport og vekst. 500 fleire kom i arbeid i løpet av 2021, kunne Hagstovan (Statistisk sentralbyrå) melde. Berre rundt 0,7% er utan arbeid. Á Steig Nielsen ville ikkje slå seg til ro. Han peika på viktige oppgåver framover, som store investeringar i grøn el-forsyning med vindkraft og varme frå havet og berggrunnen. Regjeringsbygga på Tinganes i Tórshavn skal nå varmest opp frå havet, og det er lagt fram planar for ei enorm investering på 50 milliardar DKK i havvind aust for Nolsoy.

Han tok samtidig opp mørke skyer med energiprisar, matvareforsyninga frå utlandet og invasjonen i Ukraina. Dei første 30 ukrainske flyktningane kom søndag 10. april. Onsdag 13. april fekk dei opphalds- og arbeidsløyve, og tredje påskedag 17. april var dei første ukrainarane i fast arbeid.

At Færøyane fornya fiskeriatvanten med Russland seinhaustes, vakte oppsikt i Danmark. Færøyane har valt om lag same forholdet til fiskerisamarbeid med Russland som Norge har gjort. På Færøyane blei den nye fiskeriatvanten etter kvart nesten samrøystes godtatt i det politiske miljøet.

Grønland

Arktis er kanarifuglen

«Arktis er kanarifuglen i klimagruva. Det som skjer her viser oss mykje om korleis framtida blir lenger sør», meldte forskaren Jostein Bakke ved Universitetet i Bergen etter deltaking på eit større internasjonalt forskingsprosjekt i Nordaust-Grønland sommaren 2022.

Forandringane som skjer i steinørkenen ytst i verda bør få alarmen til å gå, meiner forskarane. Ting har aldri endra seg så fort som no. Midt i juli kunne forskarar frå Vitskaps- og Observasjonssenteret ved Colorado University og University of Texas melde i *CNN* at 18 milliardar tonn is frå innlandsisen var smelta i dagane 15.-17. juli. Det er nok vatn til å dekke staten Vest Virginia med 30 cm vatn, skreiv dei amerikanske forskarane. Omsett til Norden vil det seie at heile Danmark ville stå 45 cm under vatn. I juli blei det målt 19,8 gradar nordaust i Grønland, det høgste nokon gong. I Nuuk var gjennomsnittstemperaturen i november og desember 9 gradar over det normale for dei siste 30 åra.

Avisa *Sermitsiaq* i Nuuk skreiv i ein leiarartikkel 18. februar: «Her er det utrolig viktig, at politikerne, de ansvarlige, dem der laver lovgivningen er bevidste om, hvad klimaforandringernes konsekvenser gør ved vores ældgamle fangstmetoder og fangernes og fiskernes måde at leve på. Lad dem være med til at tage ansvar for deres liv og deres erhverv, som er ved at forsvinde, lad dem være med i beslutningerne om, hvad der skal ske med deres liv, hvor omgivelserne og naturen ændrer sig så markant og mærkbart i disse år.»

Danmarks Meteorologiske Institutt og Nationalt Center for Klimaforskning presenterte ein ny klimastudie i slutten av desember. Den viser at temperaturen i havet i heile Arktis i gjennomsnitt er blitt 4,5 gradar varmare i perioden 1982-2021. Størst er stigninga aust for Svalbard, der havoverflata er blitt heile 10 gradar varmare.

Inatsisartut stod samla

For andre år på rad er statsbudsjettet (Finansloven) samrøystes vedteke i slutten av november. Alle partia i Inatsisartut (Landstinget) underteikna avtalen, og fleire observatørar i Grønland kallar det ein historisk bedrift. I tillegg til dei store linjene, har kvart parti fått med kvar sine merkesaker. For Inuit Ataqatigiit var auka innsats for ungdom og utdanning avgjerande, for sosialdemokratiske Siumut var forbetringar i pensjonane viktig. Nalaraq (utbrytarparti frå Siumut) peika på at heile landet er med, sentrumspartiet Demokratiit var glad for fjerning av avgifter på kjøtt og andre daglegvarer. I eit langstrakt land med store avstandar peika Atassuts talspersonar på den nye ordninga med at det offentlege vil betale for transport av avdøde menneske.

Regjeringsjef Múte B. Egede og IA gjekk lei av Nalaraq, og inviterte Siumut i regjeringa i april. Dei to største partia har 18 av 33 representantar i Inatsisartut, og danna Naalakkersuisit (regjering) med seks ministerpostar til IA og fire til Siumut. Siumut fekk både Vivian Motzfeldt som utanriksminister, partileiar Erik Jensen som ansvarleg for bustadar og infrastruktur, og i tillegg den tidlegare partileiaren Kim Kielsen som leiar i Inatsisartut; dvs. landstingsformand.

IA vann valet i 2021 blant anna på motstand mot uranutvinning i Sør-Grønland, og Siumut tar ikkje opp saka igjen. Viktige punkt i det nye regjeringsgrunnlaget er å lage ein analyse av Parisavtalens konsekvensar for Grønland, forbetring av levekåra for eldre og pensjonistar (som berre eit halvt år seinare blei konkretisert i budsjettet), og at grønlandsk språk skal ha forrang i arbeidet i heimestyreadministrasjonen. Likeeins at arbeidet med den komande fiskerilova blir gjort på ein inkluderande måte, medan ei ny lov om turisme for å styrke lokale inntekter også kom på plass. Det handlar om å ta nye steg i retning større sjølvstyre og inntekter for Grønland.

Mot slutten av året kom to viktige vedtak som styrkar grønlandsk økonomi. Grønlandske firma tar over kontraktane for service og vedlikehald av den amerikanske ambassaden i Thule, og Grønland tar også over ansvaret for og inntektene av all lufttrafikk. Desse nyordningane vil gi mange arbeidsplassar og auka inntekter både for enkeltmenneske og landskassa. Ein ny kontrollsentral for luftrommet vil gi omkring 100 arbeidsplassar når den er i full drift frå 2030. Thulekontrakten er på 27,7 milliardar danske kroner over 12 år. Grønlands landskasse får skatteinntekter av kontrakten, og det er sikra både arbeidsplassar og lærlingekontraktar til grønlandarar.

Det var sterk irritasjon i grønlandsk politikk etter at eit fleirtal i Folketinget utan å konsultere Grønland i mars vedtok ein ny forsvarsavtale. Men innhaldet var viktig for Grønland, med styrking av forsvaret etter Russlands angrepskrig mot Ukraina, eit større dansk bidrag til NATO og styrking av forsvaret

omkring Grønland. I løpet av sommaren var Grønland og Færøyane kome med, og det er danna eit eige kontaktutval for sikkerheit og forsvar. Blant anna har Grønland og Danmark vedtatt ei «arktisk kapasitetspakke» med utdanning i Kangerlussuaq, overvaking av grønlandsk luftrom og fleire andre viktige tiltak.

Grønland og Island har vedtatt ein ny fiskeriatvtale. I eit samarbeid mellom Canada og Grønland/Danmark er det blitt semje om ei ny delelinje og samarbeid om ressursar mellom Canada og Grønland utanfor Grønlands sørvestre kyst.

Unge folketingsmedlemmer fekk ny periode

Både Aaja Chemnitz (IA) og Aki-Matilda Høegh-Dam (Siumut) blei attvalde til Folketinget ved valet 1. november. Chemnitz blei valt første gong i 2015, og fekk nå 24,6% av stemmene. Høegh-Dam og Siumut gjekk fram med 8,2% til 37,6%. Aki-Matilda Høegh-Dam er berre 26 år gamal, og blei første gong valt i 2019. Særleg Aaja Chemnitz var aktivt med i regjeringsforhandlingane etter folketingsvalet, og støtta den nye danske regjeringa sjølv om IAs formelle danske søsterparti SF ikkje blei med. Begge dei grønlandske medlemmene er nå varamedlemmer i utanrikskomiteen, og regjeringsgrunnlaget er meir prega av grønlandske interesser enn i tidlegare periodar.

Regjeringsjef Múti B. Egede blei også lagt merke til utanfor Grønland, og fekk ei heidersutmerking frå den høgt respekterte tenketanken Wilson Center i Washington for godt leiarskap og viktig innsats for demokrati og klima.

Mange barn har det vanskeleg

Aviaja Egede Lyngé tok over som barneombud i 2015. Egede Lyngé er uroleg for det ho møter av sosial kontroll og usunne makt-hierarki særleg ute i dei små bygdesamfunna. Vaksne dekkjer over vaksne, så overgrep og svikt blir hemmelege og blir ikkje avdekka. Dette traumelandskapet er ei skuggeside av det kollektive samfunnet. Den mørke sida er at mange barn opplever utrygg oppvekst, og at trauma har ført mange inn i frykt. Talet på sjølv-mord er langt høgare enn i alle andre nordiske samfunn.

Åland

Havari i revisjonen av sjølvstyrelova

Åland hadde klart seg godt igjennom dei første to åra av pandemien. Men like før jul i 2021 kom det ei kraftig smittebølge, og heile Åland blei stengt i mange veker. Dette svekka sjølvtsagt økonomien i reiselivet og andre næringar i lengre tid.

I august gjekk Ålands Framtid ut av landskapsregjeringa og i oktober følgde Hållbart Initiativ etter. Regjeringa med Centern, Moderaterna og Obunden Samling har likevel fleirtal med 17 av dei 30 mandata i Lagtinget bak seg. Mens det har vore endringar i regjeringane nesten kvart år i Grønland, er dette sjeldan i ålandsk politikk. Dette er tredje gongen sidan 2000 at det har vore endringar i perioden. Regjeringa kan nok bli plaga med den avbestilte hybridferja som Åland tapte meir enn ti millionar euro på. Også den planlagde 10,5 km lange undersjøtunnelen til dei 500 innbyggjarane på Föglö blei stoppa gjennom eit fleirtalsvedtak i Lagtinget i desember. At regjeringa fekk fleirtalet mot seg i budsjettvoteringane i desember, tyder på at mange posisjonerer seg fram mot valet i oktober 2023.

Sjølvstyrebrems

100-årsjubileet skulle vere eit merkeår for auka sjølvstyre, gjennom revisjon av sjølvstyreloven. Heilt sidan 2010 har det vore forhandlingar. Ålandske politikarar meiner dei har redusert ambisjonane, men at det likevel ikkje har vore nok velvilje frå finsk side. Det handlar blant anna om forholdet mellom den finske grunnloven og den ålandske sjølvstyreloven. Men framstega sett frå ålandsk side kom ikkje. 5. september blei heile revisjonsarbeidet lagt på is. Ein ny sjølvstyrelov må godkjennast i to påfølgande riksdagar fordi det vil føre til endringar i grunnloven. Havariet nå kan utsette den revisjonen Åland hadde håpa på heilt til 2028. Lantråd Veronica Thörnroos, Centern, meinte likevel at det skal vere mogleg å finne midlertidige løysingar i starten av 2023.

Mange arbeidsplassar på Åland er avhengig av båttrafikken mellom Sverige og Finland og den spesielle og lønsame posisjonen Åland fekk da Finland medrekna Åland blei EU-medlemmer. Men kva vil skje med båttrafikken nå når ruta mellom Kapellskär i Sverige og Mariehamn er lagt ned? Det er mange på Åland spente på. Vil mange nok reise den litt lengre ruta over Grisslehamn – Eckerö?

Klimautsleppa på Åland er høgare enn gjennomsnittet Finland. Målet i Parisavtalen er 1,5 tonn utslepp pr innbyggjar pr år. Gjennomsnittet i Finland er 5,9 tonn, på Åland 6,9 tonn. Det er den store båttrafikken som gjer at tala for Åland er så høge.

100-årsfeiring både i 2021 og 2022

«Här vill jag leva, här vill jag bo» var mottoet for 100-årsfeiringa, som grunna pandemien måtte utvidast med eitt år. Under jubileet har det vore store satsingar for å vise fram kvaliteten i kulturlivet på Åland, marknadsføre Åland som turistdestinasjon, markere arven etter 100 år som demilitarisert sone med sterke fredsinitiativ, ei rekke med seminar og framtidsverkstader, bøker, konsertar – og ikkje minst ein populær musikal om Julius Sundblom (1865-1945), sjølv «Ålandskungen». Sundblom var ein av initiativtakarane for Ålandsrørelsen som har lagt grunnlaget for mykje av dagens Åland, som sjølvstyret og det svenske språkets stilling. Åland produserer 70% av alle eple i heile Finland. Dette blei markert ved at epletre frå Åland blei planta i alle 106 byar i Finland. Og sjølv sagt blei Ålands-pannkakan kåra som hundreårs ålandske matrett. På sjølvstyredagen 9. juni kom kong Carl Gustaf og dronning Silvia og president Sauli Niinistö og fru Jenni Haukio til Åland, på det første offisielle svenske kongebesøket sidan Ålandsspørsmålet blei avgjort for 100 år sidan. Det var symbolsk at Sveriges kongepar og Finlands presidentpar møttest i Mariehamn, og markerte at Ålands demilitariserte og nøytraliserte status skal bestå også i det nyutvida NATO.

Både i Finland, Sverige, i Den Haag og internt på Åland blei jubileet brukt til å vise Åland som ei internasjonal inspirasjonskjelde for fredeleg konflikthandtering. Åland skal vere øyriket for demokrati, fred og berekraft og møteplass for freds- og klimakonferansar og andre internasjonale toppmøte. I juni fekk Åland ei utgåve av Carl Fredrik Reuterswårds skulptur *Non-Violence*, revolveren med knute på løpet som er blitt eit fredssymbol over heile verda. Ei utgåve står utanfor FN-bygget i New York. I Mariehamn har den symbolsterke skulpturen fått plass ved Lagtingsbygget. På årets siste dag var heile veggen på Lagtinget i Mariehamn lyst opp i gult og blått, i solidaritet med Ukraina.

NORDISKA LYRIKER

4. ISLAND

SVEINN YNGVI EGILSSON

SNORRI HJARTARSON

Romantik och modernism

Nordisk Tidskrift startade i nr 2/22 en serie om Nordiska lyriker. I den fjärde artikeln i serien presenterar Sveinn Yngvi Egilsson här Snorri Hjartarsons poesi.

Sveinn Yngvi Egilsson är professor i isländsk litteratur vid Islands Universitet. Hans forskningsområde är huvudsakligen romantisk och efterromantisk poesi. Bland hans böcker är *Arfur og umbylting* (Arv och revolution, 1999), *Náttúra ljóðsins* (Poesins natur, 2014) och *Ísland í Eyjahafinu* (Island i Egeiska havet, 2019).

Snorri Hjartarson föddes den 22 april 1906 i samhället Hvanneyri i Borgarfjörður, en bred, gräsklädd dalgång på Islands västra sida. Han ägnade sig åt studier i bildkonst i Köpenhamn och Oslo under åren 1930 till 1932. 1934 gav han ut romanen *Høit flyver raven*, skriven på norska och vars handling kretsar kring en konstnärs öde. Romanen blev väl mottagen av kritikerna. Hjartarson flyttade hem till Island 1936 och arbetade i många år som bibliotekarie på Reykjavíks stadsbibliotek. Han gav aldrig ut några fler romaner och han blev heller inte konstnär som hade varit hans ursprungliga plan. Efter hemkomsten till Island var det poesin han helhjärtat ägnade sig åt. Hans första diktsamling *Kvæði* (Dikter) kom ut 1944 och den nästa, med titeln *Á Gnitahéiði* (På Gnitaheden) kom ut 1952. Hjartarsons tredje bok,

Självporträtt Snorri Hjartarson.

Lauf og stjörnur (Löv och stjärnor) publicerades 1966, och den fjärde och sista, *Haustökkrið yfir mér* (Höstmörkret över mig), kom 1979. För denna diktsamling fick han Nordiska rådets litteraturpris 1981. Snorri Hjartarson avled i Reykjavík den 27 december 1986 vid 80 års ålder.

I den isländska litteraturhistorien är Snorri Hjartarson en sorts brobyggare mellan romantik och modernism. Hans syn på naturen och Islands historia är nära besläktad med 1800-talets nationalromantik, och dessutom influerades han av den engelska romantikens estetik, vilket här kommer att belysas. Hans konstnärliga metod är dock på många sätt modernistisk. Samtidigt kan man också hävda att han förenar bildkonst och diktkonst på grund av bildrikedom i hans dikter. Han stiger fram som poet samma år som Island grundar sin republik, alltså 1944. Hans första bok inleds med dikten *Í Úlfðöllum* som alluderar på eddadikten *Völundarkviða*. Hjartarson söker alltså motiv och bilder i det medeltida litteraturarvet och bearbetar materialet på sitt eget vis. Dikten är fylld av glädje och längtan som uttrycks med färgstarka diktbilder och sammansatta adjektiv ("värmerik", "kopparröd", "dunvit") och substantiv ("soldörr", "tonsejd", "vårprakt"). Men i denna dikt bryts också den traditionella formen upp och alliteration och rim används på nydanande sätt. Assonans och enjambement utgör framträdande drag, vilket skapar en konstnärlig spänning mellan versmåttet och meningarnas progression. Dikten inleds med orden "Það gisti óður / minn eyðiskóg / er ófætt vor / bjó í kvistum" (En lovsång kom till / min ödemark / när ofödd vår / sov i grenar). Denna inledning påminner om den modernistiska dikteykeln *The Waste Land* (Det öde landet) av den brittisk-amerikanske poeten T.S. Eliot (1888 – 1965) som börjar med raderna: "April is the cruellest month, breeding / Lilacs out of the dead land, mixing / Memory and desire, stirring / Dull roots with spring rain". Den andra dikten i *Kvæði* har titeln Jónas Hallgrímsson, och Hjartarsons levande kontakt med 1800-talets romantik framgår tydligt när han skriver om denne isländske nationalskald. Andra dikter i boken skildrar poetiska utflykter i Islands natur och historia, där de lyriska stämningarna och folkdiktningens motiven är framträdande.

Mera allvar träder fram i Hjartarsons andra diktsamling *Á Gnitheiði*. 1952 var kalla kriget högaktuellt och Island var inte skonat. USA hade ju byggt en förläggning på Miðnesheiði på Reykjaneshalvön. Med bokens titel anspelar poeten ännu en gång på eddadikterna. Gnitheiði är namnet på den hed där Fafner i ormhann låg på en gulds katt och sedan dödades av Sigurd, som därefter fick tillnamnet Fafnesbane. Hjartarsons dikt *Á Gnitheiði* ger prov på diktarens bildrika poetiska språk och hur han bryter upp meningarna med oväntade versbrytningar av raderna (de dikter som citeras i artikeln är översatta av Inge Knutsson):

PÅ GNITAHEDEN

Aldrig förr såg jag en så skön-
 mångfärgad dag: ny
 snö i grönt gräs, röda
 och gula löv i snön,
 fjället reser sig ovan de rostbruna träden vit-
 klätt och blått, stål-
 glänsande och silvervitt: en sång-runa
 på en svärds-tunga. Nattmörkret krälar
 ut ur det glödröda guldets slott. Vem
 går till strid i dess spår? dag, o liv!

Här uttrycker poeten samtidigt upplevelse av oro och hot mot tillvaron på poetiskt vis och frågar vem som ska slåss mot det nattmörker som ”krälar ut ur det glödröda guldets slott”. Detta är en modernistisk variation på de folkliga kampdikter som isländska diktare skrev på 1800-talet för att sporra islänningarna till handling i en tid av självständighetskamp och nationalromantik. Hjartarson åberopar folkliga värden i en annan dikt i denna bok: ”Land, folk och språk, den sanna treenigheten”. Isländsk fosterlandsromantik, som bygger på den nationalistiska doktrinen att banden till fosterlandet och det gemensamma språket förenar nationen, ställs emot ”en galen tid” som det står i dikten. Kampen mot utländskt herravälde uttrycks alltså i nationalistiska bilder under kalla krigets och ockupationens tid, och Hjartarson var inte ensam om att predika sådana värden på 50-talet. Kampen avspeglas också i historisk diktning. I dikten Hamlet i samma bok diktar Hjartarson om den berömda danske prinzen som gav sig in i en modig kamp mot övermakten i en tid som var sjuk och korrupt. Men det är också nära till mildhet och förlåtelse i hans dikter. Denna mildhet uttrycks ofta med den kristna trons premisser, men framför allt är det dock denna världens skönhet och humanitet som går som röda trådar genom hela Hjartarsons diktargärning.

Romantikens estetik

Skönhet och humanitet sätter en tydlig prägel på Hjartarsons tredje bok, *Lauf og stjörnur*. Hus i Rom heter en dikt som handlar om den engelske poeten John Keats (1795–1821). Där tecknas

en dämpad och mörk diktbild av huset som var Keats sista bostad och som ännu står kvar vid Spanska trappan i Rom och inhyser ett museum vigt åt hans och diktarbroderns Percy Bysshe Shelleys (1792–1822) minne. Keats hade insjuknat i tbc i England 1819 och seglade till Rom hösten 1820 i hopp om tillfrisknande, men det visade sig vara förgäves och han dog av sjukdomen bara några månader senare. Hjartarson hade själv drabbats av tbc i unga år och hade på grund av detta blivit tvungen att avbryta sina gymnasiestudier, men han var lyckligare lottad än Keats och tillfrisknade sedermera. Hjartarson hade mycket höga tankar om Keats vilket tydligt kommer fram i diktens avslutning där han så sannerligen höjer poeten till skyarna:

HUS I ROM

Mörkt och stilla
i huset vid Trinita dei Monti
liksom då

de vita trappstegen uppför kullen
sorlande av mångfärgat
ungt liv

ovanför kvällshimlen
och några få stora stjärnor

jag ser mot fönstret
och harpan på väggen

Bright star, would I were steadfast

här försvann han i mörkret
jordens unge älskling
som diktade vackrast

i mörkret
John Keats

till stjärnorna

Det engelska citatet är taget från en av Keats mest kända sonetter som lyder som följer i sin helhet (skriven 1819):

Bright star, would I were stedfast as thou art –
Not in lone splendor hung aloft the night,
And watching, with eternal lids apart,
Like nature's patient, sleepless eremite,
The moving waters at their priestlike task
Of pure ablution round earth's human shores,
Or gazing on the new soft-fallen mask
Of snow upon the mountains and the moors;
No – yet still stedfast, still unchangeable,
Pillow'd upon my fair love's ripening breast,
To feel for ever its soft swell and fall,
Awake for ever in a sweet unrest,
Still, still to hear her tender-taken breath,
And so live ever – or else swoon to death.

Poeter är skapande läsare, dikter uppstår ofta ur andra dikter och förmedlar en speciell läsning av dem. Snorri Hjartarson valde alltid sina ord med yttersta omsorg. När han kallar Keats jordens unge älskling antyder det att han har förstått sonetten på ett speciellt sätt. Den kärlek som där görs till diktarstoff är inte bara den som uppstår mellan två individer. Keats är jordens unge älskling i den bemärkelse att han älskar allt som finns. Sonettens mänskliga bildspråk förstärker förvisso denna läsning. Stjärnan hos Keats håller allt under uppsikt, precis som en vaksam eremit gör med naturen, sjöarna är prästliknande, stränderna mänskliga och masken som snön lägger tillkännager att landskapet bär ett ansiktes prägel. Diktariaget vill uppnå evigheten i sina älsklingars andetag, vara lika stadig som stjärnan, men ändå inte på samma sätt som den, utan vara så nära livet som det någonsin går, annars förgås.

Keats brottades med dessa paradoxer; avstånd och närhet, opersonlighet och innerlighet, det eviga och det stundliga i den ena dikten efter den andra. Även hans brev vittnar om denna ständiga kamp. I ett av dem formulerar han det så att inget vore mer eftersträvansvärt än att ha tillgång till den egenskap som skulle kunna kallas negativ förmåga (negative capability), så paradoxalt som det nu låter. Även om formuleringen rent ordagrant är negativ handlar det här om en positiv egenskap som Keats ofta kommer in på i sina brev. Han anser det önskvärt för en poet att vara osjälvisk och kunna leva sig in i allt som överhuvudtaget existerar men samtidigt hålla distans till allt detta, att poeten ska kunna nöja sig med en ovisshet eller halvsvanung utan att otåligt leta efter fakta eller orsaker bakom allt, samt att hos en stor poet är känslan för skönhet starkare än allt tänkande. Negativ förmåga är därför inte ett obsolet begrepp, utan återspeglar en modern världsbild och innebär ett poetiskt erkännande

av att sanningen är relativ eller perspektivberoende. Många av Keats mest berömda dikter bygger på dessa premisser och visar tydligt vad denna inkännande fantasi innebär, vilket stod fullständigt klart för Snorri Hjartarson när han diktade om denne jordens unge älskling i Hus i Rom. Det fanns således mycket att lära av denne engelske skönhetsdyrkare som kunde leva sig in i allt och alla. Keats möjliggjorde för Hjartarson att erkänna en modernistiskt världsbild på romantikens premisser.

Hos Hjartarson blir skönhetsuppfattningen starkare än alla andra känslor och tankar. I dikten Ung moder uttrycker han det så här:

Skönhet och godhet
 detta tvåfaldiga och ena
 vad är hjälplösare
 i en förvrängd värld

Och likväl störst av allt
 och skall överleva allt

Skönheten är centralpunkten i Keats definition av negativ förmåga, men han upphöjer också skönheten själv i sina dikter. Några av Keats mest kända rader är "A thing of beauty is a joy for ever" (inledningen till *Endymion: A Poetic Romance*, 1818) och "Beauty is truth, truth beauty" – that is all / Ye know on earth, and all ye need to know" (avslutningen av *Ode to a Grecian Urn*, 1819). Tvåenigheten skönhet och godhet hos Hjartarson är jämförbar med ekvivalensen mellan skönhet och sanning hos Keats. Skönhetsbegreppet är

Porträtt av John Keats av William Hilton.

delvis etiskt hos dem båda; den ene sätter likhetstecken mellan det och det sanna och den andre med det goda. Båda lägger de vikt vid *skönheten i världen* istället för att enbart betrakta den som ett abstrakt koncept som står utanför och ovanför verkligheten. Keats jordar skönheten och perceptionen av den med orden "that is all / Ye know on earth, and all ye need to know" och också Hjartarson hänvisar till jorden med orden "vad är hjälplösare / i en förvrängd värld". Det är ingen slump att båda utgår från konstverk i de här dikterna. I dikten

Ung moder skriver Hjartarson om en tavla föreställande Jungfru Maria med Jesusbarnet av renässansmålaren Rafael (Raffaello de Urbino, 1483–1520) och i sitt ode skriver Keats om en forngrekisk urna som dekorerats med scener ur det mänskliga livet. Därmed poängterar de att konsten är det som bäst kan öppna våra ögon för skönheten och dess betydelse i världen. En konstnärlig skönhetsuppfattning är sammanvävd med förmågan att se mer än en sida av varje givet ting, och de ger båda uttryck för att själva skönhetsbegreppet inte är endimensionellt, utan att det ur ett annat perspektiv också är sanning eller godhet. Skönheten kan uppnå en viss beständighet genom ett konstverk som generation efter generation kan njuta av, så som Rafaels målning och den grekiska, dekorerade urnan är ett bevis på, men naturens skönhet kan vara vilketera, flyktig eller varaktig. Den tanken reflekteras i Hjartarsons diktsamling *Lauf og stjörnur*; löven växer och faller av varje år men stjärnornas levnadstid är längre, precis som konsten är lång och livet kort. I den bemärkelsen sällar sig Keats till stjärnorna i Hjartarsons dikt Hus i Rom: hans konst lever och hårbärger en varaktig skönhet – och så benämns han också som den ”som diktade vackrast”.

Hjartarson skrev en dikt som på många sätt alluderar på den nämnda sonetten av Keats. Där kom diktarjaget att tänka på den ljusa stjärnan som var stadig och fjär men ändå med vakande öga iakttog allt som försiggick på jorden. Han ville inte skina på himlen såsom stjärnan utan vara stadig i en ny närhet till allt som andas och lever; ville vila vid den älskades bröst som häver sig och uppnå en sorts ögonblickets evighet i empati med henne. Hjartarson skriver däremot om ett träd i denna dikt:

IN I GRÖNA SKOGAR

Jag vill bege mig långt
långt in i gröna skogar
i trädens lönnliga helgedom

och växa där som träd
glömd av mig själv, känna
ro i djupa
rötter och kraft
i ungt ljustörstigt löv

söka mig sedan åter
med trädens visdom
till vacklande människor.

Ett fjärran naturfenomen blir här en förutsättning för en ny syn på livet och deltagandet i det. I stället för en stjärna, vill diktarjaget tillägna sig trädens egenskaper, deras ro och styrka. Liksom Keats formuleringar om negativ för-

måga handlar detta om identifikation och att kunna glömma sig själv. Lugnet är något eftersträvansvärt för den vacklande människan och i identifikationen med trädet visar sig också Hjartarsons tro på det kreativa väntandet eller stil-lastaendet. Keats har ju också sagt att poeten borde vara mera lik blomman än biet. Att det vore bättre att låta sakerna komma till sig än att ständigt leta upp dem. Att det är bra att vara öppen för den perceptuella upplevelsen och inte ständigt teoretisera om den eller dra förhastade slutsatser. Att ett mått av ovisshet kan vara kreativt och att konsten sist men inte minst bor i att ge både sig själv och andra tvivlets chans. Men det här intressanta synsättet gäller inte bara poeten och poesin, utan också naturen och miljön. I detta ligger en stark miljömedvetenhet och passar därför väl för den läsning av naturdikter som kallas ekokritik, eftersom den går emot det antropomorfiska synsättet att människan är alltings centrum.

I det tacktal Hjartarson höll när han fick Nordiska rådets litteraturpris 1981 uttryckte han att poetens roll bör vara att ”väcka medkänsla och medlidande, öppna människors ögon för det som är vackert och gott, och då förvisso också för det som är ont och problematiskt, tolka sina känslor och attityder på det sätt som bara dikten kan göra”. Senare i talet kom han återigen in på ”skönhet och godhet” och avslutade sin framställan med en önskan ”att det vackra och goda, som är en och samma sak, ska få lysa oss på vår väg”. Sammankopplingen av skönhet och godhet uppträder alltså inte enbart i dikten Ung moder, utan här har vi att göra med ett viktigt inslag i Hjartarsons estetik och livsfilosofi. Hans beskrivning av poetens roll påminner dessutom mycket om Keats negativa förmåga, inte minst poängterandet av medkänsla och medlidande.

Modernismens bildrika kortdikt

I Hjartarsons senare böcker är de korta, förtätade dikterna än mer framträdande. I det avseendet kan man jämföra honom med en annan nordisk poet, svensken Tomas Tranströmer (1931–2015), som skrev bildrika kortdikter under senare delen av sin diktargärning. Tranströmer, Hjartarson och många andra samtida poeter tog starkt intryck av japansk poesi, i synnerhet haikun. Detsamma kan hävdas om de poeter som skrev under beteckningen imagism under det tidiga 1900-talet, där tonvikten lades på komprimering av betydelsen och att låta dikt bilden uttrycka det som skulle fram. Dikten skulle vara fri från utläggningar och logiska förklaringar, vilket återigen för tankarna till Keats negativa förmåga. Amerikanska modernister såsom Ezra Pound (1885–1972) och Hilda Doolittle, eller H. D. (1886–1961) var frontfigurer för imagisterna. Den lyriska kortdikten är ett av modernismens mest bestående bidrag vad gäller poesin, och den lever än. I den japanska traditionens anda fokuserar man mycket på ögonblicket och kontakten med miljö och årstid. Hos Tranströmer är detta ofta ett avslöjandets eller uppenbarelsens ögonblick, och detsamma kan sägas om Hjartarsons kortdikter. Han skrev visserligen inga

rena haikudikter men i hans senare böcker finns många dikter som påminner om den traditionen. Ögonblicksperceptionen uttrycks där med pregnanta diktbilder såsom imagismen predikar och som japanska poeter har ägnat sig åt i århundraden. Denna speciella poetiska tradition har mycket att säga en poetisk miljömedvetenhet och flera dikter av det slaget har därför behandlats av specialister som ägnar sig åt ekokritik, liksom även Keats negativa förmåga.

Hjartarson låter ibland en enstaka bild eller metafor utgöra grunden för en hel dikt, vilket här illustreras:

KVÄLL

På kvällens grunda vatten
flödar en gyllne ström
genom de nakna trädens
tättknutna nät
och fyller dem med glittrande fiskar
Snart bryter mörkret in
under bruna segel
och vittjar sin fångst.

Läsaren får se träden och vattnet utifrån grundbilden att fånga fisk med nät. Mörkret självt är fiskaren som bärgar fångsten. Imagismens credo framträder i den här dikten; den berättar inte utan visar, med några poetiska bilder som har en inbördes sammankoppling.

I Hjartarsons sista samling, *Hauströkkrið yfir mér*, finns många förtätade dikter som beskriver ögonblick av uppenbarelse, starkt sammankopplade med naturen. Här följer tre exempel på denna hans metod att låta den poetiska bilden tala sitt eget språk:

OFÖRMODAT

På lång vandring
i steniga kala marker

källsorl
en grön gräsplätt.

HORSGÖK

En horsgök flyger upp
framför dina fötter på myren

du rycker till
lyssnar

är det hjärtat i ditt bröst
eller fågelns gnägning i skyn.

BILD

Röd
i fjällets
framsträckta hand

morgonsolen.

Hjartarsons dikter har ofta ett öppet slut och även Tranströmer använder sig ofta av den metoden i många dikter. Det är då som om poeten låter läsaren avsluta dikten eller dra slutsatser av det som sagts – och också av det som lämnats osagt. I den sista dikten ovan målas till exempel upp en tydlig bild av morgonsolen i fjällets framsträckta hand och läsaren behöver egentligen inte tränga längre in i läsningen än att njuta av denna vackra poetiska bild som den är. Men det går också att fortsätta och göra reflektionen att här är det något som ges åt någon. I Hjartarsons poetiska värld är det naturen som ger sådana gåvor, en fullkomlig harmoni som diktarjaget upplever eller en ny dag som bjuds honom. Istället för att ropa *Carpe diem!* låter poeten dikt bilden säga detta på sitt tystlåtna sätt. Hjartarsons pregnanta språkbruk, hans färgord och radbrytningar påminner om en annan av modernismens kända dikter, *The Red Wheelbarrow* (1923) av den amerikanske poeten William Carlos Williams (1883 – 1963): ”so much depends / upon / a red wheel / barrow...”. Hjartarsons dikt är mycket kort, bara sex ord och inga verb används, och så är också detta en stillbild i såväl imagismens som den japanska haikuns anda. Även om Hjartarson inte är mycket för att predika eller missionera i sina dikter, vill han ändå ibland uppmana läsaren att ha ögonen öppna och att stanna upp för att ta in ögonblicket. Det är ju så lätt att låta det gå en förbi och därmed gå miste om det som är viktigt i livet:

MOLNSLÖJA OCH TRÄD

En molnslöja har slagit sig ned
på höga nakna grenar

ett fruktträd vitt
av blommor

se noga
bilden är flyktig.

För ett ögonblick hamnar ett moln på trädets nakna grenar och medan denna korta stund varar tycks det slå ut i blom – men sedan förflyktigas molnet. Ett vintrigt landskap får därmed ett vårligt utseende i kraft av fantasins förmåga och denna flyktiga stund är en belöning för den som är öppen för omgivning-

en. På detta sätt lyckas Hjartarson närma sig det outsägliga med sina exakta poetiska bilder som beskriver glädje över livet och att vara en del av naturen. Det är så långt konsten når med att öppna världen för människan med några få ord och kan jämföras med när en mästerlig bildkonstnär inte behöver mer än några penseldrag för att måla upp en mångbottnad bild.

Hjartarson är inte en av de poeter på Island som gick längst i det modernistiska experimenterandet. Han bär med sig en hel del traditionellt gods, vilket här har belysts, inte minst eddadiktningen, folkdiktningen och 1800-talets isländska romantik. Dessutom har här visats hur Hjartarson hämtar sin estetik i viss mån från John Keats, vilket vittnar om hur djupt den romantiska skolan påverkade honom. Som modernist är Hjartarson inte lika radikal som de av hans yngre landsmän som deltog i en formrevolution i isländsk poesi i mitten av 1900-talet. De så kallade atompoeterna skakade om i lyrikens värld och försökte dikta på det otraditionella vis som borde passa samtiden, i likhet med vad andra modernister gjorde runt om i världen. I den gruppen återfanns Hannes Sigfússon (1922–1997), som i flera år likt Hjartarson bodde i Norge. I diktsamlingar som *Dymmelvaka* (1949) och *Tamperdagur* (1951) erkänner Sigfússon nutiden på ett surrealistiskt sätt och låter fantasin och de fria associationerna styra färdan. I jämförelse med en sådan poet är Hjartarson en långsam eller traditionell modernist som bygger broar mellan det gamla och det nya. Detta skulle kunna kallas romantisk modernism, och den speciella väg som Hjartarson valde att gå i sitt diktande visade sig trots allt inte ha mindre att säga sin samtid än den renodlade modernismen. Han lyckades nå mångas öron och avslöja en hel del av det som var fel i världen genom att använda sig av moderna redskap, inte blott och bart, utan med romantikens natursyn och estetik som grund. Hans poetiska och osjälviska synsätt fortsätter att tala till oss och påpeka nödvändigheten av en fördjupad medvetenhet om miljön och världens belägenhet.

Snorri Hjartarson var kritisk mot den mekanisering och industrialisering av det mänskliga livet som ägde rum under den tekniska tidsålder han levde i, och mot detta ställde han det skönhetsideal och den medmänsklighetsanke som är kopplade till naturalism och miljömedvetenhet. Han skrev inte om detta enbart i sina dikter, som vi här har sett många exempel på, utan gjorde det också till ett tema i det tidigare nämnda tacktalet för Nordiska rådets litteraturpris 1981. Där kritiserade han de rådande krafternas fientliga behandling av naturen med föroreningar och kärnkraftsutbyggnad. Ett utdrag följer här nedan och får stå som denna artikels slutord:

Jorden jämrar sig under sina barns verk, dessa få, våldsamma rikedomens herrar och underlydande. Föreningarna, en av vår tids största förbannelser, ökar utan uppehåll. Skogar ödeläggs, våra besjungna, historiska älvar som förr rann blå och silverklara har blivit till roströda avloppsdiken där inget liv kan trivas, de mäktiga haven täcks av olja, förorenade av gifter, och så dessutom jordens atmosfär, hur står det till med den? Jord, hav och himmel, allt plågas under förstörelsen och ingen bättring är i sikte. Skräcken går inte att mäta, den totala förstörelse som kan drabba oss, men som jag inte tänker sätta ord på, kan faktiskt inte tänka tanken till slut.

Finns då ingen räddning, är det hopplösheten som ensam härskar över jordens och livets framtid? Nej, så kan det inte vara, förvisso när vi hopp om en vackrare och bättre värld, utan hopp inget liv. Och trots att tillvarons vita krafter, skönhet och godhet, synes oss kraftlösa i kampen mot de mörka krafterna, ondska och girighet, kan det bli så, på något sätt och trots allt, att ljusets och livets krafter blir de som segrar.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

Snorri Hjartarsons författarskap

Høit flyver ravn (roman, 1934)

Kvæði (dikter, 1944)

Á Gnitaheiði (dikter, 1952)

Lauf og stjörnur (dikter, 1966)

Hauströkkrið yfir mér (dikter, 1979)

”Án vonar ekkert líf. Ræða við afhendingu bókmenntaverðlauna Norðurlandaráðs 5. mars 1981“, *Tímarit Máls og menningar*, 42. ár, 2. hefte 1981, s. 127–128 (Utan hopp inget liv. Tacktal vid mottagandet av Nordiska Rådets litteraturpris 1981)

Löv och stjärnor: Dikter av Snorri Hjartarson, urval och översättning: Inge Knutsson (1984)

Kvæðasafn (samlade dikter med förord av Páll Valsson, 3. utgåva, 2016)

Litteratur om Snorri Hjartarson

Ivar Ormland, ”Snorri Hjartarson” i *Snorri Hjartarson, Lyng og krater: Dikt i utval*, norsk omduktning ved Ivar Ormland, s. 5–42 (1968)

Páll Valsson, *Þögnin er eins og þaninn strengur: Þróun og samfella í skáldskap Snorra Hjartarsonar* (Studia Islandica 48, 1990)

Sveinn Yngvi Egilsson, ”The wild has no words: The modern short lyric as a way of approaching the wordless through images” i *Modernisme i nordisk lyrikk* 1, red. Hadle Ofte dal Andersen og Idar Stegane, s. 148–170 (2005)

Sveinn Yngvi Egilsson, ”Fagurfræði óvissunnar: Snorri Hjartarson og John Keats” i *Náttúra ljóðsins: Umhverfi íslenskra skálda*, s. 191–208 (2014)

NT-INTERVJUN

”AT SKRIVE ER ÉN LANG LÆREPROCES”

Samtale med forfatteren Merete Pryds Helle

Merete Pryds Helle.

Foto Les Kaner.

Hun er blevet kaldt ”en velopdragen rebel”, for hun er erklæret feminist og socialt engageret og slår hårdt ned på undertrykkelse af enhver art. Som eksperimenterende, dansk prosaforfatter undersøger hun, hvordan vi lever i sproget. Det store gennembrud fik hun med trilogien *Folkets skønhed* (2016), som er oversat til svensk, ungarsk, fransk, polsk og islandsk, efterfulgt af *Vi kunne alt* (2018) og *Det vågne hjerte* (2022).

Lisbeth Bonde har mødt Merete Pryds Helle til en samtale.

Forfatteren Merete Pryds Helle (f. 1965) har studeret Litteraturvidenskab og nærorientalsk arkæologi, men hun gjorde aldrig studierne færdige, fordi hun hengav sig til sit forfatterskab, som hun ville vie hele sin opmærksomhed. Interviewet finder sted en

efterårsdag i den lille, nordsjællandske badeby Tisvilde, som ligger 60 km nord for København. Her slog hun sig ned for nogle år siden i et smukt blåmalet træhus, der ligner en blanding af et Pippi Langstrømpehus og en villa i Sydstatene med en stor veranda foran huset. Tæt på har hun Tisvilde Hegn – en efter danske forhold stor skov – der blev plantet i slutningen af 1700-tallet for at dæmme op for en voldsom sandflugt. Her lufter hun hver dag sine hunde: den unge, lysebrune whippet Donna, som hun sammen med tegneren Charlotte Pardi har skrevet foreløbig tre børnebøger om, og den ældre lille, hvide krølhårede malteser Minna.

I de senere år har Merete Pryds Helle udvidet sin læserkreds betragteligt, og samtidig er hun en stadig tydeligere stemme i den danske offentlighed. Hun er en af de mest genreeksperimenterende danske skribenter, faktisk er hun en multimedieforfatter, der eksempelvis udgav en sms-roman *Jeg tror, jeg elsker dig* i 2008. Romanen består af 27 sms'er, der blev sendt til læserne med bestemte intervaller fra forlagets computer. Hun står også bag mailromanen *Kære Mai* fra 2011 – en mail-korrespondance med en veninde, der strakte sig over 8 år. Hertil kommer en iPad-roman, en fortælling til en digital kalender samt

et computerspil, der på hver deres måde er digitale udvidelser af litteraturens traditionelle spilleregler. SMS- og mailromanen er fornyelse af den klassiske brevroman, som bringer denne traditionelle fiktionsgenre ind i den digitale tidsalder.

Man skal stå tidligt op, hvis man vil orientere sig i Merete Pryds Helles forfatterskab, for ifølge den internationale Bibliografi har hun udgivet eller bidraget til et meget stort antal antologier og kataloger og står bag 57 selvstændige bogtitler, herunder tre børnebøger, en ungdomsroman og i 2022 også operalibrettoen til *Drømmedøden* til musik af Josefine Opsahl. Operaen blev opført såvel i Sverige på bl.a. Kalmar Slot som på Det kgl. Teater i København og fik en fornem modtagelse i begge lande. Nævnes skal også hendes efterhånden ikke helt så nye kriminalromaner, som hun udgav i 2004-12 under pseudonymet Liv Mørk sammen med sin eksmand, digteren Morten Søndergaard. Med andre ord er Merete Pryds Helle både en uhyre produktiv og en uhyre medie- og genreeksperimenterende forfatter. Vi har sat os til rette i køkken-alrummet og drikker en kop kaffe. Her taler vi om, hvad der har drevet hende til at udvikle disse nye, stadig mere vovede genre-eksperimenter? Og hvordan og på hvilke præmisser hun vælger genre?

”For mig handler det altid om at fortælle en historie, og den kan fortælles på mange måder. Det er sjovt at gå ind i de forskellige genrer og formater og spørge: Hvad kan denne her genre? Hvad tilbyder den? Jeg går til opgaven på den måde, at jeg har et format, og så er spørgsmålet: Hvad kan jeg fortælle med det? Men historien er altid i centrum.”

SMS-kommunikation

Prøv at eksemplificere med SMS-romanen og det særlige, digitale fortællemedie?

”Det er karakteristisk for en SMS-roman, at man ikke kan læse frem, og at den taler ind i et intimt rum, da mobilen er meget privat. SMS-romanen blander sig desuden med den daglige kommunikation. Det er en dialog, så denne fortælleform ligger tættere på et teaterstykke end på en almindelig roman. Jeg har ofte undervist skolebørn i at skrive SMS-romaner, og det går godt med de forskellige beskeder eller replikker, men de bliver meget overrasket, når de til slut opdager, at de har skrevet et teaterstykke uden regibemærkninger. Sproget er ganske særligt, for når man skriver SMS’er, skal kommunikationen målrettes meget til dem, man kommunikerer med.”

Merete Pryds Helle fremhæver, hvordan unge mennesker kommunikerer med hinanden i et særligt ”lingo” eller jargon. De ”taler” ind i et fortroligt rum og benytter bestemte forkortelser og en ”ung” grammatik, som adskiller sig fra kommunikationen med eksempelvis deres forældre. I en normalt fortalt

roman kan forfatteren konstruere sine personer ud fra beskrivelser. Men i en SMS-roman fremgår det af kommunikationen, og her er sproget altid tilpasset modtageren. Dialogen afslører, hvem de to kommunikerende personer er, og hvorledes deres relation udvikler i takt med "samtalen". Sproglige udvekslinger kan føre til virkelige kærligheds- eller venskabsrelationer – men som regel er det en "sprogmaske" man bærer, når man ønsker at indynde sig hos andre. Her kan man både ramme rigtigt og forkert. I den forbindelse er brugen af emojis uhyre vigtig, for hvis ikke man vælger rigtigt, kan man komme grueligt galt afsted.

Merete Pryds Helle: "En gang sendte jeg et hjerte til en højtstående person inden for den danske museumsverden. Men selv om jeg kender vedkommende godt, var det et forkert signal at sende, for så godt kender jeg alligevel ikke vedkommende. Det var en kikser, for vi er ikke på hjerte med hinanden. Det er altid modtageren, der definerer brugen af ikoner."

I mailromanen Kære Mai læser vi kun dine mails, eftersom modtagerens svar er udeladt. Derfor kommer vi som læsere på arbejde, fordi vi må konstruere de manglende informationer udelukkende ud fra din feedback.

"Kære Mai er en form for meta-roman, der handler om, hvordan man bygger en fortælling op. Romanen blev til i en periode, hvor jeg efter at have boet langt ude på landet i Italien i tre år var flyttet til en provinsby. Det havde været tre år uden tv, men i byen begyndte jeg at gå i biografen, hvor jeg ofte så kriminalfilm, fordi jeg på det tidspunkt var i gang med at skrive mine kriminalromaner, der jo altid har et plot. Det kan jeg godt finde ud af, og det er underholdende. Men efterhånden stod det mig klart, at sådan er mit liv ikke. Jeg fik lyst til at finde en fortælleform, der afspejlede mit liv. Det ser ud, som om der i virkeligheden kun sker ganske få små ting, men når året er omme, er der faktisk sket mange store ting. Jeg tænkte, at man kunne opbygge en fortælling som perler på en snor. Den stabile kerne er tråden, mens perlerne kan være større eller mindre, lysere eller mørkere, men de sidder ved siden af hinanden. Der er hverken nogen plotudvikling, spændingskurve eller højdepunkter i en sådan fortælleform, der ligner selve livet. Med Kære Mai fandt jeg den fortælleform, som jeg kunne bygge videre på i min romantrilogi. Det var derfor dejligt for mig, *Folkets skønhed* lå over en masse krimier på bestsellerlisten, da den udkom. Her blev jeg bekræftet i, at der faktisk var et behov for at læse fortællinger, der er bygget op, så de ligner livet selv."

Giften fra 1998 var et computerspil-univers, som Merete Pryds Helle udviklede sammen med forfatteren Michael Valeur. Her havde hun fulgt nogle kurser i digital dramaturgi, hvor hun fik indblik i nogle helt andre fortælleformer, som er forudsætningen for at skabe interaktive computerspil. I modsætning til en roman har deltageren her følelsen af at kunne bevæge sig frit og selv

foretage nogle valg i løbet af handlingen. Forud for disse valg ligger en tung og krævende programmeringsopgave. Man arbejder med nogle sluser med eksempelvis fire episoder. Her betyder det ikke noget, i hvilken rækkefølge man spiller episoderne, men man kan ikke komme videre, før man har været igennem dem alle, og man skal holde tungen lige i munden som fortæller, for man ikke, hvad deltagerne ved og har oplevet på et givet tidspunkt. Det er en ligesidet fortælleteknik, der adskiller sig markant fra romanens episk fremadskridende handling, hvor forfatteren holder læseren i hånden og hele tiden ved, hvad og hvor meget han/hun ved.

Men hvilke fortælleformer skal der til for at skrive fiktion ind i en digital kalender?

”I den digitale kalender *Mikkels mareridt* (2015), der blev til under Aarhus Litteraturfestival, skrev jeg digitale tekster, der lagde sig ind i læsernes egne digitale kalendere. Når man fx kom til den 8. februar, kunne man læse, hvad Mikkel gjorde den dag. Han har en masse rod i sit liv. På den måde kan man leve et parallelt liv igennem kalenderåret.”

Merete Pryds Helle blev forfatter, fordi det var det, hun var bedst til. Hun har ifølge eget udsagn ingen talenter inden for de visuelle kunstarter, men sproget lever stærkt i hende. I modsætning til mange andre kunstarter, som medieres gennem hørelsen eller synet, foregår billeddannelsen inde i hjernen, og vi er aktive medskabere af litteraturen under læsningen. Hun arbejder aktivt med at få læseren til at danne billeder under læsningen.

Historie har altid interesseret Merete Pryds Helle, der under sine bachelorstudier i Litteraturvidenskab i sin tid gennemførte flere forløb med middelalder- og renæssancelitteratur. Det kom hende til gode, da hun skulle researche til operalibrettoen *Drømmedøden* om dronning Margrethe I og Kalmarunionen.

Kvinder, der netværkede

Hvorfor denne interesse for at bidrage til moderne opera?

”Det morer mig, at man kan være så højstemt i en opera. Det er ellers ikke tilladt i moderne litteratur. Men i en opera må man godt bruge de helt store ord. Det er noget ganske andet i moderne litteratur, hvor alt skal være plausibelt, og man må måle og veje intensiteten i dialogen. Under min research til handlingen, der foregår under Kalmarunionen, stod det klart, at vi altid taler om historiens store skikkelser som undtagelserne. De er unikke kvinder eller mænd. Men min research afslørede, at der i middelalderen var mange unikke kvinder fra de højeste samfundslag, som havde undervist, inspireret og vejledt hinanden. Det er meget vigtigt at få det frem. Margrethe I var inspireret af Den

hellige Birgitta af Vadstenas (1303-73) idéer om organisation. Hun var ikke en ener, sådan som hun ofte er blevet fremstillet som, men havde derimod været i lære hos Birgittas datter. Kvinderne havde dengang mere indflydelse og havde større magt, end det har været tilfældet senere i den nordiske historie. Også den strategisk tænkende Mor Sigbritt (?-1532) skal nævnes. Hun blev Nordens første kvindelige finansminister, men i eftertiden bliver hun beskrevet som en simpel bordelmutter. Kvinderne, som i deres egen tid havde stor indflydelse i samfundet, er senere blevet skrevet ud af Danmarkshistorien. Men vi må huske, at disse kvinder var utrolig dygtige til at *netværke*. Hvis man ser dronning Margrete I (1353-1412) som en ener, kan ingen jo nogensinde opnå hendes position. Men hvis jeg ser hende som en del af et stort netværk, hvor man underviser og vejleder hinanden, så kunne jeg selv have taget del i det med min kunnen. Så bliver det mere personligt muligt og tilgængeligt.”

For Merete Pryds Helle danner historien et mønster, hvor ting dukker op undervejs, og der kan opstå forandringer – ofte ud fra tilfældigheder. Det er på sin vis en form for mentalitetshistorie, hun bedriver i sine fysiske tekster – bøgerne - for nu at vende tilbage til det medie, der trods alt dominerer i hendes forfatterskab, herunder gennembrudsromanen *Fiske i livets flod*, der hviler på et meget grundigt researcharbejde, hvor hendes nærorientalske studier i kombination med hendes arbejde som amatørarkæolog kom hende til gode. Romanen er en tidsrejse, der foregår på flere parallelle planer. Dele af handlingen foregår eksempelvis i Mesopotamien for omkring 5000 år siden, andre dele foregår i Danmark i omkring 1100-tallet, mens en øvrige del af handlingen finder sted i nutiden:

”For mig var det vigtigt at undersøge, hvem vi grundlæggende er som mennesker, og i hvor høj grad vi er formet af vores tid. Personerne går igen, men deres livsomstændigheder er vidt forskellige. Med hensyn til Mesopotamien-afsnittet var det interessant at undersøge, hvordan man sanser, når man aldrig har set stærke farver, og alle overflader er ru. Helt andre livsomstændigheder finder man hos den strengt indadvendte karteuserorden ved Arresø i 1100-tallet. De havde afgivet tavshedslofte og talte aldrig sammen, hvilket gav adgang til spirituelle oplevelser. Og endelig er der nutiden, der på handlingsplanet bringer os tilbage til Mesopotamien, idet man opfinder en maskine, som kan aflæse rillerne i kileskriften. Det interesserer mig, hvad den historiske tid gør ved os mentalt.”

I 2019 udgav Merete Pryds Helle romanen *Nora*, der var en bestillingsopgave fra Ibsen NOR-projektet, hvor tre nordiske forlag havde inviteret tre førende nordiske forfattere til at skrive en roman, der var inspireret af tre af Henrik Ibsens dramaer. De øvrige forfattere er norske Vigdis Hjort, der genskrev *Hedda Gabler*, og den svenske forfatter Klas Östergren, som skrev om

figuren Hilde på baggrund af Ibsens dramaer *Fruen fra havet* og *Bygmester Solness*. For Merete Pryds Helles vedkommende blev Nora, der også er oversat til svensk, polsk, ungarsk og norsk, endnu en anmelderrost roman, hvor hun med stor indlevelse skriver om Noras opvækst, forventninger til livet, hendes desillusion i forbindelse med ægteskabet og til slut hendes brud med sin mand Helmer, hvor hun er vågnet op og går ud i livet for første gang for at træde i karakter som en voksen kvinde. Når Nora smækker porten i, er det ikke Helmer og hjemmet, hun forlader, men den rolle, som hun spillede som hustru. Som mange andre havde Merete Pryds Helle dog vanskeligst ved at sluge, at Nora også forlader sine tre børn, men hun har blødt det op ved at lade hendes egen amme varetage pasningen og opdragelsen af dem. I romanen trækker Merete Pryds Helle igen på en masse research i ældre sprog og naturbeskrivelser både fra Italien, hvor hun som tidligere nævnt selv boede i 8 år, og fra Norge.

Trilogien

I 2017 vandt Merete Pryds Helle De Gyldne Laurbær for slægtsromanen *Folkets Skønhed*, der var udkommet året før. Hun var også nomineret til Weekendavisens Litteraturpris, DR Romanprisen og Politikens Litteraturpris, hvor hun vandt stort over de andre nominerede titler i 2016 med samme roman, der blev det folkelige gennembrud. Romantrilogien er en form for historieskrivning med fokus på mellemkrigstidens fattigdom og krise og efterkrigstidens Danmark med fremkomsten af velfærdssamfundet og feminisme og begyndende internetrevolution i 1980'erne. Det hele set gennem enkeltindividets prisme. Det handler om de små hændelser, der – hvis man zoomer ud – åbenbarer de overordnede og generelle strukturer – eller hvad man kunne kalde historiens store hjul. Det er Pontoppidan i det 21. århundrede – det store epos om samfundsudviklingen, sådan som den opleves af skiftende generationer med skiftende social status. Handlingen starter på landet på øen Langeland, fortsætter i en forstad til København og ender inde i København – nøjagtig som det skete for en stor gruppe af danskere i den 60-årige periode, hvor den store udvandring fra landet sker, og Danmark udvikler sig fra landsbrugsland til industrination.

I Det vågne hjerte tager du også livtag med den digitale revolution, da hovedpersonen Lis jo bliver programmør i 1980'erne, hvor romanen foregår?"

”Ja, det undrer mig, at så få forfattere har beskrevet dette samfundsomvæltende tema, som jo mere end noget andet har ændret vores liv inden for de seneste 30 år. Det er ikke tilfældigt, at romanen foregår i 1984, hvor der sker en del vigtige ting. Det er året, hvor DTU udvikler regnearksprogrammet Excel, og hvor it-udviklingen for alvor tager fart og efterhånden revolu-

tionerer kommunikationen i verden. Siden har vi kunnet kommunikere med hinanden og samtidig se hinanden på Skype, Face Time, What's App og andre digitale kommunikationsplatforme, uanset om vi befinder os i det sydvestlige Australien eller i Grønland.”

For Merete Pryds Helle er det vigtigt at beskrive det almindelige liv. Ikke avantgardens historie – men den helt almindelige samfundsborgers liv. For avantgarden forekom feminismen måske at være udtømt i 1980'erne, men rent faktisk toppede Kvindehøjskolen i Visby (1978-94) i 1980'erne. Hun påpeger, at historien rummer mange parallelle spor, som griber ind i hinanden. Der går lang tid, før bestemte folkelige og politiske bevægelser klinger ud, men de blev ofte startet af den veluddannede kulturelite eller fortrøp:

”Eksempelvis startede ungdomsoprøret i slutningen af 1960'erne, men det rakte langt ind i 1980'erne, hvor eksempelvis marxismen stadig var dominerende på universiteterne. Da jeg startede litteraturvidenskabsstudiet på Københavns Universitet i 1990, var marxismen stadig dominerende, og det var almindeligt at aflevere opgaver baseret på marxistisk teori. Men i løbet af 1980'erne klingede marxismen ud, og hovedpersonen Lis i *Det vågne hjerte*, der ellers har holdt den røde fane højt, opgiver sin idealistiske maoisme efter et besøg i Østberlin i midtfirserne, hvor hun får syn for sagn og oplever, hvor rædselsfuldt det østtyske samfund er. Med Murens fald i 1989 mister venstre-fløjens skønmaleri af kommunismen generelt troværdighed. Men det foregår som en langvarig proces.”

I begyndelsen af romanen oplever Lis et voldtægtsforsøg. Senere samme dag bliver en anden pige offer for en fuldbyrdet voldtægt, begået af den samme gerningsmand. Lis tager på en måde skylden på sig og tager offeret under sine vinger. På det tidspunkt lever hun i et lesbisk forhold og er ansat i en børnehave. Ved slutningen af romanen er hun blevet heteroseksuel og begyndt som programmør i en it-virksomhed. Hun bliver en af de første it-millionærer i Danmark. Sideløbende etablerer hun – og her vinder hendes sociale engagement over kapitalisten – firmaet Data Doktoren, som yder teknisk assistance til de mange, der var lidt lost over for den nye teknologi. Et sådant firma kunne man også godt bruge i dag, hvor alle har computere, og man taler om en udbredt ”it-invaliditet”. Merete Pryds Helle fastslår, at selv om mange på den tid smider Maos lille Røde og deres måske lidt naive, socialistiske idealisme overbord, så opererer de fortsat med at være solidariske over for de svagere inden for omsorgsindustrien – det er bare blevet mindre synligt og langt mindre spektakulært.

Det er en bemærkelsesværdig udvikling, som Lis gennemgår?

”Jeg har forsøgt at skildre, hvordan tidsånden når helt ind til de inderste sider af menneskelivet – også de fysiske og seksuelle. Anne Linnet, der i vinteren 1983/94 holdt sine første berømte koncerter med Marquis de Sade, anslog nogle helt nye S/M-toner, hvilket inspirerede mange – også Lis’ lesbiske kæreste – til en mere voldspræget seksualitet. Vi vælger og agerer hele tiden på baggrund af en skiftende tidsånd, og pludselig tager vi alle sammen de samme valg, og så opstår disse historiske mønstre, som jeg talte om tidligere. Den historiske udvikling er meget dynamisk, og den har en kraftig indvirkning på det enkelte menneskes liv. Det er det, jeg forsøger at skildre i mine romaner,” slutter Merete Pryds Helle.

Lisbeth Bonde

FÖR EGEN RÄKNING

OPPLEVELSER VED GRENSEN I EN PANDEMITID

NTs norske redaktør, Hans H. Skei, har siden 1982 vært «torpare» i Värmland. Åpne grenser og snarveier gjennom skogen har i alle år gjort reisen inn i Sverige enkel. Trivsel og glede har langt overgått slitet med å sette i stand et tømmerhus fra 1870-tallet og bygge nytt der det trengtes. Men så kom pandemien og grensen ble stengt, og det meste ble umulig. Hva slags erfaringer har vi gjort oss, og hvilke konsekvenser for det nordiske samarbeidet hadde grensestengning og ulike tilnærminger til pandemien?

Endelig våronn på Åbacken i 2022.

«Vi är alla värmlänningar inför Vårherre»

Dette munnhullet finnes i ulike varianter i flere land, men jeg slutter meg reservasjonsløst til utsagnet – selv om jeg er norsk nordmann og bare eier en flekk jord i Eda kommun, Köla socken, Västra Värmland. Eiendommen «Åbacken» ligger selvfølgelig på en bakke et stykke over Kölaelven, med vide jorder rundt omkring før skogen står blågrønn bortenfor. Stadig vender noen strofer fra en amerikavise tilbake – om «sädesfälten» som bøyer seg for vinden og granskogen som suser mørkegrønn bak den. Dette vårt sommerparadis har vært stimulerende og utfordrende og til tider slitsomt, men først og fremst en gave og en velsignelse i fire tiår. Inntil 2020. Før koronaen kom. Før norske myndigheter gjorde det til både synd og skam å krysse grensen til nabolandet, en grense vi knapt har viet en tanke der vi har kjørt korteste strekning på Sockervägen. Sammen med 10000 – 12000 nordmenn fikk vi en utfordring som gikk over til å bli et problem etter hvert som myndighetene kom med stadig nye og merkelige bestemmelser.

Noen gikk sammen og etablerte «Norske torpare» og saksøkte staten, uten hell. Andre delte sine bekymringer via Facebook i den løsere og mindre gruppen under betegnelsen «Vi som har torp i Värmland». Med krav om testing før reise eller ved grensen var det så vanskelig og så dyrt at det stoppet de fleste. En slags lettelse var det kanskje da vi som kunne bevise at vi faktisk hadde eiendom i Sverige, fikk lov til å passere grensen ved å vise papirer til politifolk eller HV-soldater – for slik å sjekke at alt var i orden med gamle og nye hus. Men vi måtte reise tilbake til Norge før midnatt samme dag! Et kontor med 200 nyansatte overvåket at alle skjemaer var fylt riktig ut, og sørget virkelig for overvåkning. Første året, 2020, var ille – 2021 ble enda verre. Det som i ettertid ser ut som desperasjon og overdrevne reaksjoner uten at man ante virkningen av dem, tok fra oss en vår og ødela langt på vei hele sommeren.

Det verste var kanskje likevel at alt virket så tilfeldig, og kontroll og overvåkning ganske så meningsløst i et Norden der man hadde arbeidet med å fjerne grensehindre i 60-70 år. Et enkelt eksempel på det tilfeldige og det overdrevne: Jeg hadde vært i Stockholm uten det minste problem ved utreise eller innreise tidlig på høsten 2021, men en måned senere var alt forandret. På Gardermoen var køene lange, HV-soldater kontrollerte først koronapasset, men inn slapp vi ikke før også vårt norske pass var sjekket, sammen med en ny sjekk av koronadokumentasjonen. Munnbindet måtte til slutt av slik at kameraet gjenkjente den virkelige personen fra passbildet. I nesten 40 år hadde jeg krysset grensen med bil uten å tenke på pass, og i 20 år hadde jeg fløyet to eller tre ganger frem og tilbake Oslo – Stockholm uten engang å ha med pass. Var passfriheten i Norden opphevet? Ikke det jeg visste, men slik stemningen var, lot jeg klokkelig være å kommentere noe som helst.

Unødvendig og plagsomt, men fort glemt? Det meste er glemt, uten å være akseptert eller tilgitt. Vi tok hindringene og plagene med fatning og unnlot å dramatisere eller å oppgradere våre inntrykk og vår opplevelse til å gjelde en forståelse av mangler og svakheter ved det nordiske samarbeidet. Likevel – etter så mange år som «fastighetsägare» og et par tiår med direkte eller indirekte virksomhet i og for det nordiske – aller mest gjennom Letterstedtska föreningen og *Nordisk Tidskrift* – klarte jeg aldri å forsone meg med grensestengingen mot Sverige eller vaktholdet ved grensen. Viruset bryr seg ikke mye om grenser, og selv om Norge og Sverige hadde ulike tilnærminger til pandemien, burde og skulle det vært tenkt annerledes. Vi fulgte reglene og alle skiftende bestemmelser, og ville selvfølgelig ikke utgjort noen fare der vi var alene på en landlig eiendom og en sjelden gang pratet med naboer over gjerdet. Å komme seg til Åbacken og oppholde seg i Västra Värmland må ha

vært like god karantene som noe annet. Det livsfarlige koronaviruset syntes å sveve høyt over oss, også etter at smitten kom seg ut på landsbygda. Men noen – politikere og embetsmenn på høyt nivå – hadde fått for seg at å stenge grensen var et virksomt tiltak. Målrettet kontroll mot grupper som kunne bringe viruset med seg hadde kanskje noe for seg. Men ellers kan jeg ikke skjønne annet enn overvåkingen av innreise over svenskegrensen var symbolpolitikk. Det var også et av mange utslag av den myndighet pandemien ga store og små beslutningstakere til å utøve makt, og det på en måte som i ettertid fremstår som misbruk av makt.

Bekymringene som fulgte med pandemien gjennom 2020 og 2021 kan løftes opp og forstørres – fra det private til et nivå som gjelder samliv og samforstand langs den lange grensen mellom våre to land. Det handler blant annet om hele samfunns mulighet til å overleve når alle de normale og avgjørende forutsetningene for å ha velfungerende samfunn plutselig blir borte. Grensehandelen er her stikkordet, for det var lenge frykt for at den hadde fått seg banesår når norske kunder ble forhindret fra å handle i de ofte store kjøpesentrene som nesten helt ut baserer seg på norske kunder. Handelen på svensk side av grensen stupte, mens norske butikker på andre siden økte omsetningen og ansatte flere medarbeidere. Ikke rart at noen mente at det lå andre motiver bak grensestengningen enn smittefaglige hensyn.

Men vi som hadde eiendom å ta vare på, kunne etter hvert vise frem våre koronasertifikat og slippe inn i nabolandet. Vi brukte munnbind og oppfattet det som svært trygt å dra i hvilke som helst butikker – mye tryggere enn hjemme – fordi vi var så godt som alene. De norske kundene på dagstur for å handle, var fraværende. Kjøpesentrene nær grensen var selvfølgelig dimensjonerte nettopp for å ta seg av hordene med norske kunder på såkalt «harry-handel».

Et enda viktigere spørsmål gjelder den frykten mange hadde for at grensestengningen og den helt ulike tilnærmingen til pandemien i Norge og Sverige skulle gjøre ubotelig skade på samarbeidet mellom nabolandene. Selve det nordiske fellesskapet kunne vise seg å stå i fare. Når det skulle såpass lite til for å stenge grensene, innføre innreisekontroll, forlange pass ved reiser i Norden, måtte noe ha gått tapt. Det ser heldigvis ikke ut til å være tilfelle. Kanskje virker tiden og historien på underlig og ironisk vis slik at skadevirkningene av en omfattende pandemi ble mer enn utlignet, indirekte, da Russland gikk til krig mot Ukraina. Det førte til at både Sverige og Finland søker medlemskap i NATO, og slik slutter seg til sine nordiske naboland og legger grunnlaget for et tettere og helt annerledes samarbeid på mange fronter og flere nivåer.

Det er en velsignelse å late som man er «värmlänning» og søke den absolute fred i et eldgammelt og trygt kulturlandskap. Verden utenfor, med alle sine krav, er der uansett hva man gjør. Så får man leve sine liv, til det eviges ære i menneske-kår, slik Bjørnson en gang formulerte det.

Hans H. Skei

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

DAGS ATT OMARBETA HELSINGFORSAVTALET?

Utrikes- och säkerhetspolitik är idag högst upp på den politiska agendan i Norden. Bidragande till detta är Finlands och Sveriges samtidiga ansökningar om medlemskap i Nato. De båda ländernas Natoansökningar fick omedelbart stöd av övriga nordiska stater liksom av nära nog alla andra Natomedlemmar.

I skrivande stund har Turkiets president tagit Sveriges ansökan som gisslan medan Finlands ratifikationsprocess inletts i Ankara. Huruvida enbart Finland eller också Sverige kommer att ingå i Natos medlemskrets vid dess toppmöte i juli är föremål för spekulationer. Om Sveriges inträde i Nato fördröjs är det en situation som Sverige och Nato får hantera. Blir dröjsmålet långvarigt berörs säkerheten i hela Östersjöregionen. Det är först med ett långt uppehåll som verkliga problem uppstår. Hur processen löper kommer att påverka både Natos och Sveriges trovärdighet.

Sveriges och Finlands alliansanslutning påverkar Natos försvarsplanering i hela norra Europa, framför allt i Östersjöregionen och i Höga Nord. Förutsättningarna för ett förtroendefullt samarbete i Arktis har samtidigt försämrats påtagligt. Liksom Finlands och Sveriges Natoansökningar är en konsekvens av Putinregimens försök att radera den internationella freds- och rättsordningen så är också sammanbrottet i Arktiska rådet en följd av Rysslands illegala krigföring mitt i Europa.

”High North – Low Tension” har varit ledord för medlemmarna i Arktiska rådet sedan rådets tillkomst i Ottawa 1996. Så sent som i november 2022 använde Norges utrikesminister Anniken Huitfeldt uttrycket – tre månader senare återfinns det inte i hennes tal. Frågan är nu om Arktis som lågspänningsområde är ett begrepp som är på väg att förpassas till historien eller leva vidare som en framtidsförhoppning.

Ryssland är nu ordförande i Arktiska rådet. Verksamheten har varit förlamad sedan våren 2022 efter Putinregimens stora eskalering av kriget i Ukraina. De sju staterna utöver Ryssland i Arktiska rådet har satt sitt deltagande på paus.

Norge ska enligt turordningen ta över ordförandeskapet i vår för en tvåårsperiod vilken sedan ska följas av lika långa ordförandeperioder för först Danmark och sedan Sverige. Det finns skäl för nära nordiskt samråd om Arktis också av andra skäl än Finlands, och så småningom Sveriges, inträde som Natomedlem (om vi ska tro Natos generalsekreterare Jens Stoltenberg är ju inte frågan om – utan när – Sverige blir medlem av Nato).

Arktis är i förändring också av andra skäl än det som i varje fall vissa vill skildra som en kollaps i Arktiska rådet. Klimatförändringarna fortgår med stora miljömässiga, ekonomiska och politiska konsekvenser.

Norge gör diplomatiska ansträngningar för att skiftet på ordförandeposten i rådet ska bidra till dess överlevnad. Samarbetet mellan Norge och Ryssland fungerar fortfarande när det gäller fiskeri och energi i Höga Nord. Frågan är om Arktis också är föremål för en dialog mellan Moskva och Washington DC – i så fall mera fördold än den vi sett exempel på efter drönarincidenten i Svarta havet.

Tre dagar före årsdagen för Rysslands storskaliga angrepp i Ukraina undertecknade emellertid president Putin ett dekret som innebar att tidigare positiva skrivningar om Arktiska rådet och multilateralt samarbete försvann i Rysslands arktiska strategidokument. Nya skrivningar handlar om att Rysslands egenintresse i Arktis ska ha prioritet. Ökat bilateralt samarbete förordas och de som främst inbjuds är Kina och Indien.

Det är inte säkert att Arktiska rådet kan återuppstå efter det att kriget i Ukraina avslutats i en okänd framtid. Det bästa vi kan hoppas på är sannolikt att Norge kan överta ordförandeskapet utan att livslågan för rådet släcks helt. En återgång till samarbetet så som det såg ut före den 24 februari 2022 ter sig osannolikt.

Natos roll i Arktis är för många av Natos medlemsländer av största betydelse för alliansen, inte minst för USA och de nordiska länderna. Det understryker behovet av den transatlantiska länken. Ett stärkt nordiskt samarbete för att stärka den egna försvarsförmågan ökar tilltron till att detta transatlantiska samarbete ska kunna vidmakthållas trots att vi vet att det kommer att mötas av påfrestningar.

I det korta perspektivet kommer sannolikt Natoutvidgningens betydelse för alliansens möjligheter i själva Österregionen att vara i fokus. Det gäller möjligheterna för Natomedlemmarna att fullfölja gjorda åtaganden gentemot framför allt Estland, Lettland och Litauen. Det är inte minst med tanke på dessa åtaganden som USA, som betraktas som ankare i Nato, gärna vill se Sveriges Natomedlemskap. Intresset växer med Finlands medlemskap i alliansen. Men det handlar inte enbart om Natos roll i Östersjöregionen.

Vilja till förstärkt nordiskt samarbete finns inte minst i norr. Det har kommit till klarast uttryck genom att statsministrarna i Finland, Norge och Sverige samlats för att betyga att de tre staterna ska utvidga det militära samarbetet inte minst på Nordkalotten. Många frågor angående samordningen av hur det nordiska försvaret kan och bör förändras till följd av Natos utvidgning i Norden behöver avgöras. De involverar också Danmark och Island. Frågan om vilket operativt högkvarter som de nordiska staterna ska

tillhöra är exempelvis så vitt man vet ännu inte avgjord. Frågan om Sverige blir Natomedlem är trots allt inte viktigast. Hur det nordiska samarbetet formas på försvars- och säkerhetsområdet är viktigare.

Natos utvidgning i Norden och förändringarna i Arktis är inte de enda händelserna som fört nordiskt samarbete högst upp på den nordiska dagordningen. Klimatförändringarna, migrationen och den tilltagande protektionismen ställer också nordiska stater inför utmaningar som bäst hanteras tillsammans.

Insikten om att utrikes- och säkerhetspolitiken nu behöver få ordentligt utrymme i nordiskt samarbete har lett till att en omarbetning av grundvalen för det officiella nordiska samarbetet, Helsingforsavtalet undertecknat 1962, är moget för en översyn. Den som uttryckt detta tydligast är den danske nestorn i nordisk politik, Bertel Haarder. Behovet finns även om samarbetet i Nato blir viktigast när det gäller försvar och säkerhet.

När Helsingforsavtalet undertecknades var försvars- och säkerhetspolitik närmast tabubelagt i det officiella nordiska samarbetet. Informellt kunde det förekomma även när försvarsministrarna möttes och officiellt enbart när frågor om deltagande i FN:s fredsbevarande operationer stod på dagordningen. Ministrar möttes utan protokoll och ämbetsmän i anslutning till sådana möten. Samarbetet i FN har länge varit betydande.

Nordiskt samarbete spelade också en viktig roll inför, under och åren efter Baltikums frigörelse från Sovjetunionen. På 1990-talet inbjöds utrikes- och så småningom försvarsministrar att redovisa samarbetet i Norden på sina områden vid sessionerna i Nordiska rådet. På försvarsområdet etablerades samarbetsorganet Nordefco.

Det finns goda argument för en omarbetning av Helsingforsavtalet. Klokt nog verkar Nordiska rådet vilja vänta med att ta initiativ till en sådan översyn. En översyn bör föregås av en genomtänkt utredning om hur samarbetet ska organiseras. Denna översyn bör inkludera också annat än utrikes- och säkerhetspolitiken även om dessa samarbetsområden blir centrala när alla nordiska stater blivit medlemmar i Nato. Därtill ska läggas den gemenskap som finns genom EU och EES-avtalet.

Det är enligt min mening direkt olämpligt att inordna försvars- och säkerhetspolitiken under Nordiska ministerrådets sekretariat. Sekretariatet bör reformeras också av andra skäl och antalet ministerråd bör minskas. Sekretariatet har alltmåra blivit ett projektkontor, marknadsföringsorgan och beställare av studier och utredningar från konsultbyråer som sällan har betydelse för fördjupning av samarbetet i Norden.

Det behövs mera av krisinsikt vad gäller det nordiska samarbetet. Högtidstalen om att det nordiska samarbetet vilar på en fast grund måste idag ifrågasättas. Den inriktning som lagts fast för det nordiska samarbetet åren

2020-2024 – att samma områden prioriteras på nordisk nivå som nationellt och europeiskt på bekostnad av att kulturområdet förlorar en fjärdedel av resurserna – riskerar att långvarigt skada den nordiska samhörighet som länge tagits för given.

Den utvidgning av samarbetet på utrikes- och försvarspolitikens område som redan skett visar att åtskilligt kan göras utan ändringar i Helsingforsavtalet. Men det råder ingen som helst tvekan om att den verklighet vi nu lever i och den nära framtid vi tror oss kunna förutse skiljer sig på ett sådant sätt att grundvalen för det officiella samarbetet nu bör formuleras annorlunda än vad som var fallet för drygt 60 år sedan.

Det nordiska samarbetet behöver nu framför allt reformeras. Resurserna bör koncentreras till beredning och uppföljning av nordiska överenskommelser som innebär fördjupat samarbete, ökat nordiskt utbyte och stärkande av kulturen i och för Norden. Sker inte detta kommer retoriken om att Norden är på väg att bli världens mest integrerade region att eka allt ihålligare.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDSKA FÖRENINGEN

DET NORDISKA ÖVERSÄTTARPRISET

ur de nyhlénska medlen 2022

Tilldelat Arild Batzer och Jannie Jensen,
Norge/Danmark

Den 6 december 2022 överlämnades Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen för 2022 till översättarparet Arild Batzer och Jannie Jensen, Norge/Danmark. Prisutdelningen ägde rum på Øregaard Museum, Hellerup, Köpenhamn i närvaro av LF danska avdelningens medlemmar och gäster. LF danska avdelnings ordförande Steen A. Cold hälsade välkommen. LF ordförande Björn von Sydow höll tal till pristagarna och delade ut priset. Detta följdes av ett tacktal av prismottagarna. Evenemanget avrundades med en betraktelse över Tarjei Vesaas och Jon Fosses författarskap som framfördes av LF norska avdelnings ordförande Hans H. Skei.

2022 är elfte året som Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen delas ut. Priset är på 100.000 sek. Priset utgör belöning för översättning mellan de nordiska språken av litterärt eller essäistiskt verk eller en översättares gärning som helhet. Priset har tillkommit genom en donation till Letterstedtska föreningen från fd universitetslektorn i tyska vid Stockholms universitet Lars-Olof Nyhlén och hans framlidna maka Marthe Urzander, Hässelby.

Tidigare pristagare är Anne Marie Bjerg, Danmark (2012), Per Qvale, Norge (2013), Pentti Saaritsa, Finland (2014), Hjörtur Pálsson, Island (2015), Erik Skyum-Nielsen, Danmark (2016), Gun-Britt Sundström, Sverige (2017), Turid Farbregd, Norge (2018), Birgita Bonde Hansen, Danmark (2019), Sigrún Árnadóttir, Island (2020) och John Swedenmark, Sverige (2021).

Motiveringen till priset för 2022:

”Arild Batzer og Jannie Jensen tildeles den Letterstedtske Forenings nordiske oversætterpris for 2022 for særligt deres fremragende, kongruente oversættelser af Tarje Vesaas’ *Fuglane* og Jon Fosses aktuelle romanserie *Septologien*, som de med lydhørhed, indlevelse og filologisk viden har evnet at overføre til et præcist, nuanceret og fyldestgørende dansk”.

Arild Batzer, översättare och förläggare samt Jannie Jensen, översättare har översatt ca 40 skönlitterära nordiska böcker, primärt från norska till danska, och gjort dem populära i Danmark. Bland annat har översättarparet överfört Tarjei Vesaas’ klassiska författarskap, härunder romanerna *Vårnat*, *Is-slottet*

och *Fuglene* samt Jon Fosses aktuella romanserie *Septologien I–V*. Tarjei Vesaas har av många betecknats som oöversättlig men Arild Batzers och Jannie Jensens översättningar har gett Vesaas många nya läsare i Danmark. Utmaningen med Jon Fosses massivt komprimerade nynorsk har översättarparet löst så att Fosses författarskap har blivit synlig för danska läsare. Vid sidan av översättargärningen är Arild Batzer också förläggare med förlaget Batzer & Co som under 20 år gett ut nordisk litteratur i dansk översättning.

Lena Wiklund

Ovan: Øregaard Museum, Hellerup, Köpenhamn.

Nedan: Från vänster Björn von Sydow, Arild Batzer, Jannie Jensen, Hans H. Skei, Steen A. Cold.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

KUNSTEN AT OVERSÆTTE

Tarjei Vesaas sætninger er hugget i sten. Jon Fosses flyder som musik. Begge forfattere skriver på nynorsk og er svære at oversætte til dansk. Kunsten består i at fange rytmen og tonen. Nogle gange skal man være tekstnær, andre gange fri i sin oversættelse. Arild Batzer og Jannie Jensen forstår kunsten. Det dansk-norske makkerpar modtog fornylig Letterstedtska Föreningens oversætterpris. I en menneskealder har Arild Batzer med sit lille forlag givet norske forfattere mange læsere i Danmark. Journalist Marianne Krogh Andersen portrætterer oversættere og forlag.

Arild Batzer er nok den eneste norske politiske flygtning i Danmark. ”Jeg stod på Amnestys liste i 1969 sammen med folk som Sakharov,” fortæller Batzer med et smil.

Da han som ung blev indkaldt til militæret, sagde han nej. Også til at blive militærnægter. Som militærnægter-nægter var straffen enten fængsel eller tvangsarbejde som skovhugger på en lille ø. Efter otte måneder på øen kunne han ikke holde det ud. Han stak af. Han skjulte sig i en lastbil, som kørte fra øen. Og flygtede til Danmark.

Han gik i skjul hos sin danske kæreste, som han havde mødt til et foredrag med forfatteren Benny Andersen. En dansk politimand afhørte flygtningen. Men for en ”forbrydelse” af hans slags var der ingen udleveringsaftale med Norge.

Resultat: 52 år i Danmark, først som boghandler, siden som en af landets fineste forlæggere og oversættere af især norsk litteratur.

Batzer & Co, som forlaget hedder, holder til under beskedne rammer i et lavmælt gult hus med en tatovør, en restaurant og et hørecenter som nærmeste naboer. Forlaget har hjemme oven på Roskilde Antikvariat. Det gule hus på Ringstedgade 28 i Roskilde er foret med bøger fra kælder til kvist.

Den norske flygtning har krydset sit spor. Han er flyttet fra stueetagen, hvor han tidligere havde en bogcafé, til 1. Sal, hvor forlaget ligger.

Den 76-årige forlægger er en stædig ener, beundret og respekteret for sin evne til spotte forfattere som Imre Kertész, Peter Handke, Jón Kalman Stefánsson og ikke mindst Per Petterson og Tomas Espedal og få dem udgivet på dansk – ofte før de opnår international berømmelse med Nobelpris, Nordisk Råds Litteraturpris eller andre store hæderspriser.

Hele fem af forlagets forfattere er tildelt Nobelprisen i litteratur.

I sin tid døbte han forlaget Batzer & Co som lidt af en vits. Der var nemlig ikke noget CO. Han var ganske alene de første mange år. I dag gemmer der sig andre ildsjæle i de trange lokaler. Jannie Jensen er en af dem. Med hende har Arild Batzer i mere end en snes år haft et tæt makkerskab. De to har sammen oversat forfattere som Jon Fosse og Tarjei Vesaas til dansk.

For arbejdet med at udbrede norsk, ja nordisk litteratur i Danmark og omsætte især de to svært oversættelige forfattere fra nynorsk til dansk modtog Arild Batzer og Jannie Jensen fornylig Letterstedtska Föreningens oversætterpris på 100.000 kr.

Svære Vesaas

”Jeg elsker især at oversætte Vesaas og Fosse, fordi de to forfattere er de sværeste. Og så selvfølgelig fordi det er god litteratur,” fortæller Jannie Jensen.

Karl Ove Knausgaard har i *New York Times* kaldt *Fuglene* den bedste norske roman nogensinde. Batzer & Co har udgivet flere bøger af Tarjei Vesaas på dansk: *Fuglene*, *Isslottet* og *Vårnat* med det dansk-norske makkerpar som oversættere. Til næste år kommer *Broerne* og tre novellesamlinger.

Hvert eneste ord og sætning blev vendt og drejet, da parret skulle oversætte Vesaas måske mest elskede roman *Fuglene* om tossen Mattis, som lever ensomt i en bygd med sin søster Hege. Han kan tyde fuglenes sprog og oplever det som et mirakel, at der kommer et sneppetræk over huset. Tiden fordriver han med drømmerier. Eller som færgemand. Der er aldrig kunder. Men en dag ror Mattis skovhuggeren Jørgen over søen som første og eneste passager i sin utætte båd.

”Vesaas var bondesøn. Han brugte dialektord, som ikke engang folk fra hans bygd i Vinje forstår i dag. Vi måtte spørge hans datter Guri om mange ord. Hendes hjælp var uvurderlig. For Vesaas opfandt selv mange ord, som er svære at oversætte. Men hans datter kunne kaste lys over deres betydning,” fortæller Arild Batzer.

”Jeg gik som katten om den varme grød, før jeg turde oversætte ham,” tilstår han.

Som 19-årig udviste Arild Batzer ellers ikke så lidt mod. Unge Arild fik Tarjei Vesaas, den på daværende tidspunkt største norske forfatter og hans ægtefælle Haldis Moren Vesaas til Arilds sydnorske hjemby.

”Skien var en kulturel ørken. Jeg tror aldrig, der havde været et forfatterarrangement i byen. Jeg kendte nogen, der kendte Vesaas. Så det lykkedes mig at få arrangeret en forfatteraften,” fortæller Arild Batzer.

”Jeg havde lavet en lille forening, hvor jeg selv holdt foredrag om litteratur. Men der kom næsten aldrig nogen.”

De fleste danskere forstår norsk og kan læse det. I hvert fald bokmål, der har sin oprindelse i dansk skriftsprog. Anderledes forholder det sig med nynorsk og de dialekter, som Norge er rig på. ”Der er mange faldgruber, når man oversætter fra norsk til dansk, flere end man skulle tro. Egentlig er det lige så svært som at oversætte fra fransk eller tysk,” mener Arild Batzer.

Som oversætter gælder det om at fange tonen hos forfatteren.

”Vesaas sætninger er som hugget i sten. Når vi oversætter ham, prøver vi at være tekstnære. Med andre forfattere er vi mere frie. Når man oversætter Jon Fosse, er rytmen vigtig. Ordene strømmer fra ham. Han ville gerne have været musiker. Det mærker man tydeligt,” siger Arild Batzer om oversættelsen af *Septologien*.

Jannie Jensen tilføjer, at det kræver stor omhu at oversætte Fosse. Han har mange gentagelser, hvor sætningerne skal være præcis de samme. Tegnsætningen er egenartet. Der er ikke et eneste punktum i hans syvbindsværk *Septologien*.

I mesterlære

Oprindeligt havde Jannie Jensen ingen erfaring som oversætter. Hun arbejdede som pædagog, da Arild Batzer i 1999 bad hende læse Beate Grimrudts *At smyge forbi en økse* for at vurdere, om bogen var værd at udgive på dansk. Han bad hende om at oversætte første kapitel til dansk og kunne straks se talentet.

”Det tog mig et helt år at oversætte min første bog. Og jeg tænkte: aldrig mere! Jeg kan sgu selv skrive en bog – det er meget lettere. Men jeg blev ved og har haft stor glæde ved at oversætte masser af god litteratur. Men økonomisk er det en dårlig forretning,” siger Jannie Jensen.

Sammen har de to oversat 35 bøger fra norsk til dansk. Derudover har Jannie Jensen selvstændigt oversat næsten lige så mange andre værker fra norsk.

”Jeg har været i mesterlære hos Arild. Han lærte mig det hele,” siger hun.

”Vi arbejder sammen på den måde, at jeg laver en råoversættelse, som Arild så læser, hvorefter vi går hver sætning igennem og læser højt for os selv og diskuterer forskellige forslag til ord og udtryk. Og til sidst læser og kommenterer vores redaktører oversættelsen,” fortæller Jannie Jensen.

Efterhånden tog litteraturen mere og mere af hendes tid. Hun opgav at være pædagog. I dag er hun 68 år og pensionist, men oversætter stadig.

Kærlighed til bøger

Arild Batzer begyndte allerede som 20-årig at oversætte Rilke til norsk. Senere kastede han sig over Rimbaud.

”Jeg havde langt hår og gik rundt i laset tøj og følte mig som en rigtig boheme.”

Batzer læste kultursociologi på Københavns Universitet. I 1978 åbnede han en bogcafé i Roskilde, som han drev i 20 år. Sideløbende udgav han bøger i sin fritid.

Han viser mig nogle af de små klassiske værker med smukke illustrationer, bl.a. William Blakes digt *Ægteskabet mellem Himmel og Helvede*. Ungdomshelten Hermann Hesses mere ukendte værk, *Troldmandens Barndom*, fik han også udgivet. Perler, som han kælede for, og selv havde læst som ung.

I dag bliver det meste på klassisk vis stadig lavet på forlaget, layout, omslag, typografi – alt bliver der taget hånd om af Arild Batzer og to ”skrappe madammer”, som han kærligt kalder sine medarbejdere. Bagefter ser han lidt forskrækket ud over, at han kan finde på at bruge det udtryk, som bestemt ikke skal tages alt for bogstaveligt.

Udover forlagets få faste medarbejdere, er der et par studentermedhjælpere. Fire-fem frivillige hjælper med at læse de mange manuskripter, som forlaget modtager.

”Vi udgiver kun bøger, som anbefales af mindst to læsere. Jeg kan simpelt hen ikke nå at læse alle de manuskripter selv,” siger Batzer.

Per Petterson ven

”Jeg har et personligt forhold til mange af mine forfattere. Jeg tager med Per Petterson ud på danske biblioteker til foredrag. Jeg vil gerne støtte ham, fordi han tit bliver nervøs, når han skal optræde. Forleden var der 500 til hans foredrag på Gentofte Bibliotek,” fortæller Arild Batzer.

”Jeg var den første til at udgive Per Petterson uden for Norge. Jeg fik tilbudt et manuskript i Frankfurt af det norske forlag Oktober i 1998. Det var *Til Sibirien*. Senere kom *Ud og stjæle heste*. Det er den af forlagets bøger, som har solgt bedst med et oplag på 25.000.

”Per og jeg er gode venner. Jeg ved, at Gyldendal har forsøgt at kapre ham. Men Per er af den gamle skole og holder fast ved mit forlag. Han ved, at jeg vil gøre alt for ham. Vi har udgivet alle hans bøger på dansk. Når de bliver udsolgt, trykker vi nye,” fortæller Arild Batzer.

Tomas Espedal er en anden af forlagets succesfulde norske forfattere med mange danske læsere. ”Jeg fik et tip fra en, jeg kendte, som sagde: Den her forfatter skal I udgive!”

Jannie Jensen: ”Jeg var forlagets første læser, da vi fik tilbudt *Gå og kunsten at leve et vildt og poetisk liv*. Jeg labbede den i mig. Jeg sagde til Arild: Den bog SKAL du udgive!”

Norsk og islandsk guldalder

Norsk litteratur er blevet populært i Danmark.

”Norsk og islandsk litteratur har en guldalder lige nu. Der er mange store forfattere i Norge. Nordmænd er gode til at hylde idrætsfolk og forfattere. Jeg synes, at danskerne burde sætte mere pris på deres forfattere,” siger Arild Batzer.

Som med Petterson var Batzer & Co første udenlandske forlag, som oversatte og udgav Tomas Espedal. Petterson er i dag oversat til mere end 50 sprog.

At udgive bøger var i mange år en lidenskabelig fritidsinteresse for Arild Batzer. Først og fremmest skulle bogcaféen passes.

”Det var mig, der overtalte Arild til at blive forlægger på fuld tid,” fortæller Jannie Jensen.

Tilløbet var langt.

”Jeg var 50 år, da jeg turde blive forlægger på fuld tid. Jeg havde ikke det naturlige mod. Som Per Petterson kommer jeg fra arbejderklassen. Han turde først blive forfatter, da han var 35.”

Arild Batzers far var typograf og modstandsmand og døde tidligt. Moderen ernærede sig som modist.

Fodbold og litteratur var unge Arilds store passion.

”Jeg er sportsidiot. Som barn og ung ville jeg helst spille fodbold hele tiden. Jeg spillede turneringsfodbold her i Roskilde, indtil jeg blev 50. I dag spiller jeg tennis,” fortæller han.

Forfatter selv?

Makkerparret Jensen og Batzer har samarbejdet i mange år om at omsætte især norske forfatters ord til dansk. Ville de selv gerne have været forfattere?

”Jeg drømte om at blive forfatter som ung. Jeg fik trykt nogle digte i tidskrifter. Mere blev det ikke til. Sådan skulle det ikke være. Alle skal ikke være forfattere. Jeg har læst rigtig mange gode forfattere, og så bliver barren højere. Det er svært at leve op til. Måske er det bedre at lade være,” mener Arild Batzer.

I en periode med sorg efter faderen og moderens død skrev Jannie Jensen meget.

”Det faldt mig let at skrive. Ordene væltede ud af mig. Det var en slags terapi. Men jeg skrev aldrig noget, som blev udgivet,” fortæller hun.

Sporhundene hos Batzer & Co har snuset sig frem til megen god litteratur. Forlagets ry nåede ud over landegrænsen. En dag ankom en repræsentant fra svenske Bonnier med den store pengepung fremme.

”Bonnier ville gerne etablere sig i Danmark. Jeg havde den bedste liste med forfattere. Jeg kunne måske have solgt forlaget for millioner. Men hvad skulle

jeg bruge det til? Jeg vil hellere være lille og kunne bestemme selv og have glæden ved arbejde med at udgive gode bøger.”

Man bliver hverken rig af at oversætte eller være forlægger, forsikrer Jensen og Batzer.

”At være forlægger er det dumme, du kan finde på, hvis du vil være rig. Det tog ti år, før mit forlag gav overskud. Det var først, da Petterson blev stor i USA. For det er ikke altid nok at være prisbelønnet. Nogle af Nobelprisforfatterne sælger ikke mere end 200 eksemplarer. De giver et dundrende underskud. Det gælder f.eks. Peter Handke. I Danmark er det svært at sælge forfattere, så snart de kommer fra lande syd for grænsen.”

Arild Batzer er med sine 76 år ikke ung længere. Hvad der skal blive af forlaget i fremtiden, aner han ikke.

”Jeg arbejder 60-70 timer om ugen. Hvem gider det?!”

Marianne Krogh Andersen

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

MESTERVERK I DET LILLE
OG STORE FORMAT:
Litt om Vesaas og *Fuglane*
og om Fosse og *Septologien*

Artikkelen bygger på en forelesning ved utdelingen av Letterstedtska föreningens nordiske oversetterpris fra de nyhleske midlene for 2022. Prisoverrekkelsen fant sted 6. desember 2022 på Øregaard Museum i Hellerup, København.

Hans H. Skei er NTs norske redaktør.

Først av alt gratulerer med oversetterprisen! Strålende og velfortjent!

Siden den nordiske oversetterprisen 2022 går til oversettelser fra norsk til dansk, føler jeg meg som nordmann litt delaktig i prisen, kanskje litt medskyldig, for større synd enn å oversette fra nynorsk til dansk kan man vanskelig tenke seg! Men det må selvfølgelig gjøres, samme hvor umulig det sies å være, og nå er det altså gjort, både som nyoversettelse (Vesaas) og for første gang (Fosse), og oppnår å bli priset. Vesaas ville satt pris på det som her er gjort av viktig arbeid; det vet vi fra gammelt av via mange av hans beste forfatterkollegaer som var danske og via hans gamle oversetter, Torben Brostrøm, som var en stor Vesaas-kjenner og -beundrer. Det å oversette fra klangfullt og malmtungt nynorsk språk i bøker som er trygt og traust plantet i norsk landskap og der naturen utenfor menneskene umerkelig glir over i eller er ett med naturen i mennesket, kan for en nordmann virke som halsløs gjerning. Men det må gjøres, og ord for ord og setning for setning er det kanskje til slutt ikke så besværlig. Det lar seg gjøre, og om man leser bøker stille og alene, fungerer det godt. Men om man leser den norske versjon høyt, med alle de svake verbenes a-ender og med den rike bruken av diftonger, blir lydbildet et helt annet og rikere enn i den danske versjon. Men Vesaas har selvfølgelig også hatt et enormt gjennomslag på fransk og var tidlig populær i Tsjekkia, så mine anfektelser har kanskje lite for seg.

Visst må vi ha Vesaas på dansk, og like selvfølgelig må vi ha Fosse på dansk, selv om nynorsk er ganske så annerledes enn dansk, og sies å være vanskelig også for store deler av den norske befolkning, om det skyldes motvilje eller latskap. For meg er situasjonen en helt annen. Nynorsk er det språk jeg lærte på folkeskolen og som jeg bruker hver gang jeg skriver eller snakker om en nynorsk bok, mens jeg som 90% av landets befolkning ellers bruker bokmål. Jeg tar det for gitt at alle her vet at vi har to sidestilte språk i

Norge hvorav det ene bygger på dansk, mens det andre ble skapt rundt 1850 av en genial språkforsker på grunnlag av norske dialekter. Ved stortingsvedtak i 1885 ble det bestemt å «sidestille det norske Folkesprog» med «det almindelige Skrift- og Bogsprog», det som i dag er skriftspråkene nynorsk og bokmål. Vesaas var med på å lage en ny normal for nynorsken i 1938 og holdt seg til den, og skrev altså ikke «bygdemål» som det ofte ble sagt. Det gjør heller ikke Fosse selv om noen arkaiske former kan dukke opp. Jeg håper forsamlingen her får med seg det meste når jeg forsøker å snakke lett konservativt bokmål.

Så til saken – og først Tarjei Vesaas. Jeg har måttet foreta en tankereise gjennom tiden i håp om å møte meg selv som gymnasiast på knapt 20 år, for slik å finne igjen mine egne opplevelser av bøkene til Vesaas og forsøke å forstå hvor stor han var i sin samtid. Jeg visste da ikke at jeg skulle opptre her, men som alle Vesaas-lesere vet, kan nesten hva som helst skje en vakker dag – det vil si, ut av det blå, uventet, skremmende, forløsende og kanskje til og med forsonende. Nei, det som tok meg på en tur ned gjennom tiden, var et enkelt utsagn under Oversetterkomiteens møte i mai. Komiteen består av Letterstedtska föreningens nasjonale ledere. Under samtalen om de foreslåtte kandidatene kom vi til det danske forslaget, og Vesaas' navn kom da opp. «Ja, men Vesaas är ju världslitteratur», sa vår formann, Björn von Sydow, og mer var det ikke å tilføye. Når man tier, blir ingenting sagt, men viktige beslutninger kan likevel tas! Slik begynte min oppdagerferd i min egen fortid som leser. Jeg visste at *Fuglane* var min absolutte favoritt blant den lange rekken av romaner fra *Kimen* i 1940 til *Båten om kvelden*. Fra enda yngre år var *Det store spelet* en utrolig leseopplevelse. Og visst husket jeg Mattis Tust, jeg hadde holdt radiokåseri og senere trykt en tekst i en essaysamling om min vei til bøkene, der jeg viser til betydningen av rugdetrekket over *mitt* hus, om betydningen av å kunne lese skrift i sand – før alt viskes ut. Men verdenslitteratur var jeg neppe klar over at jeg leste, før jeg nå ikke bare søkte i min egen hukommelse, men fant frem til en festkveld i Universitetet Aula ved Universitetet i Oslo 14. mars 1964. Kulturutvalget i Det norske studentersamfunn arrangerte en Tarjei Vesaas-aften, og et skrift ble lagt fram under møtet. Festskriftet gjør det utvetydig klart at Vesaas i det minste var Nordens fremste forfatter da, og både danske og svenske kritikere ga uttrykk for at ingen andre i Norden var nærmere en Nobelpris i litteratur. Flere kollegaer sendte sine vennhilsener til Tarjei. En av dem kom fra Danmark; det kunne ha vært flere, vennene var mange både i Danmark og Sverige.

Hvem sender sin hilsen fra Danmark om ikke Halfdan Rasmussen, som skriver om "Denne Vesaas" som er "så blid at han må se barsk og norsk ud for ikke at virke dansk, og som er så stor en digter at han må bo i Ytre Vinje for ikke at få Nobelprisen i litteratur.» Det ville være en fryd å lese hele hyllesten til en mann hvis største last er at han "skriver norske bøger på

bygdemål", og som slår sine «læsere med rædsel ved at myrde sine personer, lade dem drukne og brænde eller fryse i hjel, uden at bryde sig det mindste om de stakkels forsvarsløse ofre.» Og hvem holder kveldens festtale om ikke Torben Brostrøm – og det er kanskje det mest betegnende av alt: Ingen norsk dikterkollega, ingen professor i nordisk litteraturvitenskap, ingen kulturstatsråd, men en dansk oversetter som hadde valfartet til Vinje og besøkt den store dikter. Med *Vårnatt* som hovedtekst etablerer Brostrøm en forståelse av at Vesaas diktning til syvende og sist kretser om det gåtefulle – det vi intet vet om. Det forekommer i to versjoner – en lykkfølelse som ikke kan beskrives og ufattelige øyeblikk av katastrofe. Avgrunn, angst og redsel må ikke fortelles, men er der, og en vakker dag kan alt bryte, de grunnleggende livsvilkår svikte. Sånn sett er romanenes kjerne den samme som i de beste novellene, der det stadig handler om en omveltning, en voldsom forandring, en uhørt begivenhet, opplevelser av nesten epifanisk karakter, som nesten-forståelse hos de litterære personene, men mulig å begripe for leseren. Det er ikke folk som leser Vesaas' bøker, sier Brostrøm, det er bøkene som leser folk. Slik er det med god kunst.

Vesaas skriver ifølge Brostrøm i pakt med det mysteriet hans liv er en del av, med en følsomhet og en observasjonsevne som setter ham utenfor samfunnet. Her først kom *Fuglane* inn i Brostrøms foredrag – *Fuglane* som «den poetiske versjon af den skabende kunstner og hans magt i afmagten. Er kunsten blot 'du mit næb imod sten': en umulig sang som stenen vil knuse, et fremmed fugleskrig over det øde land, eller når vi gennem den en indsigst i frihedens betingelser?»

Man kan spørre, og kanskje er svaret enkelt: Det som interesserer, det som er påtrengende viktig, er ikke kunnskap om tingene, men livets *hemmelige* tegn: rugdetrekket over *mitt* hus. Gjennom hele forfatterskapet lyder det mantralignende budskapet fra *Kimen* – «Villskap må ikkje tolast.» Eller la meg sitere Stig Dagermann. Han besøkte Tarjei i Vinje og skrev essayet «Regnbågen över snön» i 1952. Der avslutter han med et valgspråk han har lært av Vesaas og som han sier «varar hela livet, och varit undertecknade till stor glädje: *Det er långt til helvetet för den som inte vill dit.*»

Ikke mer om Vesaas, uten dette. En gang i 1951 fikk Vesaas en forutanelse om at noe var galt med dikterkollegaen Tor Jonsson og dro hjem til ham. Han fant ham død, for egen hånd, 35 år gammel. Denne dikteren har et dikt som jeg ikke tror har noe med romanen *Fuglane* å gjøre, men som likevel kan tenkes å si noe om Vesaas' forfatterskap. Diktet må dere finne dere i å få på nynorsk, og det kommer ikke på tale å oversette det:

Å dikte er å vera
 det vesle som ein vart
 og sleppe kvite fuglar
 ut i nattesvart.

Å leva er å vera
 det store som ein er
 og stå i einsleg undring
 og høyre fuglar flyge inn
 frå ukjend verd

***

Hva så med Jon Fosse og *Septologien*. Fosse rundet sine seksti år for tre år siden, og har straks 40 år bak seg som forfatter. Han har en enorm produksjon, langt større enn Vesaas, og han beveger seg tilsynelatende fritt mellom prosa, lyrikk og dramatikk. Akkurat nå som *Septologien* er fullført og nominert til Booker-prisen så vel som National Book Award etter å ha fått et par av de viktigste norske litteraturprisene, er det romanforfatteren som ser ut til å være viktigst. Underveis i forfatterskapet har han mottatt Nordisk Dramatikerpris, Svenska Akademiens nordiska pris, Den internasjonale Ibsen-prisen. Med Nordisk Råds pris i 2014 for *Andvake*-trilogien og de tre tykke bøkene på til sammen 1250 sider som utgjør *Septologien*, er det vanskelig å skjønne at jeg kunne skrive en artikkel om romanforfatteren Fosse for litt over tyve år siden under tittelen «I skuggen av dramatikken» – men det var slik forfatterskapet så ut da. For Fosse skrev fra midten av 1990-tallet rundt 30 små og store skuespill og fikk et utrolig gjennomslag på scener over hele Europa. Han er den mest spilte norske dramatiker etter Ibsen; så la han dramatikken på hylla, men det vil ikke overraske noen om det kommer flere scenestykker fra hans hånd selv om han har benektet det.

Tarjei Vesaas ble en ypperlig hørespillforfatter, men scenedramaet fikk han aldri til. Her er altså en markant ulikhet mellom de to store nynorskforfatterne i hver sin generasjon, men likhetene er flere. Begge veksler stadig mellom romaner og diktsamlinger, skjønt også her har Fosse langt flere enn Vesaas. Så har Fosse et titalls barnebøker å vise til, noen essaysamlinger og en spinkel bok som prøver å være litteraturteori, ved siden av bortimot et tyvetalls romaner etter debuten i 1983. Fosse er i sine bøker «skrivar» eller «han som skriv», og med det mener han «den som skriver, i det øyeblikk han skriver, og slik han fremstår i skriftens materialitet, særlig gjennom språkrytmen.» Hva slike tanker fører til, vil enhver som leser en roman av Fosse straks legge merke til. Skriften sørger for repetisjon med variasjon, sørger for at teksten stadig kretser omkring det samme, vender tilbake til samme sted og tid og observasjon, ser

noe fra en ny vinkel i et forsøk på å forstå hva som hendte, hva som hender, på jakt ikke etter øyeblikket, men etter rekken av øyeblikk, etter et lysglimt i mørket – spørsmål og antydninger og formodninger i en suggererende og repeterende og kvernende diskurs. Til slutt gjelder det vår stund på jorden og det mysteriet vi er en del av, og det omfatter tanker om fødsel og død, om slutten som er innskrevet i livet, og som vi følger i skiftende, men stadig gjenkommende bildemønstre.

Les *Naustet* og les *Morgon og kveld* – to av mine romanfavoritter i et forfatter-skap som jeg har fulgt helt siden jeg anmeldte debutboken *Raudt, svart*, og som jeg altså ikke må lete bakover i tiden for å forstå hvor stort og viktig det er. I *Naustet* fra 1989 møter vi en jeg-person som har møtt en barndomsvenn han ikke har sett på ti år, og en uro har kommet over ham. Denne uroen får ham til å holde seg inne, på loftet hos moren som han lever på, for å skrive en roman. Uroen føder så å si en roman, og romanen jakter på det som ligger bakenfor, farligheten, hemmeligheten eller det uenevnelige. I *Morgon og kveld* (2000) er vi både ved begynnelsen og slutten på et menneskeliv. Vi er vitne til fødsel i romanens første del, for så å møte samme person igjen i en skildring av alderdom, ensomhet og død. Vi blir tatt med bak dødens stengte dør, og minnene fra et slitsomt liv mer enn antyder at vi ikke har noe valg annet enn å aksle det livet vi er gitt, og at Gud her ser ut til bare å ha skapt kjærlighet og død, og lite annet, men det er kanskje alt?

Jeg skal nærme meg en avslutning ved å si noe om det andre verket som ligger bak dagens oversetterpris – nemlig *Septologien*. Den er oversatt eller under oversettelse til utallige språk, og jeg tror nok avstanden fra Fosses nynorsk til dansk versjon er mindre og lettere å leve med enn det som gjelder for eksempel *Fuglane/Fuglene*. Det er mange grunner til det; en av dem er at så mye av teksten gjentar seg selv, med eller uten variasjon; en annen sak er at den ikke er lagt til norsk natur og bygdeliv, men holder seg i stor grad til enkle reiser inn til byen og i stor grad nærmer seg en indre monolog, stil-lestående, gjentagende, med blikket mot sjøen eller mot en strek på et maleri, mens tankene vender tilbake til ungdomsår, hardt liv, kjærlighet og tap og savn og ensomhet. Og til Gud, til Fader Vår, du som er i himmelen, eller vi får den latinske versjonen, slik det sømmer seg en forfatter som har konvertert og er katolikk. Kunstmaleren Asle er bevisstheten alt siles gjennom, der han som eldre og utlevd tenker over sitt liv, og tankene blir skrift, blir fortelling, blir insisterende og medrivende, uten at vi som lesere vet om vi har skjønt alt med dobbeltgjengere og nye og andre navn.

Romanverket har fått strålende kritikker, i land etter land, Danmark inkludert. Det er grundig presentert og vurdert, og jeg skal derfor fatte meg i kort-het. Beretningen gir gjennom sine syv deler en følelse av at det handler om

vår stund som gjester i virkeligheten, om livskampen som hos Fosse og hans hovedfigur i uvanlig grad handler om kunstens vesen, om å finne lyset i mørket, om å skape det som er større enn livet. Da må det nesten uunngåelig også handle om forholdet til Gud, og det å tro også når tvilen er på det sterkeste. Vi blir ledet frem til et slutt punkt der teksten så å si løser seg opp. Tilbake står vi i undring og uro og usikkerhet, men vet at vi har gjort en leseerfaring av sjelden styrke og kraft. Det blir nå tydelig at også fortelleren Asle har hatt sitt å stri med, men er blitt reddet av sin katolske tro. Likevel ser vi, gjennom sammenfall av navn og den enes og den andres død, hvordan alt likevel ikke ene og alene handler om kunstens betydning eller om alle spørsmål om tro og tvil som er påtrengende til stede. Det meste går i oppløsning, og vender tilbake dit det kom fra, «frå inkje til inkje» selv om det kanskje finnes et «lysande mørker» og Gud er i oss alle.

* * *

Mattis Tust er arbeidskar på en gård, uten å få utrettet stort. Men han får godt med mat, og lurert på om han spørre den vennlige matmoren i huset om noe. Hun er ikke særlig villig, men nikker. Så kommer spørsmålet, et spørsmål våre to store forfatterskap leter etter svar på, på ulikt vis, fra mange sider og kanter, i bok etter bok, uten å finne svar. Det handler kanskje om vår utsatthet i verden, om hva det vil si å være menneske, eller å bli menneske, og Mattis' spørsmål er kanskje bare ett blant all skapningens mangfoldige sukk og klage, slik Paulus beskriver det i Romerbrevet. Mattis spør:

«*Kvifor er det slik det er?*» Bondekona svarer ikke, men spør bare om Mattis vil ha mer kaffe, mens han, den kloke dåre, poeten i teksten, den fortvilte og hjelpeløse mann på 37 år, i alt sitt enfold «såg ned i ein avgrunn av gåter.»

Da har vi noe å tenke på.

Hans H. Skei

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Så blev Island världens mest jämställda land

Sprakkar är plural för ett gammalt isländskt ord som betyder enastående kvinnor. Ordet har fått nytt liv genom bästsäljaren *Secrets of the sprakkar*, skriven av Eliza Reid, journalist och presidenthustru. Hon och två andra sprakkar besökte nyligen Stockholm för att förklara varför Islands jämställdhetsarbete håller världsklass och vilka utmaningar som återstår.

År 2022 hände det igen, för tolfte året i rad. Island hamnade högst upp i Global Gender Gap Index som upprättats av World Economics Forum. Island rankas alltså som världens mest jämställda land. Hur har det blivit så? Hur har Island på några få årtionden gått från fattigt och ojämnt till rikt och välmående? Det var frågan för arrangemanget den 27 februari 2023 på Playhouse Teater i Stockholm, som arrangerades av stiftelsen Barbro och Sune Örtendahls fond, i samarbete med Föreningen Norden och Letterstedtska föreningen.

I publiken satt 100-talet personer. De inbjudna var Eliza Reid, presidenthustru och journalist, Erla Hulda Halldórsdóttir, professor i kvinno- och genushistoria vid Islands universitet och Kristín Ástgeirsdóttir, som varit parlamentariker för Kvinnolistan och direktör för den isländska jämställdhetsmyndigheten.

Eliza Reid, ursprungligen från Kanada, hamnade i Island på grund av sin man, historikern Guðni Jóhannesson som hon träffade i Oxford och sedan flyttade till Island med. De gifte sig och bildade familj. Sedan 2016 är han Islands president och därmed är Eliza Reid rikets första dam. I en av alla otaliga intervjuer som gjorts med Eliza Reid förklarar hon hur hon ser på att få en sådan privilegierad position, utan att hon själv har gjort någonting för det. "Man kan grubbla över det, eller så kan man använda positionen för att göra någonting bra av det", resonerar Eliza Reid.

Och det hon gjort har verkligen gett resultat. Hennes bok *Secrets of the sprakkar*, om Islands enastående kvinnor och hur de förändrar världen, har blivit en bästsäljare. Nu är hon en celebritet i sig själv. Boken har exempelvis fått en mycket positiv recension i *New York Times* och på bokomslaget är det Hillary Clinton som rekommenderar boken.

Secrets of the sprakkar är en blandning av journalistik, politik, reselitteratur och memoarer.

Eliza Reid skriver om sig själv, om samhället hon lever i, om naturen som omger henne och om isländska kvinnor som hon finner enastående på olika sätt. Ofta handlar det om personer som klivit in på områden som varit männens domäner, en sjökaptan, ett kvinnligt rappband, ett fotbollsproffs och så vidare.

Från vänster:
Kristín Ástgeirsdóttir,
Erla Hulda
Halldórsdóttir,
Eliza Reid.

I boken finns också personer som inte passar in i de vanliga normerna, exempelvis en transfeminin person.

- Det är viktigt att inte skapa jämställdhet bara för en elitgrupp av kvinnor. Det ska vara för alla, för kvinnor med funktionshinder, de som är queer, de som invandrat, de som har annan hudfärg och så vidare. Vi behöver bli mer inkluderande, säger Eliza Reid.

Eliza Reid ser den isländska lagstiftningen som ett viktigt fundament för jämställdhet, men det räcker inte. Det är också nödvändigt att ha ett öppet sinne för de förändringar som behövs för att uppnå en inkluderande jämställdhet. Och sist, men inte minst, alla kan bidra, genom att vara förebilder och genom att förstärka andras röster.

Island har redan nått en viktig brytpunkt, menar Eliza Reid.

- På Island diskuterar man inte *om* man ska ha jämställdhet utan *hur* den ska uppnås.

För att nå dit har kvinnor kämpat hårt och länge. Island är inte ett land med djupa rötter av jämställdhet. Det vet Erla Hulda Halldórsdóttir professor i kvinno- och genushistoria vid Islands universitet. Hennes föredrag tar avstamp i 1915, året då isländska kvinnor fick rösträtt. Men, berättar Erla Hulda Halldórsdóttir, det var en rätt med stora begränsningar. Den gällde bara kvinnor över 40 år, medan rösträttsåldern för män var 25. Efter fem år togs den diskriminerande åldersregeln bort men, menar Erla Hulda Halldórsdóttir, regeln visar hur rädda en del män var för att kvinnor skulle få inflytande. Samtidigt var kvinnoorganisationerna optimistiska och uppmanade kvinnor att kandidera. Vid det första valet 1916 gav det inte något resultat. Ingen kvinna fick plats i Alltinget.

De flesta som kom in i parlamentet kom från valkretsar där bara en eller två personer kunde röstas in. Männen ville inte låta kvinnor konkurrera om de platserna. Det fanns dock några platser i parlamentet som kom från en nationell valkrets. Vid valet 1922 upprättades en kvinnolista för den valkretsen. Den vägen fick Island sin första kvinnliga parlamentariker, Ingibjörg H Bjarnasson. Det var många som var skeptiska till att hon valdes in och många i Alltinget var fientliga mot henne.

Motstånd mot kvinnorna höll i sig. Erla Hulda Halldórsdóttir beskriver 1915 till 1970 som en tid av kamp för enskilda kvinnor och kvinnorörelsen. Det fanns en stark husmorsideologi på Island, en uppfattning att kvinnor passade bättre i hemmet, som mödrar och hemmafruar. Över hela Island fanns husmorsskolor som skulle säkra att kvinnor kunde sköta hem. Det var ofta den enda utbildning kvinnor fick efter grundskolan.

- Enligt mina källor hade dessa skolor mycket större inflytande på Island än i övriga Norden, säger Erla Hulda Halldórsdóttir.

Skolorna var som mest populära på 40-50-talet. På 60-talet blev det vanligare att studera vidare och på 70-talet skedde en förändring. Kvinnorna började i allt större utsträckning efterfrågas i arbetslivet. Men det innebar inte att samhället hade någon plan för hur det skulle gå till, vilket gjorde kvinnor väldigt upprörda, berättar Kristín Ástgeirsdóttir som varit parlamentariker för Kvinnolistan och direktör för den isländska jämställdhetsmyndigheten.

- Det fanns inte förskolor och fritidshem. Vid lunch skickades barn hem för att äta men då fanns inte någon som kunde ta emot dem.

Detta var en av de saker som upprörde isländska kvinnor på 70-talet. Då startades rödstrumperörelsen.

-Det var som en smocka i samhället, säger Kristín Ástgeirsdóttir och slår sin näve i luften för att illustrera stämningen på Island.

Motståndet kulminerade i en stor kvinnoprotest som fyllde gatorna. Kristín Ástgeirsdóttir visar en bild på statyn av Lysistrate, från det grekiska antika dramat, som kvinnorna bar omkring på under protestdagen.

- Precis som kvinnorna i Lysistrate gick i strejk så gjorde kvinnorna i Island det.

Utöver bristen på förskolor och fritidshem var kvinnorna besvikna över att kvinnor fortfarande i så låg utsträckning var representerade. I rödstrumperörelsen bestämde man sig för att agera.

- Vi började diskutera. Vi har en vänstermajoritet men ingenting händer. Vi måste göra någonting själva. Ingen kommer att ändra saker för oss.

Då bildades Kvinnolistan (Kvennalistinn) som ställde upp i valet i Reykjavik, Aykureri och valet till Alltinget. På så vis fick man in två kvinnor i de lokala valen och i Alltinget ökade antalet kvinnor från tre till nio. Tre av kvinnorna röstades in på Kvinnolistans mandat.

I början av 80-talet fick Island också en kvinnlig president, Vigdis Finnbogadóttir. Hon var världens första demokratiskt valda kvinnliga statsöverhuvud. Men alla var inte glada över att Island utmärkte sig på detta vis.

- Det var diskussioner kring valet. Hur ska hon kunna vara president och ta emot utländska gäster? En ensamstående mamma. Detta gjorde mig så arg, minns Kristín Ástgeirsdóttir.

Men Vigdis Finnbogadóttir valdes igen och igen. Hon avgick först 1996, på egen begäran. Några år senare lades också Kvinnolistan ner.

Kvinnor på Island har numera god politisk representation. Men det finns annat som man även i fortsättningen behöver kämpa för.

- Vi har sett enorma förändringar, men Island är inte ett kvinnornas paradiset. Lönegapet är fortfarande ett problem, arbetsmarknaden är segregerad, kvinnors obetalda arbete i hemmet, våld mot kvinnor och så vidare, säger Kristín Ástgeirsdóttir.

Hon, Eliza Reid och Erla Hulda Halldórsdóttir är överens om att det även i fortsättningen kommer att behövas sprakkar. Och Eliza Reid hoppas att själva begreppet ska få fäste.

- Jag vill att det ska bli lika etablerat som det danska hygget, förklarar Eliza Reid.

Louise Hertzberg

BOKESSÄ

DEN FÆRØSKE PROUST

Om Jens Pauli Heinesens hovedværk

Jens Pauli Heinesens hovedværk *Á ferð inn í eina óendaliga søgu* (På rejse ind i en uendelig historie) lægger sig tæt op ad Marcel Prousts roman *A la recherche du temps perdu*.

Bergur Rønne Moberg, lektor, ph.d., Københavns Universitet er i gang med at oversætte ”den anden Heinesens” værk til dansk og fortæller om romanen og forfatteren bag.

Jens Pauli Heinesen (1932-2011) er Færøernes mest produktive forfatter, og hans hovedværk *Á ferð inn í eina óendaliga søgu* (På rejse ind i en uendelig historie, 1980-1992) er hans hovedværk. Det er en romanserie i syv bind ligesom den oprindelige udgave af Marcel Prousts *A la recherche du temps perdu* (På sporet af den tabte tid, 1913). Den færøske septologi lægger sig strukturelt tæt op af Prousts værk. Titlernes ligheder fortæller det meste. Men Jens Pauli er sin helt egen i sin omplantning af Proust og Paris til Færøerne og Fagridalur, som faktisk betyder paradiset dal. På sporet og på rejse, Paris og paradis.

Jens Pauli omtales tit som den anden Heinesen og står som så mange andre færøske forfattere i skyggen af de danskskrivende giganter i færøsk litteratur: William Heinesen og Jørgen-Frantz Jacobsen. Mens Jens Pauli Heinesen er mere end den anden Heinesen, han er den færøske Proust.

Jens Pauli Heinesen er prosaforfatter. Det blev til 17 romaner, 10 novelle-samlinger og 7 skuespil foruden en masse artikler og enkelte digte. Han skrev på færøsk som de fleste andre færøske forfatter, og har oplevet den totale isolation, som det er at skrive på et så lille sprog som færøsk. Han er stort set uoversat, og på dansk foreligger kun et enkelt af hans værker: Bølgerne leger på stranden. Jeg er selv i gang med at oversætte første bind af *Á ferð inn í eina óendaliga søgu* (På rejse ind i en uendelig historie).

I skyggen

At skrive på færøsk er i sig selv at befinde sig i en kæmpeskygge. Men tænk derudover at være henvist til at være ’den anden Heinesen’; det er endnu en skygge. Endnu værre bliver det, hvis ser på fornavnene. William Heinesen har det samme fornavn som en stribe toponavne inden for europæisk litteratur: William Shakespeare, William Blake, William Wordsworth, William Butler Yeats, William Golding ... og så to gange William med den amerikanske forfatter William Carlos William. Man sidder ganske vist tilbage med et indtryk, at

Jens Pauli Heinesen. Kreditering Elin B. Heinesen.

Færøerne omsider fik sin helt egen William inden for litteraturens felt. Men for Jens Pauli Heinesen må dette næsten have føltes som en skygge oveni den skygge, det var at skrive på færøsk.

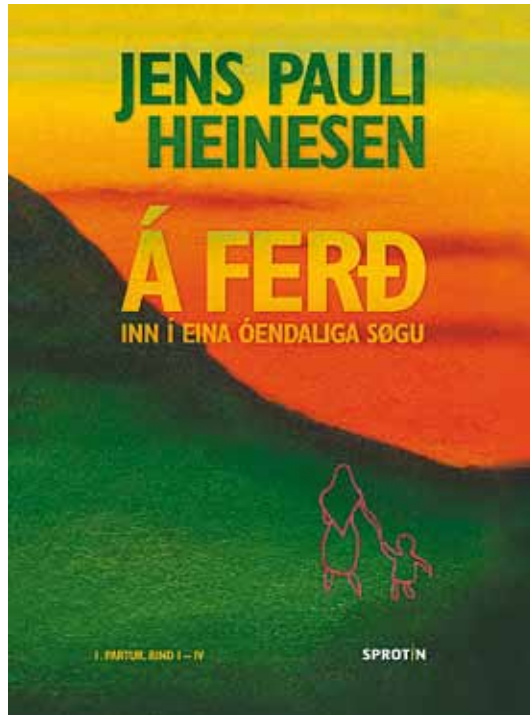
Jeg er selv William Heinesen-forsker, men på en måde er Jens Pauli Heinesen tættere på mit hjerte, fordi vores baggrund minder om hinanden. Min vej ind i det akademiske går tilbage til en slags bondestudent, der kommer til København, og der har jeg fundet masser af genklang i Jens Paulis værker. Der er mange paralleller i hans værk mellem ord og jord(dyrrkning).

Hugin får sin mission

På sporet af den tabte tid handler om, at Marcel bliver forfatter, og *På rejse ind i en uendelig historie* handler om, at hovedpersonen Hugin bliver forfatter. Jens Pauli er på afgørende punkter i dialog med sit store franske forbillede.

Á ferð inn í eina óendaliga sögu foregår i perioden fra 1930 til senhalvtredserne, fra Hugin er 3 år og til han er ca. 30. Navnet Hugin henviser selvfølgelig til den norrøne gud Odin og hans to ravne Hugin og Munin. Hugin betyder også sind og har ligesom det tyske ord Sinn en filosofisk betydning som mening, ånd og bevidsthed. Hugin er meget passende mere til poesi end til ideologi, og han står i skarp kontrast til vennen Hildibrandur, der bliver kommunist.

Hugin vokser op i bygden Fagridalur, som betyder den smukke dal og romanen igennem associeres hjembygden med kosmos og paradys. Værket er også komponeret med afsæt i en uddrivelse af paradys. Det forholder sig til en tabt tid, der ligesom i Proust værk genfindes og genskabes i slutningen af værket. Det sker i kraft af den skrivende Hugin.

Jeg vil citere lidt fra romanen – præcis fra det sted hvor uddrivelsen finder sted og værket knækker værket i to dele. En af mine yndlingspassager, er når Hugin siger farvel til bardommens hjerteland. Hugin er på vej til at få sit kald som forfatter – intet mindre. Han er på vej ud af bygdens fællesskab og ligeledes ud af en beskyttende grundfortælling og på vej ind i sin helt egen historie, som er den at blive forfatter. Baggrunden for den neden for citerede passage er, at Hugin ikke kan finde en bortbleven ko. Han må opgive og dette uforrettede ærinde er et udtryk for, at han er ved at miste forbindelsen til sit ophav. Men til gengæld er Hugin blevet 'en mand med en mission':

”Og så var det, at jeg begyndte at løbe langs stengærdet med mit fjorten år gamle klangfulde hjerte. Se nu grundigt på det hele, sang det, på stenspikkeren, skær- og engpiberen, på stengærdet omkring indmarken med de utallige sten, alle lagt af menneskehænder. På dalen, åene og husene, de gamle tækket med græstørv og tjæret beklædning, og de nye, der lyste klarøjet i alle farver. Og hør Barkåen. Stands et øjeblik og læg dig melodien på sinde. Ser du klipperevnen, som den løber igennem, og lejet med den hårde, blålige basalt, hvor du hentede dine hvæssesten. Træk så vejret dybt og mærk duften af uld og komøg fra udmarken og læg alt ned i din dragkiste og gem det, ikke kun fordi, at dette er din sidste aften hjemme, men også fordi, at det er derfra, du engang skal finde dette frem igen for at sætte det ind i dine mesterværker.”

Hugin skulle have drevet køerne hjem, men han bliver i stedet for selv drevet ud af Paradis. Barndommens land er ikke længere hans. Nu har han kun erindringen at forlade sig på og sin vilje og sine ambitioner til at få sat ord på det hele. At genstarte det hele – bare i skriften.

I stedet for den dybe forankring på stedet, så træder bevægelse, fart og rastløshed. Han kan ikke finde koen, og begynder bare at løbe. Der står ganske vist, at Hugin løber oppe i de *milde* bakkeskråninger. Men i realiteten er de ikke milde mere. Han løber faktisk med en afgrund af spørgsmål under sig, som handler om meget mere end en bortbleven ko. Dette sker alt dagen før, han flytter hjemme fra og til Tórshavn. Han er pludselig blevet hjemløs midt i sit eget hjem. Alting skrider. Fra nu er han presset af et moderne imperativ om at bevæge sig, om at speede op. Modernitet er action, rejse, mobilitet, og dette er fra nu Hugins verden.

Begyndelse og slutning

Værkrammen er den samme i de to syvbindsværker. De mest markante ligheder mellem romanerne finder vi i begyndelsen og i slutningen. I begyndelsen af begge romaner sløres forholdet mellem det prosaiske og en anden verden. I starten af *På sporet af den tabte tid* ligger Marcel og flyder mellem drøm og vågen. I starten af *Á ferð inn í eina óendaliga søgu* er Hugin grebet af en fantasi om en elverpige, der beder ham om at komme med. Dette er samtidig forfatteren, der siger 'kom med' og som således inviterer læseren ombord i romanfortællingen. I romanernes slutning bliver begge hovedpersoner klar over at de vil skrive om den tabte og genfundne tid. Begge er nu parat til at skrive det værk, der allerede er skrevet, og som læseren allerede har læst. Begge romaner handler om figurer, der bliver flyvefærdige som forfattere.

På sporet af mening

Begge romaner handler om et gennemrejst land, der har store ligheder med forfatternes livshistorie. De er begge på sporet og på rejse tilbage i tiden for at genfinde noget. Hos filosofen Paul Ricoeur er sporet noget, der er fyldt med fravær, men som fortsat giver mening. Derfor er Marcel Proust og Jens Pauli Heinesen på sporet af en mening, en udforskning af meningsspørgsmål og hvad det er at være menneske. "Fuldbyrdelsen af menneskets menneskelighed ligger i spørgsmålet om "livets mening", som den danske filosof Niels Grønkjær skriver.

To steder og to verdener

Men det handler ikke kun om en tabt tid. Romanerne handler også om forfatterens foretrukne steder: Paris og Fagradalur. Det ene sted er en færøsk bondebygd tæt på naturens elementer; det andet er verdensmetropolen Paris: individualismens centrum og topoi for gallanteri, mode, intellektuelt cafeliv, sekularitet, gastronomi, civil ulydighed etc.

Intentionen med *Á ferð inn í eina óendaliga søgu* har været at skrive et færøsk svar, en færøsk hilsen til Proust og således at give en færøsk version af 'den tabte og genfundne tid'. Men der er også forskelle. Proust er mere radikal i sin dissekering af det parisiske selskabsliv, overfladisk sanselighed og af det flydende begær end Jens Pauli Heinesen er i sine beskrivelser af det færøske. Men det hænger igen sammen med de vidt forskellige steder, som Proust og Jens Pauli Heinesen kommer fra og skriver om. Der er en verden til forskel mellem Paris og Fagradalur eller Sandavágur, hvor Jens Pauli voksede op. Den kollektive kultur og færøsk kulturhistorie er mere nærværende i Jens Pauli Heinesens værk – men dog især som noget, Hugin føler sig splittet i forhold til. Historiedimensionen står også stærkere og fragmenteringen er ikke så gennemført som i Prousts polyfoniske værk. Nærheden til en meget stærk og voldsom natur er også noget, der adskiller. Hos Jens Pauli Heinesen er der aldrig langt ud til kosmos og til de himmelske ilde: sol, måne og stjerner. Der sker på den måde en vis inddæmning af modernismens negativitet og avantgardens excesser.

William Heinesen dømmes Proust ude

Men i forhold til William Heinesen bringer Jens Pauli Heinesen i denne henseende absolut noget nyt til bordet i færøsk litteratur. Hans værker er fyldt med fortællinger om færøsk druk, skilsmisser og utroskab. Beskrivelserne er desuden meget mere realistiske end hos William Heinesen, som ser det meste i mytisk-romantisk belysning. Både William Heinesen og Jørgen-Frantz Jacobsen var måske af samme grund mere end skeptiske over for *På sporet af den tabte tid*. I et brev fra 1970 fælder William Heinesen en hård dom over Proust og hans roman. Romanen kalder han ”en røgelsesduftende og evigt formørket fantasikatedral over et formodet (?) modermord, øvet gennem homoseksualitet” og Proust kaldes for en ”ikke ... menneskelig[e] algolagniker.” Så er der trods alt en betydeligt større åbenhed hos Jens Pauli Heinesen over for modernitetens mangfoldighed og over for hovedværker i europæisk litteratur i det 20. århundrede, end der er hos William Heinesen.

Det franske og det færøske

Men der er primært forskelle mellem det franske og det færøske. Færøsk litteratur er tit mindre hårdkogt, mindre konfrontatorisk end mange af de store litterære værker på kontinentet. Den lægger sig i denne henseende tæt op ad ikke-europæisk og ikke-vestlig litteratur og kultur, hvor europæiske kernebegreber som frihed, fornuft, frigørelse, individualisme og kosmopolitisme, finder mindre radikale udtryk end i europæisk kontekst. Begge de færøske Heinesener har en mere forsonlig og mindre splittet tilgang til modernitetens livsvilkår end f.eks. Proust.

Det hænger et langt stykke af vejen sammen med stedet, med at Færøerne er en ikke-metropol kultur og at storbycivilisationen har mulighed for at byde på et helt andet og mere nådesløst socialt spil, mere frihed til den enkelte og muligheder for en mere excessiv dyrkelse af overfladisk sanselighed.

Med Jens Pauli Heinesens hovedværk i det færøske kommer færøsk litteratur ind i Prousts indflydelsessfære, ind i den verdensomspændende Proustgalakse og dermed længere ind i verdenslitteraturen, end færøsk litteratur var før Jens Pauli Heinesen. Hos de bedste færøske forfattere bliver færøsk litteratur til en delmængde af især europæisk litteratur.

Bergur Rønne Moberg

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

FÖRSTORINGSGLASET PÅ KALEVI KAKKONEN ELLER NATIONENS TVÅA

Det är någonting med Kalevi Sorsa (1930–2004) och hans epok. Finns det i dagens Finland alls politiker som är stöpta såsom han?

Sådana som anländer till Helsingfors med allt de äger i en resväska, som går långa vägar till fots för de vet inte hur spårvagnen, eller tunnelbanan, fungerar. Sådana som brinner så starkt för den politiska rörelsen de har valt att de stundvis utplånar sina egna ambitioner till förmån för saken? Om det nu var det han gjorde.

Eller satte han tvärtom sina egna ambitioner i malpåse endast i de ögonblick han tänkte att just det beteendet bäst gynnade honom senare?

Henrik Meinander, professor i historia och bokens författare, om någon, vet men han ger inte helt entydiga svar, för de kanske inte finns.

Det Meinander visar är hur och varför Kalevi Sorsa också blev Kalevi kakkonen, eller “Kansakunnan kakkonen” som boktiteln säger, det vill säga nationens tvåa. Meinander visar mycket annat också, med stilistisk känsla och bred sakkunskap. Framförallt ger berättelsen om Sorsas politiska tid en bild av hur allt och alla beslut som tas, görs i skuggan av UKK (Urho Kaleva Kekkonen) och frågan vem som ska efterträda honom. Det här är 1970- och 1980-talets Finland. Den parallella bilden visar hur sovjetiska snören flätas in i Finlands politiska liv och hur dessa snören ibland dras åt, så att beslutsfattandet emellanåt känns krampaktigt styrt. Det är en nästan outhärdligt tydlig skildring av sådant man önskar att inte Finlands demokratiskt valda politiker hade tvingats svälja.

Då Kalevi Sorsa kom med resväskan till stan var det inte för att bli politiker. Han kom för att bli journalist. Den yrkesbanan satsade han målinriktat på, och anslöt sig i samma veva till det socialdemokratiska partiet, SDP. Året var 1948.

Journalist blev han men på ett sätt sysslade väl Kalevi Sorsa med politik hela livet. Nu fokuserar Meinander på åren 1969–1993, för det här var Sorsas synliga politiska tid. Det är en oerhört intressant tid för den samhällsintresserade finländaren. I Sorsas privata liv händer mycket från året 1948 till 1970 – men det var först då han första gången ställde upp i ett politiskt val, riksdagsvalet.

Han fick mest röster i sitt parti, och tredje mest i hela landet. Hur var det möjligt för en debutant? Ett år tidigare jobbade han på Undervisningsministeriet,

men han var politiskt aktiv. I juni 1969 blev han partisekreterare i något som under samtiden snarast beskrevs som en politisk kupp. Han hade snuvat många politiska rävar på den posten, då han lyftes upp av dåvarande partiordförande Rafael Paasio. I "Kansakunnan kakkonen" beskriver Meinander det här skeendet i detalj, med mötets alla detaljer och intriger, ett nästan deckaraktigt stilgrepp som fungerar väl också i beskrivningen av andra extra dramatiska svängar i Sorsas politiska liv.

Kalevi Sorsa ledde landets största politiska parti, socialdemokraterna, i 12 års tid, han var statsminister för fyra regeringar och var även utrikesminister i tre års tid. På 1970-talet sågs han som en mycket sannolik tronarvinge till presidentposten, något som lyftes fram allra första gången av *Aftenposten* 1972. Våren 1974 ökade spekulationerna i styrka.

Sorsas avancemang till partisekreterare hade överraskat många, men också hans första utnämning till statsminister var ett jättekliv. Den regeringen bildades hösten 1972, då UKK:s eget partis man, Centerpartiets Johannes Virolainen, hade misslyckats med att bilda regering. Sorsa skulle sondera läget och föreslog sin partiordförande Rafael Paasio, eller Mauno Koivisto till statsminister. Paasio ville inte och Kekkonen ansåg Koivisto för populär bland folket, han utsåg Sorsa. Ett av de starkaste intrycken man får av denna bok är just det här spelet, dansen runt Kekkonen, hur de interna stridslinjerna gick beroende på vars och ens relation till UKK, och sen igen den östra grannen som ville ha en syl med i vädret.

I bokomslaget skriver förlaget att Henrik Meinander analyserar Sorsas politiska liv "kritiskt empatiskt". Det är ett mycket träffande uttryck. Meinander har fått tillgång till ett unikt material, Sorsa privata arkiv med många hyllmeter dokument, och det innan någon annan forskare fått se dem.

Meinander skriver empatiskt och med insikt men han räds ändå inte ifrågasätta Sorsas motiv och handlande. Till exempel då Sorsa ränner hos UKK och villigt trycker på de spelpjäser som kan spela honom själv i händerna, även om det hade varit dags att varsla omvärlden om UKK:s vacklande hälsa och minnesproblem. Samtidigt blir ändå läsarens intryck att Sorsas agerande ofta styrdes av en vilja att göra en sådan politik han trodde gynnade Finlands folk, medan det rävspel antagonisten Paavo Väyrynen, C, spelade endast var ägnat att gynna Väyrynen själv.

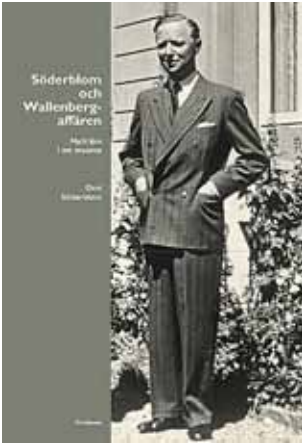
Kalevi Sorsas politiska makt var maximal åren 1983-86, slår Meinander fast. Han var då statsminister och Mauno Koivisto hade valts till president i januari 1982. Den folkära Koivisto gjorde att Sorsa förblev tvåa också efter UKK:s tid – men han hade varit en kompetent president, låter Meinander oss förstå.

Anja Kuusisto

Henrik Meinander. *Kansakunnan kakkonen – Kalevi Sorsan poliittinen toiminta 1969–1993*. Förlaget Otava, 2022.

ÄRERÄDDNINGSFÖRSÖK

Bok om Staffan Söderblom och Raoul Wallenberg

Staffan Söderblom (1900-1985), ett av ärkebiskopsparet Nathan och Anna Söderbloms tolv barn, blev efter att ha varit landets yngsta student (vid 15 år) och med två examina vid Uppsala universitet, knappt myndig, antagen vid UD. Efter sex år som chef för departementets politiska avdelning under Sveriges farliga år, utsågs han senvåren 1944 till sändebud i Moskva. Han gick således från ett mycket krävande uppdrag till ett annat. Landets relationer till Sovjetunionen var inte de bästa sedan de ryska myndigheterna i december 1943 mer eller mindre utvisat vår ambassadör, Vilhelm Assarsson.

Det var ett ovanligt och uppseendeväckande drag från Kremls sida som nog inte riktade sig så mycket mot myndighetschefen som mot hans militärattaché som ryssarna beskyllde för att ha försett tyskarna med otillåten information. Kanske var det också en varning till Sverige?

Staffan Söderblom hade som ny chef på den svenska ambassaden således en rätt svår uppgift framför sig. Den skulle inte bli lättare av att han året efter sitt tillträde skulle få hantera både den s.k. Baltutlämningen och fallet med den försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. I vad avser den förra frågan, utlämningen till Sovjet av ca 150 balter, främst letter, som tjänat i de tyska styrkorna och efter kapitulationen hamnat i Sverige, har Söderblom sluppit anmärkningar. Men när det rör Wallenberg har han fått utstå desto mera kritik. När detta läggs till det rykte Staffan Söderblom redan fått som den påstådda arkitekten bakom den s.k. anpassningspolitiken, inte minst åren 1940-1942, mot Tyskland har bilden blivit ganska solkig. Kritikerna hävdade då att Söderblom i Moskva försökte föra samma anpassningspolitik, nu mot Ryssland.

Bilden av Staffan Söderblom i den svenska diplomatiska historien har av naturliga skäl besvärat familjen. Nu har hovrättsjuristen Omi Söderblom, barnbarn till en av Staffan Söderbloms bröder, publicerat ett försök till äreräddning av sin släkting, "Söderblom och Wallenbergaffären. Nytt ljus i ett trauma". Bakom boken ligger en omfattande genomgång av material. Men som inte sällan händer när man försöker punktera ett rykte får den nya bilden drag av hagiografi, en helgonbiografi. Detta gäller också Omi Söderblom när hon, efter att ha citerat den krigstida utrikesministerns, Christian Günthers, opublicerade minnesanteckningar, "...genom ett under och klokhet har Sverige undgått att bli indraget" (i kriget) tillfogar: "Undret hette Staffan Söderblom" (s.374).

Författaren refererar rätt ofta till historikern Kent Zetterberg som redan för tjugo år sedan i sitt bidrag om Söderblom i samlingsverket ”Svenska diplomatprofiler under 1900-talet” (2001) försökt att ge en mera rättvis bild av hennes släkting. Men hon vill också försöka förstå varför denna bild, trots Zetterbergs forskning, har förblivit så negativ. Säkert har hon rätt i att de som skriver om perioden har haft behov av både hjältar och skurkar. Hjältarna i Sveriges historia under kriget har, förutom statsministern, blivit de av Söderbloms kollegor som främst hanterade kontakterna med de allierade, Erik Boheman, Gunnar Hägglöf och Erik Grafström, medan Staffan Söderblom och Arvid Richert, vårt sändebud i Berlin under krigsåren, förutom utrikesministern själv, tilldelats skurkroller. I denna beskrivning har memoarförfattarna och särskilt Sven Grafström, vars anteckningar gavs ut drygt trettio år efter hans död (1989) fått stå oemotsagda, menar Omi Söderblom. Grafströms anmärkningar om Söderblom är ofta nedlåtande.

Omi Söderbloms fokus är, som framgår av bokens titel, Staffan Söderbloms hantering av Wallenbergaffären. I såväl f. riksmarskalken Ingemar Eliassons offentliga utredning (SOU 2003:18) som Ingrid Carlbergs och Bengt Jangfeldts utkomna biografier 2012 om Wallenberg (jfr recension, *Nordisk Tidskrift* 2012:3 s. 303-310) utsätts Söderblom för hård kritik. Det rör sig både om hans påstådda ovilja att befatta sig med ärendet – vilket skulle bero på att ett mera aktivt agerande från hans sida skulle kollidera med hans huvuduppdrag, att förbättra relationerna med sitt värdland. Denna kritik är sannolikt klart överdriven, även om Söderblom uppenbarligen ibland väjde sig mot instruktioner att agera, vilket hängde samman med hans syn på vad som hänt Wallenberg i Budapest. Söderblom tycktes vilja att saken borde drivas i Budapest och inte i Moskva. Ambassaden gjorde både under hans tid och hans efterträdares, åtskilliga framstötningar i det sovjetiska utrikesministeriet efter det officiella sovjetiska beskedet den 16 januari 1945 att Wallenberg ställts under sovjetiskt beskydd. Men något svar kom inte förrän 1947 till dåvarande ambassadören Rolf Sohlman då man meddelade att inga spår kunde hittas efter den försvunne. Det skulle sedan dröja ytterligare tio år innan man i Moskva skulle delge den svenska ambassaden vad som uppgavs vara en kopia av en dödsattest från den 17 juli 1947.

Den kritik som har betydligt mera substans snarare än frekvens är det sätt varpå Söderblom tog upp ärendet om Wallenberg med Stalin själv. Märkligt nog hade Söderblom efter en fråga till utrikesminister Molotov fått audiens hos den sovjetiske diktatorn, som normalt endast tog emot stormaktssändebud och sällan småstaters representanter. Vid detta samtal tog Söderblom naturligt nog upp saken, men framförde samtidigt opåkallat sin personliga mening att den svenske diplomaten troligen omkommit i en bilolycka i Ungern, eller mördats av tyskarna eller av ungerska fascister. När Stalin frågade om Sverige

inte fått något meddelande från den sovjetiska sidan om vad som hänt borde ju Söderblom stannat vid att bejaka detta och understrukt att man sedan den 16 januari 1945 inte hört något ytterligare om hans öde. Nu förmedlade han snarast ett intryck av att man på svensk sida mera förväntade sig en bekräftelse på antagandet att han omkommit i Ungern, än att Wallenberg skulle dyka upp och få komma hem.

Omi Söderbloms försök till äreräddning av sin släkting hänger i Wallenbergsaken i stort på hennes åsikt att uttalandet till Stalin var en, övertygelse som delades av många, inklusive utrikesminister Östen Undén, och diverse ungerska sagesmän. Och att det således varit helt naturligt att referera till detta antagande. Staffan Söderblom hade träffat Undén i Stockholm under ett besök mellan det att ministern fått beskedet och själva audiensen hos Stalin. Man måste därför rimligen ha diskuterat upplägget av samtalet. Kontentan av mötet med Stalin blir i författarens optik i själva verket att hennes släkting dittills var den ende som gjort något konkret genom att ta upp frågan direkt med den sovjetiske diktatorn.

Omi Söderblom tycks mena att senare uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i Lubjanka- och Lefortovofängelserna kan vara falska (s. 302 ff). Den kopia av en dödsattest som överlämnades 1957, tolv år efter försvinnandet, till Söderbloms efterträdare Sohlman kan också vara falsk liksom ytterligare dokument och vittnesmål från andra fångar som uppgett sig ha varit i kontakt med svensken. Dessa överlämnades långt senare, efter Sovjets sönderfall. Den enda handling som hon erkänner som äkta är det ryska utrikesministeriets note av den 16 januari 1945 där det alltså meddelades att åtgärder vidtagits i Budapest till Wallenbergs skydd. Varför man från sovjetisk/rysk sida skulle vilja förfalska de aktuella dokumenten går författaren egentligen inte in på. Menar hon att det skedde för att få ett slut på ärendet som länge fördunklat relationerna mellan de båda länderna och att man samtidigt kunde lägga skulden på dåvarande säkerhetsministern Beria och hans medarbetare?

När Omi Söderblom skriver att hennes släktings förmodan i samtalet med Stalin att Wallenberg omkommit i Ungern försöker hon samtidigt ifrågasätta alla uppgifter som visar på att både den svenske diplomaten och hans ungerske chaufför fängslades i Moskva.

Försöket till äreräddning” av Staffan Söderblom blir vad avser Wallenberg-ärendet inte så lyckosamt. Författaren vill visa att den svenske ambassadören hade rätt i alla stycken i historien om Wallenberg. Hon står på säkrare mark när det gäller Staffan Söderbloms insatser i den svenska utrikesledningen under kriget. Men där har, som ovan anmärkts, redan Kent Zetterberg gjort en balanserad analys. Det var knappast så att till följd av utrikesminister Günthers ”letargi” Söderblom i realiteten styrde den svenska utrikespolitiken (s. 374). Denna var självfallet ett resultat av överväganden och beslut inom det kollektiv – regering, utrikes- och försvarsledning - som under dessa skickelsedigra år

styrde landet. Här spelade den begåvade, kvicktänkte och språkkunnige, men enligt många vittnesmål kanske väl cyniske, Söderblom en viktig roll.

Staffan Söderbloms fortsatta karriär blev kort: efter fem år i Bern förflyttades han till Peking, varifrån han redan 1951 hemstationerades utan nya arbetsuppgifter.

Till sist måste påpekas att Omi Söderbloms svenska, med alla neologismer, stilbrott och anglicismer, gör boken onödigt trögläst.

Mats Bergquist

Omi Söderblom. *Söderblom och Wallenbergaffären. Nytt ljus i ett trauma.* Carlssons bokförlag Stockholm 2021.

NORDISKA SAMTAL 1944-1955

Om Vera och Greta Oldberg

Av en slump finner jag, i en förteckning över svenska mottagare av förtjänsttecken i Kong Haakon VII:s namn, två för mig okända kvinnor: Vera och Greta Oldberg. De är bland omkring 560 svenskar som i ett par tilldelningar, 1947 och 1948, hedrades för allehanda tjänster de gjort Norge under andra världskriget.

Okunskap om systrarna Oldberg är pinsamt att erkänna, men måhända förståelig eftersom de höll en mycket låg profil – samtidigt som de utträtade stordåd. Varje ursäkt är nu irrelevant. Svenska Akademin har utgett en skrift, *Nordiska samtal 1944-1955*, författad av den mångsidiga nordiska kulturarbetaren Nanna Stefania Hermansson. Underskriften lyder: ”Om Vera och Greta Oldberg,

två eldsjälur för nordiskt samarbete under och efter andra världskriget.”

Systrarna växte upp i en förmögen familj med en tradition av välgörenhet och sociala engagemang. De förblev ogifta. Vera (1896-1969) var sjuksköterska och Greta (1892-1982) arbetade på Barnavårdsbyrån i Stockholm. 1939 flyttade de in i en vacker, nyrenoverad 1600-talslägenhet med utsikt över Stortorget i Gamla stan. I Stockholms Stadsmissions hus vid detta torg hölls det första mötet 18 januari 1944 under rubriken ”Nordiska problem”.

Vera, ”den glada och utåtriktade system”, var initiativtagare, arrangör och den drivande kraften till samtalen inom ”kretsen”. I denna sammanförde hon medvetet flyktingar med olika politiska åsikter från Nordens splittrade länder till hemliga möten. Dessa gynnade personliga kontakter över gränser av typen; ”ju mindre vi synas utåt dess mer främjas saken.”

Och vad var ”saken”? Den var att genom stimulerande anföranden och efterföljande fria och förtroliga diskussioner skapa ömsesidig förståelse och lägga grunden till formellt samarbete inom Norden efter det världskrig, vars slut kunde skönjas alltmer under 1944. Vera skrev själv några år efter freden: ”aldrig blir man trött på att tänka på Norden och dess framtid.”

Författaren förtydligar Veras ambitioner: ”Få lär ha känt till att hennes känsla för Norden var så stark att hon också verkade för att skapa ett ungdomens hus, ett nordiskt kulturhus, i Stockholm.” Är det ännu för sent?!

Huvudstaden i det formellt neutrala Sverige, som undslapp ockupation och våldsamma konfrontationer med världskrigets stormakter, var rätt plats för samtalen eftersom där möttes flyktingar från främst Danmark och Norge, grannländer ockuperade av Nazi-Tyskland. Deltagare från Finland hade en särställning efter två krig med dåvarande Sovjetunionen och ett vapenbrödraskap med Hitler-Tyskland mot denne mäktige granne i öster.

Det var ändå märkligt, ja imponerande att systrarna kunde sammanföra en rad personligheter som antingen redan var betydelsefulla eller också blev det efter krigsslutet. De kom från skiftande miljöer och med olika karriärer och professioner, från partipolitik till militära högkvarter. En känsla hos anmälan växer fram att de hade ett genuint, ömsesidigt behov av att träffas, umgås och diskutera under informella förhållanden i just den atmosfär som systrarna Oldberg kunde skapa i sitt hem och andra avspända miljöer.

Elva fria sammankomster hölls under kriget, med teman som ”De kulturella och andliga förutsättningarna för nordiskt samarbete” och ”Småstaternas problem”.

Ur myllret av intressanta deltagare vill jag lyfta fram *en*, och eventuellt förklara varför han hörde hemma i denna smått exklusiva skara. Det är min färgstarka favorit bland norska yrkesmilitärer, generalmajor Olaf Helset (1892-1960). Han avancerade från ungdomligt engagemang i ”Noregs Ungdomslag”, bildat 1896 som ett folkligt kulturförbund, till att lära japanska prinsar åka skidor och vara ordförande i Norges idrottsförbund. Partipolitiskt sympatiserade han med liberala Venstre.

Olaf Helsets första stora bragd det första dygnet under Nazi-Tysklands ockupation 9 april 1940 var att mobilisera unga soldater vid Midtskogen mellan Hamar och Elverum. Där lyckades de slå tillbaka en tysk elittrupp som förföljde Norges statsledning, med Kong Haakon i spetsen, som flydde från Oslo norrut mot gränsen till Sverige. Helsets roll som pionjär inom Milorg, den militära motståndorganisationen, förstärkte hans status som norsk krigshjälte. Efter flykt till Sverige blev han först flyktingchef och sedan ansvarig för de så kallade polistrupperna. Helset var efter fredsutbrottet 1945 arméchef ett par år men råkade i konflikt med den nye försvarsministern Jens Christian Hauge, Arbeiderpartiet. Generalmajoren retirerade till posten som kommandant på Fredrikstens fästning vid Halden.

Efter kriget förändrades karaktären på mötena som systarna Oldberg arrangerade. Säkerhetspolitiken var en dominerande fråga. Med början 1946 hölls fem stora nordiska sammankomster i Stockholm, Köpenhamn, och Oslo, den sista 1955.

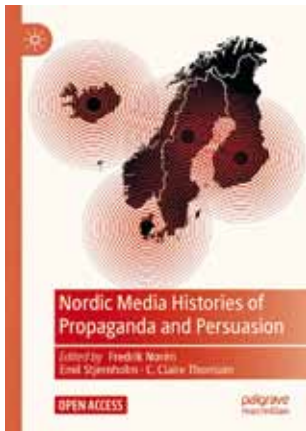
Några decennier senare, då Rysslands härskare Putin försöker ockupera Ukraina, är de geopolitiska scenerna förvisso annorlunda, och historien låter sig inte upprepas. Men det är frestande att fundera över vilken roll systrarna Oldberg hade kunnat spela idag för att främja förtroliga samtal om samarbete och säkerhet i Norden.

De försynta systrarna Oldberg gallrade medvetet arkiven efter sig, men trots detta har Nanna Stefania Hermansson lyckats teckna en vederhöftig bild av deras insatser och stora kontaktnät. Systrarna har också lämnat efter sig ett bestående arv i form av stipendier ur Vera och Greta Oldbergs Stiftelse.

Anders Johansson

Nanna Stefania Hermansson. *Nordiska samtal 1944-1955. Om Vera och Greta Oldberg, två eldsjälur för nordiskt samarbete under och efter andra världskriget*. Svenska Akademien 2022.

MEDIA OCH BILDEN AV GEMENSAMHETEN NORDEN

Norden som något mer än en region på kartan, som en mänsklig gemenskap, är en idé som inte är helt lätt att konkretisera.

Sedan 1980-talet har vi lärt oss i det akademiska svaltlet efter historikern Benedict Andersons banbrytande bok *Imagined Communities* att betrakta nationalism och nationalstatsbyggande som resultat av kollektivt tillsnickrade föreställningar om något slags historiskt förpliktande gemensamheter. På samma grunder kan den sedan 1800-talet uppståndna tanken på en djupt förankrad nordisk ödesgemenskap beskrivas som en social konstruktion, helt enligt Andersons synsätt. Och detta blir man

påmind om vid läsningen av forskarantologin *Nordic Media Histories of Propaganda and Persuasion*.

Volymen är sprungen ur ett symposium i Lund år 2020. Fjorton nordiska historiker och samhällsvetare vill ur väldigt olika, ibland spretiga, vinklingar belysa hur det vi slentrianmässigt karakteriserar som ”den nordiska modellen” eller ”det nordiska” formats under perioden 1930 – 1990. Det har skett via ota-

liga påverkanskampanjer, direkta eller mer indirekta, ibland mellan nordiska länder och institutioner, andra gånger i kontakt med den större världen.

Gemensamt för de disparata företeelser som studeras är att de handlar om opinionsbildning över landgränserna. Det må gälla press, radio, film och tv, men lika väl kultursamarbeten, konst och design, pamfletter, personliga och professionella nätverksbyggen, bokutgivningar, affischer, föreläsningsturnéer, reklam och mycket annat. Vildvuxenheten är själva poängen i antologins budskap, menar redaktörerna. De vill bort från den traditionella medieforskningens ”mono-medial history”: att skriva om varje bransch, företag eller medieslag för sig. De talar hellre om ”a media system”, om ett batteri av smärre och av varandra oberoende insatser vars totala samhälleliga påverkans effekt kan leda till att föreställningar om ett helt nytt sammanhang tonar fram och till sist etableras.

Så kunde man tänka sig att 1900-talsversionen av Norden uppstått.

Vår tro på en nordisk gemensamhet eller särart tog i så fall sin början under mellankrigstiden. Gamla panskandinavistiska tankar omformulerades parallellt med att arbetet med vad som blev de nordiska välfärdssamhällena inledades. Historikern Ruth Hemstad pekar på den multimediala uppmärksamheten kring Nordens dag 1936. Då användes för första gången svanarna i flykt över himlen som symbol och den består som omdesignad logotyp för Norden än idag. Vid samma tid fick Tuborg och Carlsberg infallet att marknadsföra sitt öl ute i världen via filmvisningar, berättas i en annan uppsats. De befäste en version av en modernare dansk livsstil och samhällsmedveten företagsamhet. På det här viset lämnar varje författare sin lilla legobit till vad vi, liksom världen omkring oss, brukar sammanfatta som ”Norden”, ”Scandinavia”, ”The Nordic Model” med mera.

Men – och det bör understrykas – antologin består bara av fjorton små legobitar, plus några för- och efterord. För att stötta bokens huvudtes om de massiva mediasystemens betydelse skulle det egentligen ha behövts hundratals fler bitar eller exemplifieringar. Eftersom en sån genomgång vore orimlig får läsaren nöja sig med att säga att tesen verkar plausibel. Några av texterna kan dock tyckas lite udda i sammanhanget. T.ex när Laura Saarenmaa fördjupar sig i hur det kom sig att finländska *Yle* den 16 september 1971 visade en färsk filmatisering av den kinesiska baletten ”The Red Detachment of Women”. Det gjorde inget annat tv-bolag i Europa. Författaren ser det som ett försök av *Yle* att bemöta kritiken, både hemma och ute i världen, för att man i sitt programutbud tog för mycket hänsyn till vad som behagade grannen i öster. Att visa balett från Maos kulturrevolution i tv blev därför ett slags manifestation av självständighet gentemot den ofta påstridige Sovjetambassadören i Helsingfors. Regimerna i Peking och Moskva var ovänner vid den här tiden.

Krigsåren berörs dels i en studie av amerikanska inflytanden på mediemiljöerna i Stockholm och dels i ett nedslag bland danska journalister i exil i London. På annat håll redogörs för ett nordiskt idéutbyte på 1970-talet om hur utåtriktade kampanjer från offentliga myndigheter bäst görs effektiva. Vidare uppmärksammas hur det svenska konceptet bakom Folk och Försvar kopierades av socialdemokraterna i Norge efter inträdet 1949 i Nato. Ett annat tema är USA:s kulturpolitiska offensiv mot Norden under kalla kriget. En forskare kartlägger hur anti-abortpropaganda från USA via foton på döda foster letade sig in i både press och partipolitisk debatt i Sverige. Vi får lära oss hur miljörelser organiserades bland svenska ungdomar i slutet av 1960-talet och lanserades som mönster för övriga Skandinavien.

Antologin bjuder alltså på idel djupdykningar i olika detaljavsnitt av historien om hur de ”mediala systemen” knådade fram den föreställning om en nordisk gemensamhet som vi nu så länge litat till. Och den historien säger oss att Norden är en mer sammansatt konstruktion än vad alla oprecisa löften och fagra tal vid rådsmöten och högtidssammankomster vill påskina.

Men, förresten, jag skriver ”vi”... jag borde hellre skriva ”min generation”. Norden skiftar över tid. Som journalistisk bevakare av regionen i mer än ett halvsekel märker jag hur årskullarna efter mig, i fallande grad, håller sig med en allt oklarare uppfattning om ”det nordiska”. Eller vad det egentligen ska vara bra för. Är alltså föreställningen om gemensamheten Norden på väg att fragmentiseras och dekonstrueras? Jag tror det. Hur fungerar i så fall det förloppet? Se där en uppgift för nordiska medieforskare att omedelbart ta itu med. Den är väl så angelägen som den i och för sig stimulerande utflykt ner i 1900-talet som redovisas i den här aktuella utgivningen.

Bengt Lindroth

Fredrik Norén, Emil Stjernholm, C. Claire Thomson (editors). *Nordic Media Histories of Propaganda and Persuasion*. Palgrave Macmillan, 2022.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Mats Bergquist, docent, fd ambassadör, Stockholm

Anders Johansson, författare, Strängnäs

Anja Kuusisto, bitr. chefredaktör *HSS Media*, Kaskö

Bengt Lindroth, journalist, Stockholm

Bergur Rønne Moberg, lektor, ph.d., Københavns Universitet

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 1 november 2022

Socialdemokratiet	50
Venstre	23
Moderaterne	16
Socialistisk Folkeparti	15
Danmarksdemokraterne	14
Liberal Alliance	14
Det Konservative Folkeparti	10
Enhedslisten	9
Radikale Venstre	7
Danske Folkeparti	7
Alternativet	6
Nye Borgerlige	3
Inuit Ataqatigiit(Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Sanbandsflokkurin (Färörarnas repr)	1
Javnaðarflokkurin (Färörarnas repr)	1
Uden for folketingsgrupperne	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 14 april 2019

Nästa val 2 april 2023

Socialdemokratiska riksdagsgruppen	40
Sannfinländska riksdagsgruppen	39
Samlingspartiets riksdagsgrupp	37
Centerns riksdagsgrupp	31
Gröna riksdagsgruppen	20
Vänsterförbundets riksdagsgrupp	16
Svenska riksdagsgruppen	10
Kristdemokratiska riksdagsgruppen	5
Liike Nyt-rörelsens riksdagsgrupp	1
Riksdagsgruppen Makten tillhör folket	1

Island		Färöarna	
Alltinget 63 medlemmar		Lagtinget 33 medlemmar	
Val 25 september 2021		Val 8 december 2022	
Selvtændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	17	Javnaðarflokkurinn (Sociademokraterne)	9
Fremskridtspartiet/ Framsóknarflokkurinn	13	Sambandsflokkurinn (Samhørighedspartiet)	7
Venstrepartiet – De Grønne/ Vinstrihreyfingin – grænt framboð	8	Fólkaflokkurinn (Folkepartiet)	6
Alliancen/Samfylkingin	6	Tjóðveldi (Det republikanske Parti)	6
Piratpartiet/Píratar	6	Framsokn	3
Folkets parti/Flokkur fólksins	6	Miðflokkurinn (Centerpartiet)	2
Liberal reform/Viðresin	5	Grönland	
Centerpartiet/Miðflokkurinn	2	Inatsiartut 31 medlemmar	
Norge		Val 6 april 2021	
Stortinget 169 representanter		Inuit Ataqatigiit	12
Val 13 september 2021		Siumut	10
Arbeiderpartiet	48	Partii Naleraq	4
Høyre	36	Demokraterne	3
Senterpartiet	28	Attasut	2
Fremskrittspartiet	21	Åland	
Sosialistisk Venstreparti	13	Lagtinget 30 ledamöter	
Venstre	8	Val 20 oktober 2019	
Rødt	8	Nästa val 15 oktober 2023	
Kristelig Folkeparti	3	Åländsk Center	9
Miljøpartiet De Grønne	3	Liberalerna på Åland	6
Pasientfokus	1	Moderat samling	6
Sverige		Obunden samling	4
Riksdagen 349 ledamöter		Ålands socialdemokrater	3
Val 11 september 2022		Hållbart initiativ	1
Socialdemokraterna	107	Åländsk demokrati	1
Sverigedemokraterna	73	/LH per mars 2023	
Moderaterna	68	källor: Parlamentens hemsidor	
Centerpartiet	24		
Vänsterpartiet	24		
Kristdemokraterna	19		
Miljöpartiet de gröna	18		
Liberalerna	16		

SAMMANFATTNING

2023 års första utgåva av *Nordisk Tidskrift* har det gångna årets politiska händelser i Norden som huvudtema. Året präglades i alla nordiska länder av Rysslands anfall mot Ukraina i februari 2022. I maj beslöt Finland och Sverige att söka medlemskap i Nato. För de ländervisa översikterna svarar Arne Hardis för Danmark, Tommy Westerlund för Finland, Orri Páll Ormarsson för Island, Harald Stanghelle för Norge, Owe Nilsson för Sverige samt Jan Kløvdal för de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland. Tecknarna är för Danmark Jens Hage, Finland Wilfred Hildonen, Island Ívar Valgarðsson, Norge Inge Grødum, Sverige Magnus Bard, Färöarna Jens Klæmint Jacobsen. *NT*:s finländske redaktör Guy Lindström har skrivit en sammanfattande inledning.

Nordisk Tidskrift startade i nr 2/22 en serie om Nordiska lyriker. I den fjärde artikeln i serien presenterar Sveinn Yngvi Egilsson i detta nummer Snorri Hjartarsons poesi.

I *NT*-intervjun har Lisbeth Bonde samtalat med författaren Merete Pryds Helle.

NT:s norske redaktör Hans H. Skei skriver under vinjetten *För egen räkning* en betraktelse om upplevelser vid gränsen under en pandemi. Anders Ljunggren frågar sig i *Krönika om nordiskt samarbete* om det är dags att omarbetea Helsingforsavtalet.

I avdelningen *Letterstedtska föreningen* återfinns utdelningen av Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen 2022 till Arild Batzer och Jannie Jensen, Norge/Danmark. Därpå följer ett porträtt av pristagarna av Marianne Krogh Andersen. Hans H. Skei omskriver därefter de översatta verken under rubriken ”Litt om Vesaas og *Fuglane* og om Fosse og *Septologien*”. Sist i avdelningen rapporterar *NT*:s redaktionssekreterare Louise Hertzberg från seminariet ”Så blev Island världens mest jämställda land”.

I *Bokessän* skriver Bergur Rønne Moberg om Jens Pauli Heinesens huvudverk.

Kring böcker och människor består av fyra bidrag. Anja Kuusisto har läst en nyutkommen bok om Kalevi Sorsa. Mats Bergquist skriver om Staffan Söderblom och Raoul Wallenberg. Anders Johansson har fördjupat sig i Nanna Stefania Hermanssons bok om Vera och Greta Oldberg. Sist i avdelningen återfinns Bengt Lindroth som skriver under rubriken ”Media och bilden av gemensamheten Norden”.

Sist i numret återfinns mandatställningen i de nordiska parlamenten.

LW

TIIVISTELMÄ

Vuoden 2023 ensimmäisen numeron päätemana on Pohjolan viime vuoden poliittiset tapahtumat.

Vuotta leimasi kaikissa Pohjoismaissa Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022. Toukokuussa Suomi ja Ruotsi päättivät hakea Naton jäsenyyttä. Maiden katsauksista vastaavat: Tanskan Arne Hardis, Suomen Tommy Westerlund, Islannin Orri Páll Ormarsson, Norjan Harald Stanghelle ja Ruotsin Owe Nilsson sekä Jan Kløvstad itsehallintoalueiden Fäärsaarten, Grönlannin ja Ahvenanmaan osalta. Piirrosten tekijät ovat: Tanska Jens Hage, Suomi Wilfred Hildonen, Islanti Ívar Valgarðsson, Norja Inge Grødum, Ruotsi Magnus Bard ja Fäärsaaret Jens Klæmint Jacobsen. *NT*:n suomalainen toimittaja Guy Lindström on kirjoittanut tiivistävän johdannon.

Nordisk Tidskrift aloitti numerossa 2/22 sarjan pohjoismaisista lyyrikoista. Sarjan neljännessä artikkelissa Sveinn Yngvi Egilsson esittelee nyt Snorri Hjartarsonin runoutta.

NT:n haastattelussa Lisbeth Bonde on keskustellut kirjailija Merete Pryds Hellen kanssa.

NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei kirjoittaa vinjetin *För egen räkning* alla mietteitä rajakokemuksista pandemian aikana. Anders Ljunggren kysyy palstallaan *Krönika om nordiskt samarbete*, olisiko aika työstää uudelleen Helsingin sopimus.

Osastossa *Letterstedtska föreningen* kerrotaan yhdistyksen pohjoismaisesta kääntäjäpalkinnosta, joka jaetaan Nyhlenin rahastosta ja jonka 2022 saivat Arild Batzer ja Jannie Jensen, Norja/Tanska. Sen jälkeen on Marianne Krogh Andersenin kirjoittama palkinnonsaajien esittely. Hans H. Skei kuvaa siten käännettyjä teoksia otsikon ”Litt om Vesaas og Fuglane og om Fosse og Septologien” alla. Lopuksi osastossa *NT*:n toimitussihteeri Louise Hertzberg raportoi seminaarista ”Så blev Island världens mest jämställda land”.

Bokessän-osiossa Bergur Rønne Moberg kirjoittaa Jens Pauli Heinesenin pääteoksesta.

Kring böcker och människor koostuu neljästä artikkelista. Anja Kuusisto on lukenut Kalevi Sorsaa käsittelevän uuden kirjan. Mats Bergquist kirjoittaa Staffan Söderblomista ja Raoul Wallenbergistä. Anders Johansson on perehtynyt Nanna Stefania Hermanssonin kirjaan Vera ja Greta Oldbergistä. Viimeisenä on Bengt Lindrothin artikkeli ”Media och bilden av gemensamheten Norden”.

Viimeisenä lehdessä on Pohjoismaiden parlamenttien paikkajakaumat.

LW

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2023 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2023 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Vasagatan 28, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12. E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil. kand. Louise Hertzberg
Tel. +46(0)73-327 69 90. E-post: louise.hertzberg@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Lena Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel. +46-(0)70-405 00 31. E-post: lena.wiklund@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel. +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel. +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Hallgerðargata 7, IS-105 Reykjavík
Tel. +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel. +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no